

**İHSAN OKTAY ANAR'IN ROMANLARINDA HALK KÜLTÜRÜ
UNSURLARININ TESPİTİ VE İNCELENMESİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Ali YALÇINKAYA

Kütahya – 2018

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**İHSAN OKTAY ANAR'IN ROMANLARINDA HALK KÜLTÜRÜ
UNSURLARININ TESPİTİ VE İNCELENMESİ**

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Tarıman CENİKOĞLU

Hazırlayan:

Ali YALÇINKAYA

Kütahya – 2018

Kabul ve Onay

Ali YALÇINKAYA'nın hazırladığı "İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında Halk Kültürü Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2018

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÖZKAN		
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Tarıman CENİKOĞLU (Danışman)		
Dr. Öğr. Üyesi Münire BAYSAL		

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “İhsan Oktay Anar’ın Romanlarında Halk Kültürü Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2018

Ali YALÇINKAYA

Özgeçmiş

1988 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul ve ortaokulu Piri Mehmet Paşa İlköğretim okulunda okudu. Ortaokulu bitirdikten sonra 2005'te Silivri Lisesi'nden mezun oldu. 2006 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Bolvadin Meslek Yüksekokulu Pazarlama bölümünü okudu. 2014 yılında Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. 2014 yılında üniversiteyi bitirdikten sonra aynı üniversitede Pedagojik Formasyon eğitimini tamamladı. 2015 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisansa başladı.

ÖZET

İHSAN OKTAY ANAR'IN ROMANLARINDA HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARININ TESPİTİ VE İNCELENMESİ

YALÇINKAYA, Ali

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Tarıman CENİKOĞLU
Nisan, 2018, 178 sayfa

Halk kültürü, bir milletin geçmişini geleceğe bağlayan maddi ve manevi değerler bütünüdür. Bu değerler, folklor ürünlerini meydana getirir. Folklor ürünleri halkın inanışlarını, arzularını, sevinç ve üzüntülerini ifade eden milli sanat yapıtlarıdır. İnsan unsurunun ön planda olduğu bu yapıtlardan masallar, destanlar, efsaneler, türküler, halk hikâyeleri; halk inançları, selam şekilleri, el sanatları, giyim-kuşam, mimari vb. daha birçok malzeme diğer edebiyat türleri için konu teşkil eder. Bu türlerden biri romanlardır. Türk edebiyatının değerli yazarlarından İhsan Oktay Anar, diğer romancılar gibi halk kültürüyle yakın ilişki içerisinde olmuş ve bu kültüre ait malzemeyi alarak yeni bir görüş ve düşünüşle romanlarında kullanmıştır.

Bu çalışmada, eserlerinde folklorik unsurlar açısından zengin malzeme ile karşılaştığımız İhsan Oktay Anar'ın romanları, halk bilimi unsurlarına göre incelenmiştir. Yazarın romanlarındaki Halk Bilimi unsurlarını iki ana başlık altında gruplandırabiliriz. İlk grubu, anonim halk edebiyatı başlığı altında mitoloji, destan, efsane, masal, halk hikâyesi, meddah, kalıplaşmış sözler, halk şiiri ve tekke tasavvuf edebiyatı ürünleri oluşturur. Bunlardan özellikle mitoloji, destan, efsane ve masal diğer unsurlara göre ön plana çıkar. Yazar mitleri, destanları, efsaneleri, masalları ve kutsal metinleri genellikle montajlama tekniğiyle romanlarda kullanır.

İkinci grup, dil ve anlatım, formel sayılar, geçiş dönemleri, inanışlar, halk sanatları ve zanaatları, oyun, halk mutfağı, giyim-kuşam, halk müziği ve halk mimarîsini oluşturur. Bu unsurlar, halk yaşamıyla paralellik gösterir.

Anahtar Kelimeler: İhsan Oktay Anar, Halk Bilim, Folklor, Halk Edebiyatı, Gelenek,
Roman

ABSTRACT**IDENTIFYING AND ANALYSING THE ELEMENTS OF FOLK CULTURE
IN THE WORKS OF IHSAN OKTAY ANAR****YALÇINKAYA, Ali****Master's Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Thesis Advisor: Asst. Prof. Gökhan Tarıman CENİKOĞLU****April, 2018, 178 pages**

Folk culture is a body of material and moral values of a nation which connects the past of it to its future. These values form the works of folklore. The works of folklore are the artistic works which express the beliefs, desires, joys and hurts of the folk. Among these works that has human in the forefront, tales, epics, myths, folk songs, folk stories as well as superstitions, ways of greeting, handcrafts, clothes, architecture and many other similar materials constitutes a theme for the types of literature. One of these types is novel. Ihsan Oktay Anar, a valued author of Turkish literature, like other novelists, has been in a close contact with folk culture and used the materials from this culture in his novels, with a new point of view and thinking.

In this study, we analyzed the novels by Ihsan Oktay Anar in which we found out materials rich in folkloric elements based on folklore. We can group the Folkloric elements in the novels the author under two main headings. The first one is formed by mythology, epics, legends, tales, folk stories, public storyteller, slogans, folk poetry and works of dervish lodge and sufi literature. Among them, mythology, epics, legends and tales are in the forefront compared to the other elements. The author uses myths, epics, legends and tales holy texts in his novels usually by means of montage technique.

The second group is formed by language and narration, formal numbers, transition periods, beliefs, folk arts and crafts, plays, folk cuisine, clothes, folk music and folk architecture. These elements have parallels with folkloric life.

Key Words: Ihsan Oktay Anar, Folklore, Folk, Folk Literature, Tradition, Novel

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İHSAN OKTAY ANAR'IN YAŞAMI, ESERLERİ VE EDEBİYAT ANLAYIŞI

1.1. YAŞAMI	5
1.2. EDEBİYAT ANLAYIŞI.....	5
1.3. ROMANLARI VE ÖZETLERİ	6
1.3.1. Romanları.....	6
1.3.2. Romanların Özetleri	7
1.3.2.1. Puslu Kıtalar Atlası	7
1.3.2.2. Kitab-ül Hiyel.....	11
1.3.2.3. Efrasiyab'ın Hikâyeleri	13
1.3.2.4. Amat	19
1.3.2.5. Suskunlar	21
1.3.2.6. Yedinci Gün	25
1.3.2.7. Galiz Kahraman	28

İKİNCİ BÖLÜM

OKTAY İHSAN ANAR'IN ROMANLARINDA HALK EDEBİYATI UNSURLARI

2.1. ANONİM HALK EDEBİYATI.....	33
2.1.1. Manzum Ürünler	33
2.1.1.1. Türkü	33
2.1.1.2. Tekerleme.....	34
2.1.1.3. Ninni.....	35
2.1.1.4. Ağıt.....	35
2.1.2. Mensur Ürünler	36
2.1.2.1. Mitolojiyle İlgili Unsurlar	36
2.1.2.1.1. Mitolojik Hayvanlar.....	37
2.1.2.1.1.1. Burak.....	37
2.1.2.1.1.2. Ejderha ve Yılan	37
2.1.2.1.1.3. Anka Kuşu ve Kaf Dağı	38
2.1.2.1.2. Gök Tanrı İnancı	39
2.1.2.1.3. Düalizm (İkili Düşünce)	39

2.1.2.2. Destan.....	40
2.1.2.3. Efsane.....	41
2.1.2.3.1. Dünyanın Yaradılışı İle İlgili Efsaneler.....	42
2.1.2.3.2. Dinî Efsaneler.....	44
2.1.2.3.2.1. Dinî Şahsiyetler; Peygamberler, Evliyalar ve Din Uluları Etrafında Anlatılan Efsaneler.....	44
2.1.2.3.2.1.1. Hz. Süleyman Aleyshisselam İle İlgili Efsane.....	44
2.1.2.3.2.1.2. Hz. Nuh Aleyshisselam İle İlgili Efsane.....	45
2.1.2.3.2.1.3. Lokman Hekim ve Ölümsüzlük Otu İle İlgili Efsane.....	46
2.1.2.3.2.2. Yasak Meyve İle İlgili Efsane.....	47
2.1.2.3.2.3. Yedi Uyurlar İle İlgili Efsane.....	48
2.1.2.4. Masal.....	49
2.1.2.4.1. Masallarda Kahraman ve Mekân.....	51
2.1.2.4.2. Masal Motifleri.....	51
2.1.2.4.3. Masal Formelleri.....	52
2.1.2.4.4. Masallara Yapılan Telmih.....	53
2.1.2.4.4.1. Binbir Gece Masalları.....	53
2.1.2.4.4.2. Kırmızı Başlıklı Kız Masalı.....	53
2.1.2.5. Halk Hikâyesi.....	54
2.1.2.6. Meddah.....	57
2.1.3. Kalıplaşmış Sözler.....	58
2.1.3.1. Atalar sözü.....	58
2.1.3.2. Deyimler.....	59
2.1.3.3. Alkışlar (Öğme, Duâ).....	67
2.1.3.4. Dilek.....	69
2.1.3.5. Kargışlar (İlenmeler, İlençler, Beddua).....	71
2.1.3.6. Lakaplar.....	72
2.1.3.7. Halk Ağzından Sözler: Argo ve Küfür.....	75
2.1.3.8. Yemin.....	80
2.1.3.9. Selamlar-Vedalaşmalar.....	81
2.1.3.10. Hitaplar.....	82
2.2. ÂŞIK EDEBİYATIYLA İLGİLİ UNSURLAR.....	86
2.3. TEKKE VE TASAVVUF EDEBİYATIYLA İLGİLİ UNSURLAR.....	87
2.3.1. Tarikatlar.....	88
2.3.2. Mevlevihâne.....	89
2.3.3. Çile Doldurma.....	90
2.3.4. Tasavvufla İlgili Bazı Terimler.....	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İHSAN OKTAY ANAR'IN ROMANLARINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI

3.1. GEÇİŞ DÖNEMLERİ.....	93
----------------------------------	-----------

3.1.1. Doğum.....	93
3.1.2. Evlilik.....	94
3.1.2.1. Görücülük/Kız İsteme Aşaması	94
3.1.2.2. Söz Kesimi Aşaması	97
3.1.2.3. Düğün Aşaması	98
3.1.3. Ölüm.....	98
3.2. İNANMALAR İLE İLGİLİ UNSURLAR.....	100
3.2.1. Adak	100
3.2.2. Uğur/Bereket İle İlgili İnanmalar	101
3.2.3. Formülistik Sayılar.....	102
3.2.4. Tabiat Olayları İle İlgili İnanmalar	105
3.2.5. Hayvanlarla İlgili İnanmalar	106
3.2.6. Tabiatüstü Varlıklarla İlgili İnanmalar	106
3.2.6.1. Cin	106
3.2.6.2. Karabasan	107
3.2.6.3. Karşılaşılan Diğer Tabiatüstü Varlıklar	108
3.2.7. Dinî İnanmalar	109
3.2.7.1. Peygamberler, Evliyalar ve Din Ulularıyla İlgili İnanmalar	109
3.2.7.2. Yatırlar, Ziyaretler İle İlgili İnanmalar	110
3.2.7.3. Kıyamet Günü ve Ahiret İnancı İle İlgili İnanmalar	111
3.2.7.4. Kuran Ayetlerine Yönelik Telmih	113
3.2.7.5. Dinsel Kavramlarla İlgili Diğer Unsurlar	114
3.2.8. Fal İle İlgili İnanmalar	116
3.2.9. Rüya İle İlgili İnanmalar	118
3.2.10. Muska, Nazar ve Nazarlık İle İlgili İnanmalar.....	119
3.2.11. Büyü, Kurşun Dökme ve Tütsüyle İlgili İnanmalar.....	120
3.3. HALK BİLGİSİ İLE İLGİLİ UNSURLAR.....	121
3.3.1. Halk Hekimliğiyle İlgili Unsurlar	121
3.3.2. Halk Meteorolojisi ve Gök Bilimi (Astronomisi) İle İlgili Unsurlar	123
3.3.2.1. Meteoroloji	123
3.3.2.2. Gök Bilimi (Astronomi)	127
3.3.3. Halk Takvimi İle İlgili Unsurlar	128
3.3.4. Halk Hukuku İle İlgili Unsurlar	132
3.3.5. Halk Matematiği İle İlgili Unsurlar	134
3.3.6. Halk Ekonomisi İle İlgili Unsurlar.....	137
3.3.7. Halk Taşıtları İle İlgili Unsurlar.....	139
3.3.8. Halk Botaniği İle İlgili Unsurlar	140
3.3.9. Halk Zoolojisi İle İlgili Unsurlar	142
3.4. HALK SANATLARI VE ZANAATLARI İLE İLGİLİ UNSURLAR ...	144
3.4.1. Meslekler İle İlgili Unsurlar.....	144
3.4.2. Eşyalar İle İlgili Unsurlar.....	145

3.5. ÇOCUK OYUNLARI İLE İLGİLİ UNSURLAR	147
3.6. HALK MUTFAĞI İLE İLGİLİ UNSURLAR.....	147
3.7. GİYİM- KUŞAM İLE İLGİLİ UNSURLAR.....	150
3.7.1. Erkek Giyim.....	150
3.7.2. Kadın Giyim.....	152
3.8. HALK MÜZİĞİ İLE İLGİLİ UNSURLAR.....	153
3.8.1. Askeri Müzik.....	154
3.8.2. Mevlevî Müziği.....	154
3.8.3. Müzik İle İlgili Karşılaşılan Diğer Unsurlar	155
3.9. HALK MİMARİSİ	156
3.10. KARŞILAŞILAN DİĞER HALK BİLİMİ UNSURLARI	158
3.10.1. Dil ve Anlatım/ Ağız Özellikleri.....	158
3.10.2. Taşlar.....	159
3.10.3. Dede Korkut Kitabına Telmih.....	161
3.10.3.1. Deli Dumrul'a Telmih Yapan Unsur.....	161
3.10.3.2. Tepegöz Hikâyesi'ne Telmih Yapan Unsur.....	162
3.10.4. Büyük İskender İle İlgili Telmih.....	162
3.10.5. Mitolojide Çabuk Olgunlaşan Çocuklar	163
3.10.6. Habil ve Kabil İle İlgili Telmih.....	164
3.10.7. Tağut İle İlgili Telmih.....	165
3.10.8. Câlud İle İlgili Telmih.....	165
SONUÇ	167
KAYNAKÇA	171
DİZİN	177

KISALTMALAR

A	Amat
EH	Efrasiyab'ın Hikâyeleri
GK	Galîz Kahraman
İ.	İhsan
KH	Kitab-ül Hiyel
Ö.	Ömer
PKA	Puslu Kıtalar Atlası
S	Suskunlar
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfalar aralığı
YG	Yedinci Gün
TDK.	Türk Dil Kurumu
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire

TEZ METNİ

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bir milletin kültürünü örf, âdet, gelenek-görenek gibi toplum tarafından ortaya konulan değerler oluşturmaktadır. Bu değerler içerisinde gelenekler, diğerlerine nispeten toplumsal hayatın düzenlenmesinde önemli bir yere sahip olduğu gibi zaman içerisinde değişmesi çok zor olan değerler bütünüdür (Artun, 2012: 142). Bu değerler sözlü aktarmalar ya da yazı kaynaklar ile günümüze kadar ulaşır.

Bu araştırmada Türk edebiyatının önemli şahsiyetlerinden İhsan Oktay Anar'ın romanlarında halk kültürü unsurlarını ne denli kullandığının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bununla birlikte halk kültürü unsurlarının romanlarda hangi amaçlarla kullanıldığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu sayede Türk romanının önemli temsilcilerinden İhsan Oktay Anar'ın romanlarından yola çıkarak edebiyat-halk kültürü ilişkisinin ne denli birbirine bağlı olduğu bir kez daha irdelenecektir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada yazarın romanları üzerine yoğunlaşılacağından dolayı öncelikli olarak hayatı ve sanatı kısmını analiz ederken biyografi yöntemine başvurulacaktır. Ayrıca romanlarındaki halk bilimi unsurları fişleme yöntemiyle ortaya çıkarılacak ve metin analizi (metin tahlili) yöntemiyle yorumlanacaktır.

Çalışmada halk bilimi unsurları sınıflandırılırken Sedat Veyis Örnek'in ve Erman Artun'un kitapları dikkate alınmıştır. Halk kültürü unsurları sıralanırken şu ana başlıklar kullanılmıştır: Anonim Halk Edebiyatı, Kalıplaşmış İfadeler, Geçiş Dönemleri, İnanmalar, Halk Bilgisi, Halk Sanatları ve Zanaatları, Çocuk Oyunları, Halk Mutfağı, Giyim-kuşam, Halk Müziği, Halk Mimarisi, Karşılaşılan Diğer Unsurlar.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu çalışma İhsan Oktay Anar'ın bütün romanlarını kapsamaktadır. Romanlar halk bilimi ve halk edebiyatı unsurları göz önüne alınarak incelenecektir. Araştırmanın yüksek lisans tezi olmasından ötürü kararlaştırılan plan doğrultusunda birtakım sınırlamalara gidilerek araştırmanın amacına ulaşılmaya çalışılacaktır.

Halkbilimi Tarihiçesi

Halk kavramı gelenek, görenek, inanç gibi maddi ve manevi birtakım değerlerle birbirlerine bağı ve aralarında dini, siyasi ve ekonomik ilişkilerin yürütüldüğü insan topluluklarını içine almaktadır. Bu insan topluluklarının oluşturduğu ve oluşturmaya devam ettiğı bilgi, Halk Bilgisi kapsamında değerlendirilmektedir.

Metin Ekici, halk bilgisini; türkü, mani, efsane, masal, destan, bilmece, atasözü, deyim vb. gibi edebiyatla ilişkili ürünler ve halk arasında yaşayan doğumdan ölüme gelenek, görenek ve inanmalar ve de halk müziğı ve halk dansları gibi işitsel ve görsel ürünler şeklinde tanımlar (Ekici 2004: 14). Kısacası, halk bilgisi, halkın günlük hayat ile ilgili uygulamaları, çevresinde gördüğü canlı ve cansız varlıklar ile ilgili inanışları vb. kapsar. İşte bütün bu bilgiyi kendine has birtakım yöntemlerle ele alan ve inceleyen bilim dalı da '*Halk Bilimi*'dir.

Halk bilimi çalışmalarının başlangıcı olarak onsekizinci yüzyılı gösterebiliriz. Bu yüzyılında çeşitli terimlerle ortaya çıkan Herder, "*Halk Türküleri Antolojisi*" isimli eserini yayımlar (Alangu, 1983: 122-123). Filozof Herder, yaptığı çalışmalarla iki amaca hizmet eder: bunlardan ilki, ait olduğı Alman edebiyatını başta Fransız olmak üzere Eski Yunan ve Latin edebiyatların etkisinden kurtarmaktır. Diğeri ise aydınların, halk kültürünü batıl inanışlarla dolu bir kültür olarak gördüğü zihniyetiyle savaşmaktır.

Herder'in bu çalışmalarını Grimm Kardeşlerin 1812 yılında yayımladıkları "Çocuk ve Aile Masalları" adlı çalışması takip eder. Grimm kardeşler, çalışmaları sonucu derledikleri masalların özünü bozmadan düzeltmelerde bulunmuş bunun sonucu olarak da masallar, Grimm kardeşler'in malı olmuştur (Çobanoğlu, 1999: 82).

Ondokuzuncu yüzyıla geldiğimizde Baltık ülkelerinde ortaya çıkan Finlandiya gibi henüz kurulmakta olan genç devletler, halk bilimi çalışmalarına büyük önem vermişlerdir. Bu devletlerin amacı, halk kültürünü yaratılmakta olan milli kültürün temeli haline getirmektir. Bu sebeple Lönnrot derlediğı halk türkülerinden *Kalevala* destanını meydana getirir. Bunun yanında özellikle masal araştırmaları için Antti Aarne ve Kaarle Krohn tarafından "Fin Okulu" kurulur (Alangu, 1983: 125).

Türkiye’de halk bilimi ile ilgili çalışmalar Avrupa ülkelerine göre geç başlar. Bizde halk bilimi çalışmaları başlangıçta daha çok folklorun ne olduğu üzerine kaleme alınan yazılardır. Bunlardan ilki, Ziya Gökalp’ın Halk Doğru dergisinde yayımladığı “Halk Medeniyeti-I” başlıklı yazısında “Halkiyat” terimini kullanırken Rıza Tevfik Bölükbaşı, Peyam Gazetesi’nde yayımladığı “Folklor” başlıklı yazında folklor kelimesini kullanır (Artun, 2012: 20).

1913 yılından önce yabancı araştırmacılar, Türk folkloruna önem verip çeşitli derlemeler yapmıştır. “Macar İgnacz Kûnos 1885 yılından itibaren Rumeli ve Anadolu’yu dolaşarak masal, türkü, ninni, Karagöz oyunu, meddah hikâyesi derleyerek” yayımlar (Artun, 2012: 19). Kûnos’un çalışmalarını Wilhelm Radloff’un araştırmaları izler. Radloff, Proben (Örnekler) adıyla yayımladığı çalışmasında halk hikâyelerine, Nasreddin Hoca fıkralarına, türkülere ve Karagöz oyunlarına, masal ve tekerleme metinlerine yer verir (Sakaoğlu, 2007: 27).

1930’a kadar halk bilim çalışmalarına hız kazandırmak için çeşitli resmî kurumlar açılır. Bunlar, 1920 yılında “Hars Dairesi”, 1924’te Etnografya Müzesi, 1927’de Türk Halk Bilgisi Derneği’dir. 1930’dan sonra Türk Halkbilimi araştırmalarına hizmet eden Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu ortaya çıkar (Artun, 2012: 21).

1932 yılında “Türk kültürünü geliştirme ve yayma çalışmalarına folkloru da ekleyen” Halkevleri, folklorla ilgili faaliyetlere başlar. Bu dönemde Pertev Naili Boratav, Ankara Üniversitesi’nde halk edebiyatı kürsüsünü kurarak halk bilimi çalışmalarına hız verir. Öğrencileriyle birlikte derleme çalışmalarında da bulunur. 1980’li yılların başında Yüksek Öğretim Kurumu tarafından “Halkbilim Ana Bilim Dalı” programının açılmasına karar verilir. Bu tarihten sonra halkbilimi inceleme alanlarından biri olan halk edebiyatı üniversite içinde kurumlaşmaya başlaması açısından önemlidir (Artun, 2012: 22).

BİRİNCİ BÖLÜM

İHSAN OKTAY ANAR'IN YAŞAMI, ESERLERİ VE EDEBİYAT ANLAYIŞI

1.1. YAŞAMI

İhsan Oktay Anar, 21 Kasım 1960'ta Yozgat'ta dünyaya gelir. Tekel'de müskirat eksperisi olarak çalışan baba Mehmet Sait Bey ve onun gibi memur olan anne Ayşe Bedai Hanım, görevi dolayısıyla İzmir'e yerleşirler. Süheyla ve Fûruzan adlı iki ablası olan İhsan Oktay Anar, ailenin en küçük çocuğudur.

Okumayı çok seven ve bu nedenle sık sık okuldan kaçıp kütüphaneye giden İhsan Oktay Anar, 1975 yılında başladığı Karşıyaka Erkek Lisesi'ndeki eğitimine 1977 yılından itibaren akşam lisesinde devam eder. Mekaniğe aşırı meraklı olan yazar gündüzleri radyo tamirciliği, tabelacılık, sıhhi tesisatçılık gibi işlerde çalışır. Lise eğitiminde sonra başladığı, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümünde lisans eğitimini 1984'te tamamlayan Anar, 1987'de yüksek lisansını ve 1994'te de doktorasını bitirir (Özdemir, 2013: 45).

1994'lü yıllarda kaleme aldığı ilk romanı olan Tamu'yu yayımlatmaktan vazgeçen yazar, 1995'te ilk romanı olan "Puslu Kıtalar Atlası"nı ve 1996'da "Kitab-ül Hiye'l"i yazar ve İletişim Yayınları tarafından yayımlatır. Romanlarını yayımladığı bu sıralarda mezun olduğu Ege Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak göreve başlar. Üniversitede uzun yıllar boyunca Antik Felsefe ve Antik Yunanca dersleri verir. 2012 yılında üniversitedeki görevinden yardımcı doçent olarak kendi isteği ile emekliye ayrılır (Özdemir, 2013: 45). Yazar sırasıyla 1998'de Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri'ni, 2005'te Amat'ı, 2007'de Suskunlar'ı, 2012'de Yedinci Gün'ü ve son olarak 2014'te Galîz Kahraman adlı romanları yayımlar.

Şimdiye kadar yedi romanı yayımlanan yazar, 2009 yılında "*Erdal Öz Edebiyat Ödülü*"ne layık görülmüştür.

1.2. EDEBİYAT ANLAYIŞI

İhsan Oktay Anar, doksan sonrası Türk edebiyatının en orijinal eserlere sahip yazarlarından biridir. Gördüğü her şeyden ilham alabileceğini savunan yazar, romanlarını bütünüyle değilse de genellikle postmodern edebiyat sınırlarında ve postmodernizm içerisinde yer alan "büyülü gerçekçilik" akımının etkisinde üretir. Onun romanlarında "hayaletler, gözleri görmediği halde gemicilere yol gösteren, bir

emriyle fırtınayı durduran adamlar, içinde yılan barınan kuyruklu yaratıklar, kan emiciler” bulunmaktadır (Özdemir, 2013: 64).

“Mitoloji, din, tarih, felsefe, edebiyat, müzik, resim ve mekanik gibi çok çeşitli alanlardan yararlanan, sözlü ve yazılı metinlerle bilimsel ve edebî ürünleri iç içe geçiren İhsan Oktay Anar’ın metinlerinde en önemli özelliklerden biri, bunlarda gerçekliği ve insanlığın kültürel kodlarına geçmiş gerçek kabul edilen her türlü bilgiyi bütünüyle sorgulamasıdır” (Özdemir, 2013: 55-56).

İhsan Oktay Anar’ın romanları dil bakımından oldukça yerlidir. Konuşulan Türkçenin yazılı Türkçeden daha güzel olduğunu söyleyen yazar, romanlarında ele aldığı toplumun alt tabakasına ait insanların ve etnik grupların konuşma şekillerini başarıyla aktarır. Romanlarında Osmanlı Türkçesi’ne ait kelimeleri, deyimleri ve ikilemeleri çok fazla kullanır. Argo da bu dilin olmazsa olmaz özelliklerindedir. Bununla birlikte, onun romanlarında çok zengin bir termonoloji ile karşılaşırız. Söz gelimi *Kitab-ül Hiyel*’de mekanik, *Amat*’ta denizcilik ve *Suskunlar*’da müzik çok fazla belirgindir (Özdemir, 2013: 48-52).

Romanlarında meddahî bir tavır takınan yazar, mizahi, eğlenceli, hatta alaycı ve eleştirel bir anlatımı tercih eder. Onun romanlarda, *“kişi, olay ve durumların ideal olandan uzaklaştırılarak kusurlu ve komik hale getirilmesi, trajik veya korkunç olanın bile gülünçleştirilmesi söz konusudur”* (Özdemir, 2013: 53).

1.3. ROMANLARI VE ÖZETLERİ

1.3.1. Romanları

- *Puslu Kıtalar Atlası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- *Kitab-ül Hiyel*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- *Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- *Amat*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- *Suskunlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- *Yedinci Gün*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- *Galiz Kahraman*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

1.3.2. Romanların Özetleri

1.3.2.1. Puslu Kıtalar Atlası

Soğuk bir kış gecesi Arap İhsan isimli korsan, kadırgası ile birlikte bir deniz seferinden İstanbul'a döner. Gece vakti yatacak yer bulamadığından esir aldığı ve isminin Alibaz olduğunu söyleyen yedi yaşındaki çocukla birlikte Galata'daki yeğeni Uzun İhsan'ın evine gider. Onları Uzun İhsan'ın oğlu Bünyamin karşılar. Bünyamin, Arap İhsan'a kahvaltı hazırladığı sırada kaftan kafa bir dünya haritası çizme sevdasında olan babası Uzun İhsan, yumuşacık kuştüyü yatağında rüyalar âleminde dolaşmaktadır. Uzun İhsan'ın tek bir amacı vardır; o da gezmeye cesareti olmadığı için dünya atlasını uykusunda gördüğü rüyalar sayesinde çizmektir.

Öykü burada kesilir ve Venedik Balyosunda kâtiplik yapan Kubelik adındaki kişinin öyküsüyle devam eder. Kötü arkadaşları nedeniyle içkiye alışan ve içki içtiği için defalarca dövülerek sakat kalan Kubelik bir türlü içki içmeyi bırakmayınca Venedik Elçiliği'ne gönderilir. Sarhoş olduğu için yanlışlıkla esir gemisine biner. Esir tüccarı tarafından pazarda satılacağı sırada Venedik balyosunun kâtibi onu köle olmaktan kurtarır. Bir gece yarısı sarhoş olarak şakılar söyleyerek meyhaneden çıktığı sırada başına bir kerpeten yiyen Kubelik, o gecenin sabahı dışı olmaya karar verir. Bir süre sonra gerekli izinleri alarak dükkân açar. Amacı; insan vücudunu keşfetmek ve insan vücudunun atlasını çıkarmaktır. Bu yüzden geceleri gizlice sarayın çöplerinin denize atıldığı yere gelir, kıyıya vuran cesetleri toplar ve bu kadvralar üzerinde günlerce çalışır. Bu sırada Arap İhsan İstanbul'a döner. Kubelik bu habere sevinmez. Çünkü bu belalı korsanı aldatmıştır. Arap İhsan da gerçekten meyhane meyhane dolaşarak Kubelik'i aramaktadır. Sonunda Kubelik'i bulur. Koynundan *Zagon Üzerine Öttürme*¹ isimli bir kitap çıkarır, rastgele bir sayfa açıp onu tercüme etmesini ister. Satırları tercüme eden Kubelik, karaladığı kâğıdı temize çeker ve Arap İhsan'a uzatır. Elden ele dolaşan kâğıttaki yazılardan kimse bir şey anlamaz. Bir süre sonra elinde bir tomar kâğıtla Kubelik, Uzun İhsan'ın evine gelir. Arap İhsan evde olmadığı için çeviriyi Bünyamin'e bırakır. Kubelik'in getirdiği tercümelemleri okuyan Uzun İhsan,

¹ René Descartes'in "Yöntem Üzerine Konuşmalar" adlı eseridir.

Rendekâr'a ait olan bu eserdeki fikirlerden çok etkilenir ve yeşil şişedeki uyku şurubundan içerek rüyaya yatar.

Bünyamin cesaret edip babasına sormadığı bazı belirsizlikler nedeniyle bunalır ve babasının uyumak için içtiği sıvıdan bir bardak dolusu içer. Sabaha karşı Uzun İhsan, ağzından kanlar sızan oğlunun bedenini bulur. Bünyamin o gün içerisinde toprağa verilir. Ancak mezarında gözlerini açan Bünyamin, bir ses yardımıyla mezardan çıkmayı başarır. İnsanlar onu bu halde gördüklerinde hortlak görmüş gibi kaçışmaya başlar. Bu duruma en çok Uzun İhsan Efendi sevinir. Oğlunun ölmediğini anlayan baba, oğlunu canlı olarak karşısında görünce sevince boğulur. Bu olaydan birkaç gün sonra Vardapet adındaki Ermeni, Bünyaminlerin evine gelir. Eski bir zangoç olan bu adam hilye yaptığı için işinden kovulunca lağımcı olarak orduya katılır. Vardapet'in tek bir isteği vardır; diri olarak mezara gömüldüğü halde oradan çıkmayı başaran Bünyamin'in lağımcı ocağında çalışmasıdır. Sonunda babasının rızasına alan Bünyamin, lağımcı ocağında çalışmayı kabul eder. Evden ayrılırken Uzun İhsan önceki gece bitirdiği Dünya atlasını oğlanı uzatır ve başı sıkıştığı zaman ona bakmasını tembihler.

Bünyamin'in evden ayrılmasından sonra İhsan Efendi, Alibaz ve bir maymunla birlikte evde bir başına kalır. Alibaz'ın yaramazlıklarına daha fazla dayanamayan İhsan Efendi, onu mahalle mektebine yazdırır. Bu mektepte Efrasiyab'ın kahramanlık hikâyelerini dinleyen Alibaz, sonunda bir çete kurar. Mahalledeki oyun oynayan diğer çocuklardan vergi alır, kuralla karşı gelenleri de cezalandırmaya başlar.

Bünyamin Vardapetle birlikte soğuk bir kış gününde Sofya'ya hareket etmek üzere yola çıkar. Bünyamin'in görevi; Zülfiyar adlı bir casusu tünel kazarak kaleden kaçırmaktır. Ama bu hiç de görüldüğü kadar kolay olmaz. Kaledeki askerlerin saldırısına uğrayan Vardapet ölür. Zülfiyar ise tam ayağından vurulduğu sırada Bünyamin'e kara bir madeni para fırlatır. Böylece şans eseri para Bünyamin'in eline geçer. Ancak beklenmedik bir olay gerçekleşir. Kaleden kaçarken bir süvari Bünyamin'e yetişir. Demir halkalardan oluşan zırhını Bünyamin'in suratına yapıştırır. Soğuğun etkisiyle bu zırh, Bünyamin'in yüzündeki etleri kaldırır. Bu sırada kara paranın Bünyamin'in eline geçtiğini bilen Büyük Ebrehe İstanbul'da her yerde onu aramaktadır. İlk olarak Uzun İhsan'ın evine gider. Evi yerle bir ederler. Sakladığı sırrı

söylemediği gerekçesiyle adamı esir alır, gözlerini oyup, kulaklarını, burnunu keserek Hınzıryedi adlı dilenci kethüdasına satarlar. Hınzıryedi önceleri Bağdat'ın en yetenekli hırsızlarından. Sadece kılık değiştirmekle kalmayıp balmumu ve türlü boyalarla suratını şekilden şekle sokar. Sultan Murad tarafından İstanbul'daki dilencilere adap öğretmesi için davet edilir. Domuz eti yediği için dilenciler tarafından Hınzıryedi olarak çağrılan bu adam, bir türlü domuz yeme huyundan vazgeçemeyince idam cezasına çarptırılır. Tam idam edileceği sırada Zülfiyar adlı casus sahte bir fermanla onu kurtarır. Hınzıryedi artık, Zülfiyar'ın casus olduğu teşkilatta kara parayı bulmak için efendisi Ebrehe ile çalışmaya başlar.

Diğer yandan yüzüne aldığı darbe ile tanınmayacak halde İstanbul'a dönen Bünyamin ise babasını bulmak için Dünya atlasından bir sayfa açar. Kitaptan açtığı sayfa yardımıyla babasını dilenciler arasında bulmak üzere yola koyulur. Hınzıryedi tarafından locaya kaydolur. Aradan epey süre geçtikten sonra Hınzıryedi, görevini yerine getirmemeye başlayınca efendisi Ebrehe ve adamları locaya gelir. İlk kez locaya gelen Ebrehe için yemekler hazırlanır. Tam bu sırada boğulma tehlikesi geçiren Ebrehe'yi Bünyamin lakaplı dilenci kurtarır ve dost olurlar. Ertesi akşam Ebrehe ile buluşmaya giderken babası Uzun İhsanla karşılaşır. Babasının isteğini geri çeviremeyen Bünyamin onu büyük bir fiçinin içine koyar ve kapağı sıkıca kapatır. O gece babası bir gemi ile İstanbul'dan çoktan ayrılmıştır. Ertesi sabah babasını burada bulabileceği ümidiyle oradan ayrılır ve Ebrehe'nin yanına gider. Ebrehe Bünyamin'e kara paranın önemini anlattıktan sonra, Gazanfer adlı bir kumarcının yanına giderler. Kara paranın burada olmadığını anlarlar. Buradan ayrılarak bir konağa gelirler. Konakta esir pazarından satın aldıkları cariyeler onları beklemektedir. Bünyamin Aglaya isimindeki bu cariyeye âşık olur. Sabah kalktıklarında Aglaya çoktan gitmiştir. Konakta hızlıca kahvaltı ettikten sonra Zülfiyar ile yola çıkarlar. Yolda Dertli isimindeki dilenci ile karşılaşılır. Zülfiyar kırbacıyla dilenciye dövmeye başladığı sırada araya Bünyamin girer. Dertliyi Zülfiyar'ın elinden kurtarır. Ardından Ebrehe'nin yanına gider. Ebrehe ona kehanet aynasından bahseder. Bu aynaya göre kıyamete sadece birkaç yıl kalmıştır. Kıyametten kurtulmak ise ancak bir şartla mümkündür. Bu şart: Topaç adı verilen bir araç ve hareketi sağlayacak bir boşluk gereklidir. Yalnız bu boşluk maddesel bir şeydir. *“Bir para büyüklüğündeki bu madde*

‘maya olarak’ kullanılıp çoğaltılabilir” ve böylece araç sonsuz ötesi hıza erişmesi için kullanılabilir (PKA/ 184).

Bu arada gözleri oyulup kulakları ve burnu kesildiği halde her şeyi bilen Uzun İhsan İstanbul’a döner. Gemiden inen Uzun İhsan ilk olarak oğlu Bünyamin’le birlikte oturduğu evin bulunduğu yere gider. Ardından buraya yakın bir meyhaneye girer. Meyhanede sihirbazın yaptığı bütün hileleri söyler. Meyhanede bulunanlar arasındaki en yaşlı kişi Mutsuz Çocuk isimli bir hikâye anlatır. Bu çocuk bir padişahın çocuğudur ve düşlediği her şey gerçekleşmektedir.

Diğer yandan girdiği çatışmadan yarılı kurtulan Alibaz, Ordu-yu Humayûn’a katılmak istemektedir. Fakat orduya kabul edilmeyince onları gizlice izlemek durumda kalır. Günün birinde Ordu-yu Humayûn, kuzey burçlarında kara bayrak dalgalanan kaleyi kuşatır. Burada karalar giymiş sayısız adam vardır. Bu kara giysili adamlardan biri Alibaz’a bir sıvı içirir. Yıllardır gözüne uyku girmeyen bu çocuk sıvıyı içtikten sonra derin bir uykuya dalar.

Diğer yandan Kehanet Aynasında yazılanlara göre Mehdî batı kapısından İstanbul’a girmektedir. Ebrehe ve adamları onu yakalamaya gider. Adamı yakalar ve sorguya çeker. Mehdî olarak yakaladıkları bu kişi aslında bir Avusturyalı casustur. Bu casusun tek amacı Mehdî gibi Batı kapısından kente girip padişaha elini öptürerek tahta oturmaktır. Ebrehe anlatılanların doğru olmadığını düşünerek Hattakay’a seslenir. Fakat Ebrehe’nin yanına Hattakay yerine Hınzıryedi gelir. Bu kişi, “*Bağdat paşasının oğlunun, âşık olduğu dilbere benzeterek kaçırdığı o ünlü hırsız*”dır (PKA/ 210-211). Efendisi Ebrehe için bir plan düzenler ve onu hücreye kapatır. Bu sırada Hınzıryedi’nin emrindeki dilenciler binayı basar ve ne kadar ganimet varsa yağmalarlar. Ebrehe ölmeden önce Bünyamin ile konuşmak ister. Odada baş başa kalan Ebrehe Bünyamin’den öldükten sonra kara parayı ağzına koymasını ister. Böylelikle Ebrehe ağzında kara para ile lonca binasına gömülür. Bu sırada Hınzıryedi’nin esir aldığı Bünyamin de Dertli’nin bu binaya gelip yıldırım düşürmesi ile elinden kurtulur.

Bundan sonra yeni bir öyküye geçilir. Uzak bir tarihte Anadolu’da bir tüccar yaşamaktadır. Rüyasında sürekli bir evin penceresinden içeriye gözetler. İçerideki iki kişi vardır. Bunlardan biri uyurken diğeri ise elinde deftere uyuyan adamın düşlerini

yazmaktadır. Sürekli pencereden içeri gözetleyen tüccara sinirlenen adam bir daha ona artık hiçbir zaman uyuyamayacağını söyler. Ancak tüccar bu durumdan yüzyıllardır uyuyan bir adam bulursa kurtulacaktır. Bu yüzden İstanbul'a gelir. Bir handa uzun zamandır uyuyan bir adam görür. Bu sırada Bünyamin ile karşılaşır ve sohbet ederler. Tüccar handa uyuyan bu adamın uyanmasını bile beklemeden bir odaya çıkar ve uykuya dalar. Artık uykusuzluk illetinden kurtulmuştur.

Avluda han bekçisiyle yalnız kalan Bünyamin, koynundan babasının verdiği atlası çıkarır. Bu atlasın adı Puslu Kıtalar Atlası'dır. Sayfalarını karıştırdıktan sonra kitabın son sayfasını açar ve babasını yazdığı mektubu okur. Bu mektup babası Bünyamin'e yaşadığı her şeyin aslında kendi düşünden ibaret olduğunu söylemektedir.

1.3.2.2. Kitab-ül Hiyel

Romanın ilk bölümünde, hiyel ilmine meraklı olan Yâfes Çelebi adlı bir zatın gerçekleştirmek istediği icatlar anlatılmaktadır. Genç yaşta kılınç dövme sanatını öğrenmek için demirciler çarşısında Zekeriya Efendi ismindeki bir ustanın yanına çırak olarak giren Yâfes Çelebi'nin tek bir amacı vardır. Bu amacı, akıllara durgunluk veren icatlar gerçekleştirmektir.

Kısa sürede yeteneği anlaşılan Yâfes Çelebi'ye yardım edilerek bir dükkân açılır. Burada makas şeklinde bir kılınç icat eder. Fakat diğer esnaflar, bu icada mertlikle bağdaşmadığı gerekçesiyle öfkelenir. Bir süre sonra esnaflar Şeyh'i tarafından esnafıktan çıkarılan Yâfes Çelebi, avarece meyhanelerde yatıp kalmaya başlar. Bir gün meyhanede, Yeniçeriler ile Nizam-ı Cedid askerleri arasında kavga çıkar. Kavga sırasında orada bulunan Yâfes Çelebi, yeniçeri askerlerinden Abuzer Beşe ile tanışır. Bu tanışıklık sayesinde Tersane Eminliğinde dökümcü olarak işe başlar. Fakat Yâfes Çelebi'nin aklı fikri Deniz Mühendishanesine girmektir. Nitekim kısa bir süre sonra bu isteği gerçekleşir. Ancak derslerinde başarısız olduğu gerekçesiyle mühendishaneden atılır.

Mühendishaneden atıldıktan sonra da icat çalışmalarına devam eder. İlk olarak, Debbâde denilen askerlerin içine girip güçlü adımlarla sürdükleri, hem karada hem de denizde gidebilen bir savaş aracı tasarlar. Fakat bunu hayata geçirebilmek için paraya ihtiyacı vardır. Bir gün Meyhane'de Zencefil Çelebi isimli bir zatla tanışır.

Sevdiği kızla evlenebilmek için yıllarca Şam'da çalışmış ve nihayet düğün masraflarını karşılayacak parayı biriktirdiği gibi İstanbul'a dönen bu zat, elindeki bütün parayı Yâfes Çelebi'ye verir. Araç üretildikten sonra sıra patentini almaya gelir. Bunun için bir miktar daha paraya ihtiyaç vardır. Zencefil Çelebi, babasının yıllardır oturduğu evi de satar. Artık her şeyin yolunda olduğunu düşündükleri anda çok büyük bir sorunla karşılaşır. Çünkü Hiyele Kalemî Uzun İhsan Efendi, patent için bir türlü onay vermez.

Yâfes Çelebi, geçim kaynağı arar. Sonunda içinde cin olduğu söylenen Leyden isimli şişeler üretip satmaya başlar. Bununla birlikte hırsız saksâğan yuvalarından topladığı ganimetleri de sarraflara satarak geçimini sağlar. Günün birinde, vergi taşıyan 40 kadar katır, toprak çökmesi nedeniyle uçuruma yuvarlandığında çavullar dolusu altın etrafa saçılır. Yükünü alan saksâğanlar etrafa saçılan altınları yuvalarına taşır. Yâfes Çelebi de bu altınları toplayarak büyük bir servete konar. Yaşı ilerlediği için esir pazarından Calûd isimli ondört yaşındaki bir çocuğu yanına yardımcı alır. Yardımcısıyla birlikte deniz altında gidebilen Tahtelbahir isimli bir deniz canavarı tasarlar. Fakat bu icadı için de Hiyele Kalemî Uzun İhsan Efendi'den izin alamayınca aklına başka bir fikir gelir. Hasköy civarında bir tersane kiralayacak, burada Tahtelbahri icat ederek denize indirecektir. Su altından ilerleyerek Boğaza çıkacak saltanat kayığını bekleyecek ve böylece padişahın onayını alacaktır. Nihayet deniz canavarı yapımı tamamlanır ve suya bırakılır. Her şey yolunda giderken son anda bir aksilik çıkar. Saati durmuş olduğunu fark eder ve padişahın ne zaman geçeceğini kestiremez. Bir süre bekledikten sonra saatin geldiği düşüncesiyle su yüzüne çıkmaya karar verir. Fakat bu sırada büyük bir kalyona çarpar ve deniz dibine doğru inmeye başlar. İçeride hava tükenmeye başlayınca nefes almakta zorlanır. Artık bir tek çare vardır; ne pahasına olursa olsun deniz yüzeyine çıkmaya karar verir. Bu sırada Tahtelbahir sürüklenmeye başlar. Seyir penceresinden deniz altına seyreden Yâfes'in hiçbir umudu kalmaz. Tam bu anda öldüğünü düşünürken, deniz yüzeyine çıkar ve yüzerek kıyaya geçer. Bu olaydan sonra her şeyi idrak eden Yâfes Çelebi, hiyele ilmiyle ilgilenmeyi bırakır.

Kitabın ikinci bölümünde, Calûd'un araştırmalarına yer verilir. İskender Zülkarneyn soyundan geldiği iddia edilen Calûd, esir pazarında Yâfes Çelebi'ye satılır. Yâfes Çelebi hiyele ilmine tövbe ettiği sırada yakması için verdiği kitapları,

defterleri, planları, cetvelleri, çizelgeleri yakmayıp efendisinden gizlice geceleri bu kitaplara çalışarak hiyel ilmini öğrenir. Efendisi Yâfes Çelebi ise ona evlerinin altında bir saatçi dükkânı açar. Fakat Calûd'un tek amacı hiçbir yakıt almadan çalışabilen devri daim makinası icat etmektir. Efendisinin ölümünden sonra çalışmalarına daha da ağırlık verir. Bu arada iktidarını sürdürmek ve sadık bir nesil yaratmak için kendisine erkek evlatlar verebilecek birkaç kadınla evlenmek ister. Fakat ondan hamile kalan her kadın ölü doğum yapar. Böylelikle Câlud hiçbir zaman çocuk sahibi olamaz. İktidar sahibi olamadığı için de eşlerine türlü işkenceler yapar. Bir gün, gönlünü Esmeralda adında bir tiyatro sanatçısına kaptırır. Onunla birlikte vakit geçirmek ister. Bu nedenle yanlış cinsel ilaçlar kullanır. Kangren olan organı kesilir. Bu olaydan sonra zalimliği daha da artan Câlud, yanına aldığı Üzeyir isimindeki çocuğa ve Davud'a sebepsiz yere sadece zevk için işkenceler yapar. Daha fazla işkenceye dayanamayan Davud, çileden çıkar ve elindeki taş ile efendisini öldürür.

Kitabın üçüncü bölümünde, Calûd'un yanına aldığı yardımcısı Üzeyir'in hiyel çalışmaları anlatılır. Davud'un attığı taş başına isabet eden Calûd ölmek üzeredir. Bu nedenle yardımcından kafasını kazımasını ister. Efendisinin kafasını kazıyan Üzeyir, yıllar önce Yâfes Çelebi'nin iğne ve mürekkeple Câlud'un kafasına kazıdığı devri daim makinesinin planını görür. Diğer yandan da kafasında tasarladığı yılan makinası yapmaya devam eder. Yılanı canlandırmak için evin bahçesindeki kuyuya inmeye karar verir. Kuyuya indiğinde yeniçeri katliamı sırasında boynu kesilen Yâfes Çelebi'nin ve Câlud'un ölü doğan çocuklarının cesetlerine aldırmandan zihninde yılan düşünmeye başlar. Hayal gücünü kullanarak yılanı yok eder. Böylelikle bütün ihtiraslarından arınır. Fakat zihninde tek bir nokta kalır. Her şey bu noktadan ibarettir.

1.3.2.3. Efrasiyab'ın Hikâyeleri

Roman, Ölüm ile Cezzar Dede adlı kahramanların birbirine anlattıkları korku, macera, aşk, ölüm, din konulu sekiz farklı hikâyeden meydana gelir. Bu iki kahramanın dışında bir de yazarın diğer romanlarında da karşılaştığımız Uzun İhsan adlı kahraman vardır. Roman boyunca sürekli ölümden kaçan Uzun İhsan, ancak son bölümde karşımıza çıkar. Ölüme bir yardımcı dokunur. Böylelikle dokuz canından sekizini alan ölüm, ona son bir şans daha verir. Bunun yanında Ölüm adlı kahramanın elinde bir liste vardır. İlk sırada Anadolu'nun bir kasabasında racon kesmekle nam

salmış bir kabadayı olan Abdurrahman Ağa yaşamaktadır. Ölüm onu yakalar ve canını alır. İkinci sırada ise Cezzar Dede yer alır. Torunlarına hikâye anlattığı sırada ölüm onun canını almaya gelir. Fakat Cezzar Dede'nin torunları ölüme mani olur. Bunun üzerine Ölüm Cezzar Dede'den bir yardım ister ve bu iyiliğine karşılık anlattığı her hikâye için ona fazladan bir saat vereceğini söyler. Böylelikle birbirlerine hikâye anlatarak kasaba kasaba Uzun İhsan'ı aramaya başlarlar. İlk hikâyenin konusu ölümdür ve hikâye anlatmaya Ölüm başlar.

İlk hikâyenin ismi “Güneşli Günler”dir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu’da tuhaf olayların yaşandığı yatılı bir okul vardır. Bir gün okula Kont isminde yeni bir müdür gelir. Müdür gelmeden önce okulda bazı hazırlıklar yapılır. Okula sağır lakaplı resim öğretmeni atanır. Ayrıca sınıflardaki lambalar sökülür ve pencerelere siyah perdeler takılır. Çünkü yeni müdürün ‘porfıria’ hastalığı vardır. Bu nedenle güneşe ve ışığa aşırı hassastır. Hastalığı dolayısıyla gittikçe halsizleşen Kont’un tek isteği güneşin resmini görmektir. Okulda Bora Mete adında resme dahi derecesinde yetenekli bir öğrenci vardır. Resim öğretmeni ona palet, boya gibi resim aletleri hediye eder. Bunun karşılığında da çocuğun kanını istemektedir. Ayrıca güneşli havalarda kırlara giderek güneşin resmini yapması ister. Her gece kanı müdür tarafından emilen bu çocuk bir sabah yatağında ölü bulunur. Öldükten sonra Sağır, çocuğun dolabını açarak yaptığı resmi alır. Fakat resimde güneşin doğduğu ana kadar olan bütün ışıklar olmasına rağmen güneş bir türlü doğmamıştır. Böylece Kont, görmeyi çok istediği ışık yerine kanı tercih etmiştir. Bu resim de yıllar sonra okulun girişine asılır.

Bu sefer hikâye anlatma sırası Cezzar Dede’ye gelir. Cezzar Dede, “Bidaz’ın Laneti” adlı hikâyeyi anlatır. Hikâye şöyledir:

Anadolu’nun bir köyünde 50 yaşlarında ismi Hamdi olan bir zat yaşamaktadır. Define hikâyeleri dinleyerek büyüyen Hamdi, katıldığı bir düğün sonrası hayatını defineciliğe adamaya karar verir. Huysuz karası ve geçimsiz kaynanasıyla beraber yaşadığı için hayatından hiç memnun değildir. Eşi ve kaynanasıyla tartıştığı zamanlar bir define bulup zengin olmanın hayallerini kurar. Çünkü hazine bulursa kaynanası önünde el pençe duracaktır. Günlerden bir gün kasabaya Aptülkehribar adında bir adam gelir. Bu adam gerçek bir definecidir ve söylediğine bakılırsa Kral Bidaz’ın hazinelerini bulması an meselesidir. Fakat ortada

bir sorun vardır. Kral Bidaz'ın hazinelerinin yerini gösteren haritanın diğer yarısı defineciliğe tövbe ettikten sonra hayatını ahirete adayan eski bir definecidedir. Bu kişinin Hacca gitmek için acilen paraya ihtiyacı vardır. Bunun üzerine Hamdi, kaynanasını zar zor ikna eder altınlarını sattırır. İki gün sonra haritanın diğer yarısıyla Abtülkehribar kasabaya geri döner. Bidaz'ın hazinesinin yerini bulurlar. Fakat bir sorun vardır. Kral Bidaz dokunduğu her şeyi altına çevirme yeteneği vardır. Ne kadar korksalar da Bidaz'ın bulunduğu mağara girerler. Bu arada kurnaz kaynana da onları gizlice takip etmektedir. Bidaz'a ilk dokunan kişi Abtülkehribar olur. Bidaz canlanır. Bu sırada huysuz kaynana elinde keserle içeriye girer. Bidaz'ın kafasına keseri fırlatır. Aldığı darbeye yeri yığılırken eli kaynanaya geçer. O anda kaynana altına dönüşür. Bundan sonra diğer iki defineci altına dönüşen kaynanayı satarak zengin olur.

Üçüncü hikâyenin ismi “Hac Ziyareti”dir. Diyarbakır'ın Divana köyünde yaşayan 75 yaşındaki imam görevlerini yerine getiremeyince, köy halkı arasında para toplayarak bir genci imam hatip mektebine göndermeye karar verirler. Üç yıllık okulu yalvar yakar altı yılda bitiren genç nihayet günün birinde köye döner. Fakat hal ve hareketleri tuhaftır. Bir imama yakışan şekilde hareket etmez. Rakip köyün imamı ise saygı değer ve ağırbaşlıdır. Bu iki köy arasında büyük bir rekabet vardır. Rakip köyün imamı biriktirdiği para ile Hacca gidince, Divana köy halkı da aralarında para toplayıp imamı hacca gönderir. Paranın büyük bir kısmını köyün ağası verir. Tek bir şartı vardır; 70 küsur yaşındaki babası Zekeriya dede ile 18 yaşındaki kara sevdalı oğlu da imamla birlikte gidecektir. Hazırlıklar yapıldıktan sonra, Hacı adayları yola çıkar. O gece aksine dolunay vardır. Kara sevdaya tutulan genç ulumaya ve diğer hacı adaylarına saldırmaya başlayınca imam, dede ve torun otobüsten atılır. Oradan geçen bir kamyon binerler. Güney'e Kâbe'ye gitmesi gerekirken Doğu'ya doğru giderler. Aslında Zekeriya dede her şeyin farkında olmasına rağmen imamı köye döndüklerinde rezil etmek için sesini çıkarmaz. Uzun bir yolculuktan sonra Bağdat'a varırlar. Üç gün sonra katır ile tekrardan yola koyulurlar. Bir dağın tepesinde bulunan ortasında büyük bir putun bulunduğu mütevazı bir mabede gelirler. Burası Kâbe'ye benzememektedir. Zekeriya dede buradan kurtulmanın yollarını arar. Bu arada torun huzursuz bir şekilde uyanır. Odaya giren rahip bir ilahi okumaya başlayınca yatışır ve genç ilk defa duyduğu bu ilahiyi okumaya başlar. Oradaki rahipler torunun sesini taş plağa kaydederler. Sonraki günler torun bu mabette kalır. Zekeriya dede ve imam köye

dönmek üzere yola çıkarlar. İlk olarak Tahran'a gelirler. İlimdar, buradan bir gramofon alır. Köye geri dönerken İlimdar otobüsten iner ve dağın tepesine çıkar. Bu arada Zekeriya dede yoluna devam eder. Kara kış ve tipiye aldırmandan dağa ulaşan İlimdar gramafonu kurar ve etrafı kurtlarla çevrilir. O anda bir uykuya dalar.

Dördüncü hikâye "Dünya Tarihi" isimli hikâyedir. Bu sefer hikâye anlatma sırası Ölüm'dedir. Anadolu'nun küçük bir şehrinde Elem adında esnaf ve tüccar dükkânlarının bulunduğu bir sokak vardır. Burada dükkân sahibi olan Aptülzeyyat öğle yemeğini fazla kaçırınca tavşan uykusuna dalar. Rüyasında elinde asa bulunan aksakallı bir ihtiyar görür. Aksakallı dedenin tek istediği malını mülkünü satıp kendisini Acıpayam dağında bulmasıdır. Fakat bu isteği duyan tüccar öfkelenir. Rüyasında gördüklerini çok da ciddiye almaz. Ertesi gün tüccarın dükkânında bet bereket kesilince her şeyi satıp fakire dağıtmaya karar verir. Salih'i aramaya yola koyulur. Bir köye ulaştığında Acıpayam dağı'nı sorar. Köy halkı epey tedirgin olur. Çünkü dağın eteğinde yaşayan dört acımasız kardeş yolculara geçit vermezler. Bununla birlikte, dağa gidenlerin bir daha geri dönmediklerini söylerler. Her şeye rağmen Salih'i aramaya devam eder. Bir gece vakti yolu koyulur. Burada bir kulübe görür ve içeriye girmeye karar verir. İçeride eğlenen dört kardeş Aptülzeyyat'ı amcaları Salih'le karıştırır. Amcalarına babaları Feyyuz'un odasında yatak hazırlarlar. Ertesi gün tekrardan yola koyulan Aptülzeyyat sonun zirveye ulaşır. Burada bir kulübe olduğunu fark edince içeriye girer. Fakat içeride kimse yoktur. Bütün umudu tükenen Aptülzeyyat yerde büyük bir kapak görür. Güçlükle kapağı yerinden kaldırdığında altında bir kuyu ile karşılaşır. Eğilip kuyuya baktığında sudaki aksinde kendisinin Salih olduğunu anlar. Yaptığı bu yolculuk kendisini özünü bilmesine yardımcı olur.

Beşinci hikâyenin konusu aşktır ve anlatma sırası Cezzar Dedededir. Hikâyenin adı "Ezine Canavarı"dır. Ezine'nin Zürefa mahallesinde dört kızı ile birlikte Hamiyet adında dul bir kadın yaşar. Hamiyet hanımın tek isteği evlilik çağına gelen kızlarının münasip eşlerle evlenmesidir. Bu nedenle Ezine'de şöhret olmuş çöpçatan lakaplı Nafile kalfaya gider. Araştırmalarının sonunda Nafile Kalfa bu dört kız için münasip koca adayları bulur. Ezine'nin Hoyrat mahallesinde dul bir kasap dört oğluyla birlikte yaşamaktadır. Kasaba durumu anlattıktan ve ondan onay aldıktan sonra kız isteme için hazırlıklar yapılmaya başlanır. Bu hazırlıkları fark eden Maymun Saniye doğruca kasabın dükkânına gelir ve olup bitenleri öğrenir. Bu olaylar sürerken

pislikten dolayı kasabın evine bir lağım faresi musallat olur. Ne yapsalar da hayvanı bir türlü kovamadıklarını anlayınca onu eceliyle ölene kadar beslemeye karar verirler. Söz kesileceği gün Maymun Saniye kasabın evine gelir. Gizlice odaları karıştırırken lağım faresiyle karşılaşır. Dedikoduculuğuyla ün salmış bu kadın kasabın evinde canavar yaşadığı söylentisini tüm Ezine'ye yayar. Bu durum üzerine Kasap hayvanı öldürmek üzere çareler aramaya başlar. Hayvan uykuda olduğu bir vakit çocuklarıyla birlikte odaya girer. Tam bu sırada hayvan gözlerini açar. Çocuklar kapıya doğru kaçarırken ellerindeki gaz lambasını yere düşürürler. Ev yanmaya başlar. Ertesi gün evden geriye hiçbir şey kalmaz. Fakat canavar fare yangından kurtulur. Küller arasından çıkarak kendisine yuva aramaya başlar ve nihayet Hamiyet'in evine yerleşir.

Altıncı hikâyenin adı "Hırsızın Aşkı"dır. Ölüm hikâyeyi anlatmaya başlar: Yıllar önce Bursa'ya yakın bir kasabada hırsızlık ve yankesicilikle geçinen bir sülale yaşamaktadır. Sülalede mizacı gereği hırsızlık mesleğine yatkın olmayan hassas bir ruha sahip Fezai adlı bir delikanlı vardır. Sülalenin yaşlılarından biri, onu hassas ruhundan dolayı Usturadavarus isimli bir âlimin yaptığı kemanı çalmakla görevlendirir. Nitekim ertesi gün Belediye tiyatrosunda bir kadın kemancı bu kemanla konser verir. Konser salonuna gelen Fezai, kemancı hanımı görür görmez âşık olur. Sahne arkasında beklediği sırada kemancı hanım onu görevli sanarak kemanını kutusuna koymasına için ona uzatır. Kemanı alan delikanlı hızlı adamlarla oradan uzaklaşır. Delikanlı elinde keman cebinde seyircilerden çaldığı altınlarla eve geri döner. Akıllı kemancı kadındadır. O yüzden elindeki kemanı biran önce çalmak ister. Klas Hıdır adında bir kemancıdan dersler alır. Bir gün eve geldiğinde kemanı göremez. Çünkü acımasız babası kemanı çok ucuz bir fiyata satmıştır. Bu olaydan sonra yeme içmeden kesilen Fezai, bitip tükenir. Bir gün gazetede babasının kemanı sattığı kemancının konser vereceğini öğrenir. Ertesi gün konser sırasında salona girer sahneye çıkar ve kimselere aldırmadan kemanı yani sevgilisini kemancının elinden alarak koynuna koyar. Bu arada salonun bütün çıkışları tutulur. Tek çaresi çatı katına çıkmak ve atlamaktır. Nitekim son kez kemanını çalar ve onunla vedalaşarak kendini boşluğa bırakır.

Yedinci hikâye "Şarap ve Ekmek"tir. Hikâye şöyledir: Kayseri'de vaktiyle içki ve kumara düşkünken küçük kızının kendisini terk etmesinden sonra ilahiyat tahsili yaparak imam olmaya karar veren Sefa adında bir zat yaşar. Sefa babasından

kalma bir mandırayı üçkâğıtçı bir kâhyaya emanet ederek sefa içerisinde günlerini geçirirken bir kadın kucağında bir bebekle çıkıp gelir. Bebeğin kendisinden olduğunu söyleyerek ona bakmasını ister. Adını Bestenur koyduğu bu bebeği sütannesinin yanına verir. Bestenur büyüdüğünde sütanesi ondan babasını adam etmesini ve öldükten sonra kendisine bir mezar yaptırmasını vasiyet eder. Ona sandıktan çıkardığı giysileri verir. Bunlarla birlikte babası için ekmek ve üzüm hazırlar. Bu yiyecekler babasının cennet gitmesini sağlayacaktır. Yalnız bunlardan bir tanesini yemeye kalktığı zaman hayatı boyunca bir daha şeker yiyemeyeceğini tembihler. Küçük kız babasına giderken bir adamla karşılaşır. Bu kişi ona babası olduğunu söyler ve onu kandırır. Bir güzel ekmek ve üzümü afiyetle yerler. Artık Bestenur için cennete gitmek çok yakın olduğundan biran önce babasını bulması gerekir. Bir müddet sonra gerçek babasını bulur ve onunla birlikte yaşamaya başlar. Babasının cennete gidebilmesi için yağlı yiyecekler yememesi gerekiyor. Fakat babası kılığına girerek küçük kızı kandıran kurt bu sefer Sefayı kandırmak üzere yine karşımıza çıkar. Ona yağlı yiyecekler hazırlar. Ne kadar uğraşsa da kendisini tutamayıp kızına verdiği sözü bırakarak bir güzel afiyetle yemekleri yer. Aksine o gece cennete uçma vakti gelmiştir. Babası aşırı derecede yağlı yiyecekler yediği için göğe yükselirken kızı onu çekemez. Böylelikle babasının ne yaptığını anlayan Bestenur ona çok kızar. Bu olaydan sonra Sefa ne olursa olsun cennete gitmek için yemin ederek imam olmaya karar verir.

Anlatma sırası Ölüme geldiğinde “Gökten Gelen Çocuk” adlı hikâyeyi anlatır. Bu hikâye romanın son hikâyesidir. Hikâyeye göre yaşları epey ilerlemesine rağmen çocukları olmayan bir çiftin bahçesine bir gece bir sepet içinde bir erkek çocuğu düşer. Leyleğin getirdiği beş yaşlarındaki şişman ve gülbüz olan bu çocuğu evlatlık edinirler. Kız çocuğu hasretiyle yanan anne çocuğu terbiyeli büyütmek isterken baba oğlunu güçlü ve kahraman olarak yetiştirmek ister. Yaşlı kadın oğluna kasabada muhabirlik işi bulur. Gülerk aynı zamanda babasının da dileğini yerine getirmek ister. Bu yüzden önce babasının verdiği kırmızı pelerinli elbiseyi onun üzerine de annesinin aldığı takım elbiseyi giyer. Bir gün patronunun istediği üzerine haber toplamaya kasaba meydanına gelen Gülerk, bir olayla karşılaşır. Postane kabinine giderek üstünü değiştirir. Atların sürüklediği arabacıyı ve kadını kurtarır. Fakat gazeteye bu haberi getirmediği için patronu tarafından azarlanır. Bütün bunlara içerlenen Gülerk, bir karar alarak cami minaresine çıkar ve kendini boşluğa bırakır.

Bu esnada caminin kubbesine yuva yapan leylek havalanır, çocuğu yakalayarak geldiği cennete geri götürür.

1.3.2.4. Amat

Roman, 1670 yılının şevvâl ayında Amat isimli kalyonun deniz seferi için hazırlanmasıyla başlar. Güvertede çalışanlar, depolara erzakları taşırken geminin kaptanı Diyavol Paşa, odada harita yardımıyla geminin rotasını çizmektedir. Kalyondaki herkes Diyavol Paşa'nın seçtiği insanlar olmasına rağmen yalnız Süleyman Reis, gece yarısı yüksek bir mevkiden gelen bir emirle bu kalyona atanır. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra uğursuz sayılan Salı günü, sabahın ilk ışıklarıyla kalyon, Sarayburnu'ndan denize açılır.

Bir gece gemi kaptanı Diyavol, gemide kendisinden sonra gelecek ikinci kaptanın seçilmesini ister. Bunun için yapılacak şey basittir; Tefriciye adlı balıkçı köyüne çok yakın olan Agori Burnu'ndaki kayanın vurulmasını gerekmektedir. Gemiye ikinci kaptan olmak isteyen Ali ve Süleyman Reis, güverteye geçer. Hangisi gemi mürettebatına sözünü geçirirse koca reis, o olacaktır. Süleyman Reis, Diyavol Paşa'nın emrinden çıkarak mürettebata, karşı köydeki caminin minaresini -hem de camide ikindi namazı kılınırken- vurdurtur. Bu olay üzerine mürettebat tarafından nefret edilen Süleyman Reis, Diyavol'un güvenini kazanarak gemiye ikinci kaptan seçilir.

Bir gün kaptan Diyavol, geminin baş kısmında pruva zabitiyle konuştuğu sırada Süleyman Reis, Diyavol'un kamarasına girer ve kitaplarını karıştırmaya başlar. Bu sırada Diyavol odaya girer. Ona kara kaplı bir kitap göstererek bu kitabı asla okumaması gerektiğini söyler.

Bütün bunlar yaşanırken gemi, sürekli seyir halindedir. Fakat mürettebat da dâhil kimse geminin nereye gittiğini bilmemektedir. Bir gün kara bulutlar gökyüzünü kaplar ve şiddetli yağmur yağmaya başlar. Tam bu sırada rüzgâr gemiyi kayalıklara doğru sürüklemeye başlamıştır. Yapacak hiçbir şeyi kalmayan Süleyman, derin bir nefes alarak rüzgâra durmasını emreder. Bulutlar arasından güneş görünür ve böylelikle fırtınayı atlatırlar. Bu olaydan sonra Süleyman, kendisinden nefret edilmesine rağmen bütün denizciler arasında saygı görür.

Ertesi gün gemi, Matapan Burnu'na doğru ilerlediği sırada Venedik gemisinin saldırısına uğrar. İki gemi arasında çatışma çıkar. Fakat, Venedikliler Amat'ı ele geçiremeyeceğini anlayıp geri çekilirler. Bu arada kaptan Diyavol, Süleyman Reis'e güvendiği için saldırı boyunca odasından çıkmayarak geminin reisliğine ona bırakır. Gemi yoluna devam ederken bir düşman gemisi Amat'ı yeniden takip eder ve iki gemi arasında bir çatışma başlar. Bu sefer Süleyman Reis, düşman gemisini hava uçurur. Bu arada herkes kaptan Diyavol'u aramaktadır. Fakat, kaptan Diyavol ortadan kaybolmuştur. Girdiği son çatışmada ağır hasar alan Amat'ın biran önce onarılması gerekmektedir. Bunun üzerine gemi, Malta'ya çekilir. Bu çok tehlikeli bir karardır. Kaptan Diyavol, ortada gözükmeyeceğine göre Süleyman'ın bu kararına herkes, itaat etmek zorunda kalır. Fakat, yapılacak en ufak hata kulelerdeki gözcüler tarafından fark edilip anında savaş gemileri gönderilmesine neden olabilirdi. Bu yüzden gece vakti Şilendi Koyu'na girmeye karar alırlar. Uzun bir süre ortalıkta gözükmeyen kaptan Diyavol, birden bire gemide peyda olur. Bu duruma oldukça şaşırarak Süleyman Reis, Diyavol'un uzun zamandır nerede olduğunu sorar. Süleyman'ın bu sorusuna aşırı derecede kızan Diyavol, onun dinlenmesi gerektiğini söyleyerek onu görevden alır ve Abuzer'i ikinci kaptan ilan eder.

Gemi tekrardan seyir halinde ilerlemektedir. Bu sırada grandi direğine banlayan baykuşun sesi duyulur. Bu durum gemiye bir uğursuzluk getireceği anlamına gelir. Nitekim ertesi sabah, kible tarafından kalyoncularla dolu iki savaş gemisi Amat'a yaklaşmaktadır. Yaklaşan bu gemiler, Osmanlı donanmasına aittir. Fakat ortada büyük bir sorun vardır. Çünkü bu gemilerin Osmanlı donanmasına ait olmasına rağmen taarruz işareti verilmiştir. Ortada gariplik olduğu bellidir. İşin sırrı biraz sonra anlaşılır; Diyavol Paşa, akşamdan Osmanlı bayrağını indirtip sancağa kara bir bayrak astırmıştır. Yapılmak istenen şey ortadadır; kardeş kardeşe savaşıyor, Müslüman Müslümanın kanını dökecektir. Bu çatışmada geminin ikinci kaptanı Abuzer Reis ölür.

Amat, Osmanlı gemilerini batırdığı günün akşamı uğursuz bir sisin içine girer ve sisler içerisinde ilerlerken karşısına Venedik donanması çıkar. Sis in aşırı yoğun olmasından dolayı düşman gemileri Amat'ı fark edemez. O gece boyunca Amat, Venedik gemileriyle birlikte kibleye doğru seyrederek ilerler. Ortada bir terslik olduğu bellidir. Çünkü yanlarından geçtikleri savaş gemilerinden feryatlar, acı dolu haykırışlar duyulur. Sislerin içinden bir gemi, Amat'a doğru yaklaşır. Fakat bu gemi içerisinde

kimseler yoktur. Sadece elindeki bohçasında altın kolyeler, pırlantalar, madalyalar bulunan bir maymun, Amat'a doğru sıçrar. Ardından kırmızı gözlü, kara tüylü ve ağızlarından kanlı köpükler püsküren fareler, Amat'ın güvertesine teker teker atlamaya başlar. Bu fareler, aslında vebalıdır ve Amat'ta bulunan herkes vebâ bulaşır. Nuh usta vebadan kurtulmak için herkese muska yazıp verir.

Bütün bunlar yaşanırken Amat, yoğun sis içinde Navarin'e yani inşaa edildiği yere doğru yol almaktadır. Bu arada Süleyman Reis ile Ali Reis geminin alt katındaki ambarda karşılaşır. Ali Reis, ölümsüzlüğü arayan Süleyman Reis'e yasak kitabı okumasını gerektiğini söyler. O gece Diyalvol'un odasında olmadığını gören Süleyman, bunu fırsat bilerek doğruca Diyalvol'un kamarasına gelir ve yasak kitabı okumaya başlar. Tam bu sıra kaptan, Süleyman'ı yakalar ve onu vebâlıların bulunduğu ambara kilitler. Süleyman, ambardaki ölü cesetlerin altında Amat yazdığını görür. Artık her şeyi öğrenmiştir. Amat adlı bu gemi, Diyalvol paşa tarafından Nuh ustaya denizcilerin kanlarıyla büyüyen 247 meşe ağacından yaptırılmıştır. Diyalvol, her ağacın üzerine Amat yani 'gerçek' anlamına gelen İbranicedeki Emet kelimesini yazdırır. Emet kelimesindeki 'e' harfini çıkardığımızda met yani 'ölüm' anlamı geriye kalır. Diyalvol'un romanın başından itibaren Süleyman Reis'e yasakladığı kitabın da adı Amat'tır.

Romanın sonunda Süleyman Reis, ambardan kurtularak geminin kış kısmına gelir. Burada bulunan Amat ismine ateş ederek A harfini düşürür. Sonunda gemi mat olmuştur yani ölmüştür.

1.3.2.5. Suskunlar

Roman, şaban ayının ondördüncü gecesinde elindeki feneriyle Yenikapı sokaklarını dolaşan yaşlı bir bekçinin Mevlevîhane'de sema eden bir hayâletle karşılaşmasıyla başlar. Olaydan sonra bir süre kendine gelemeyen ihtiyar bekçi gördüklerini ahaliye anlatır; ancak kimse bekçiye inanmaz. İki hafta sonra ona inanmayan ahâli Yedikule Zindanı civarındaki Sinanpaşa Câmii'nde namaz kıldıkları vakit hayâletle karşılaşır. Bu olaydan sonra hayâlet söylentileri dilden dile dolaşmaya başlar.

Hinzır Paşa'nın yedi katlı mehterân takımı bir sabah Ayasofya'daki köşkün bahçesinde ümmeti sabah namazına kaldırmak için toplanır. Bu takımın közsen'i Kalın Musa, nevbet tamamlandıktan sonra namaz kılmayarak Sofuayyaş Mahallesi'ndeki evine doğru yola koyulur. Evine geldiğinde bütün mahalle halkının evin önünde toplanıp ağladığını görür. Bunun sebebi kırkdokuz yaşındaki oğlu Veysel'in çaldığı armudî kemençeden dökülen dokunaklı nağmelerdir. Kalın Musa, kalabalık içerisinde zar zor geçerek eve girer ve oğlunun bulunduğu odaya çıkar. Keman çalma yasağını dinlemediği için ona şiddetli bir tokat atar. İkinci defa tokat atmaya kalkıştığı sırada torunu Dâvut, ona engel olur. Kalın Musa'nın Dâvut ve Eflâtun isimlerinde iki tane torunu vardır. Dâvut, meşhur bir üdîden ders alarak üd çalmayı öğrenir ve amcası Muhayyer Hüseyin'in Beyazıt'taki çalgılı kahvesine işi girer. Kardeşi Eflâtun ise daha sakin bir mizaca sahip olduğundan başlangıçta musiki ile ilgilenmez.

Bir süre sonra Dâvut, amcasının kahvehanesine gitmemeye başlar. Artık geceleri Galata'daki Barba Malaki'nin meyhanesinde çalmaktadır. Bu meyhanedeki saz heyeti arasında Bağdasar isimli kemençe ustası ile kardeşi kanûn ustası Kırkor da vardır. Bu saz heyeti meyhaneden geç çıkarak Karaköy'e yürüdükleri bir gece Bağdasar, ensesine yediği bir tokatla irkilir. Dönüp baktıklarında, rakip saz heyetinin üyelerinden Âmin'i görürler. Aralarında atışmaya başlarlar. Daha sonra Bağdasar, sunturlu bir küfür savurur ve yola devam ederler. Evlerinin yakınında Balıkpazarı Kapısı'nı Arap Câmii Yolu'na bağlayan esrârengiz bir sokak vardır. Kestirme olmasına rağmen bu sokağı tercih etmeyen Bağdasar, yol boyunca Dâvud'a kanûnî Âsım'ın hikâyesini anlatır. Bu hikâyeye göre, günün birinde bu sokağa giren Âsım, sokakta ne ile karşılaştıysa ertesi gün kendini eve kapatır ve bir ay sonra evde ölü bulunur. Yatağında şah damarı kesilmiş olarak bulunan Âsım'ın, kim tarafından öldürüldüğü bulunamamıştır. O günden sonra bu sokakta Âsım'ın hayaleti dolaşmaya başlamıştır. Bu hikâyeden oldukça etkilenen Dâvud, ilhâm geldiğini söyleyerek arkadaşlarından ayrılır ve sokağa girer. Burada Neva adlı güzel sesli bir kadınla tanışır ve ona âşık olur.

Sofuayyaş mahallesinde Abalîfellâh Câmii'nin tam karşısındaki eve, yaşını başına almış Hacı İskender adında bir vâizci taşınır. Pereve denilen bir beldeden geldiği için Pereveli İskender de denilen bu din adamı musikiye karşıdır. Verdiği vâizler yüzünden Sofuayyaş Mahallesi sakinleri de aynı mahallede yaşayan Kalın

Musa, Oğlu Veysel ve semai kahvesini işleten Muhayyer Hüseyn Efendiyle selamı keserler. O sıralar Kalın Musa, artık yaşlandığı ve dinlenmesi gerektiğini söyleyerek oğlunun çalışmasını ister.

Hızır Paşa Efendi, kara sevdaya tutulmuş yeğenini neşelendirmek için ona musiki dersleri verecek bir kemanî aramaktadır. Bu sebeple Veysel Efendiyi konağa davet eder. Ancak Veysel, bir hüzzâm eseri çalmaya başladığında karasevdaya tutulan delikanlı fenalaşarak ölür. Yeğenin ölümüne sebep olan Veysel'i zindana attırır ve kan parası ödenmezse İslâm şeriatı gereği idam edileceğini söyler. Bu olay üzerine eve dönen Kalın Musa oğlunu kurtarmak için birtakım planlar yapar. Paşa efendinin kapıcısını yemeğe davet eder ve bir miktar para ödeyeceğini söyleyerek onu ikna etmeye çalışır. Fakat eve gelen Hızır Paşa'nın kulu yemekleri bir güzel afiyetle yedikten sonra Musa'ya, oğlu için hiçbir şey yapamayacağını söyler. Bu olaydan sonra Musa üzüntüsünden fel olur. Bu sırada elinde kâğıt parçasıyla Nevâ'nın annesi Dâvut'u arar. Kızana büyü yapıldığını, ancak kâğıtta yazılan kusurlu bestenin düzeltilmesiyle büyüün bozulacağını ve kızının evlenebileceğini söyleyerek yardım ister. Yalnız ortada bir sorun vardır; Neva'ya sırılsıklam âşık olan ve bu büyüü yapan Âsım, bir ay önce evinde ölü bulunmuştur. Hem babası hem bacaklarına inme inen dedesi hem de sevdiği kadın için bir şeyler yapmak isteyen Dâvut, koynundan çıkardığı kâğıttaki semâî'yi raftan aldığı ûduyla çalmaya başlar. Tam da bu anda oda kapısının arkasından bir gıcırta gelir; bu Âsım'ın hayaletidir.

Dâvut'un ikiz kardeşi Eflâtun ise esrarengiz bir ışlık duymaktadır. Hal ve hareketleri de normal değildir. Gözlerine ışık yüzüne nur gelen bu ocuk üstüne üstlük cennetymiş gibi sürekli gülmektedir. Durum böyleyken bir öğle vakti seneler önce duyduğu ışlığı yeniden duyar ve ışlığın geldiği yöne doğru yola çıkar. Sokağa çıkan delikanlı, uzun bir arayıştan sonra Mevlevî dergâhına gelir ve sesi burada bulur. Bu ses; ney sesidir. Hayatında ilk defa bir ney'e değen Eflâtun, eline aldığı neyi öptükten sonra imkânsız sesleri üfleyerek dergâhın şeyhi İbrahim Dedenin en sevdiği kişi olur.

Dergâh'ın şeyhi Neyzen İbrahim dede ile bir Mevlevî dervişi, yıllar önce Firâvun lakaplı bir adamın saldırısına uğrayarak işkence görür. Ardından Neyzen Halep'e, diğer derviş ise Tebriz'e köle olarak satılır. Köle olarak satıldığı Tebriz'den İstanbul'a intikam duygusuyla gelen derviş, burada Galata Mevlevîhânesi'nin şeyhi

Nuvârif Bursevî'nin cenazesine katılır. Cenazesine katıldığı bu kişi aslından Firâvun ta kendisidir. Firâvun, yıllarca işlediği günahlardan dolayı pişman olmuş ve Nuvârif adını alarak Mevlevî şeyhi olmuştur.

Diğer yandan semâî'nin sırrını bulmaya çalışan Dâvud'un kafası iyi karışır. Bu nedenle Galata Mevlevîhânesine gidip, İbrahim Dede Efendi Hazretlerinden yardım ister. Şeyh, ona eğer eserdeki ağırlığı kaldırabilirse, Âsım'ın huzur bulacağını ve eseriyle birlikte göklere yükseleceğini söyler.

Dâvut, Nevâ'ya âşık olmadan çok zaman önce, İstanbul'da hekimlik yapan Rafael isminde Hristiyan bir kişi yaşamaktadır. Aslında tıp ilmi hakkında çok da fazla bilgisi olmayan cenazeci Rafael'in evine soğuk bir kış gecesi iki kişi tarafından ağır bir hasta getirilir. Bu hastanın adı Tağut'tur. Tağut'u buraya bahşiş karşılığında Bursalı lakaplı bir işgüzar ile Lazar isimli bir kişi tarafından getirilir. Aradan günler geçmesine rağmen ateşi hiç düşmeyen Tağut'un hastalığı, aksine Cuma günleri daha da şiddetlenir. Bunun sebebi; Tağut'un dergâhtan duyduğu ney sesidir. Her Cuma duyduğu "kaba secde" sesiyle rahatsızlanan Tağut, intikam almak için Bursalı lakaplı adama ney sesini çıkaran bu iki Mevlev'i kaçırmasını ve eziyet etmesini emreder. Mevlevîleri kaçırap günlerce eziyet ettikten sonra Bursalı Firâvun yaptığı kötülüklerden pişman olur ve Mevlevîhane'ye sık sık gitmeye başlar.

Aradan yıllar geçer. Günün birinde Tağut, kendine bir yardımcı bulmuştur. Bu kişi ölümsüzlüğün peşinde olan Cüce Efendi'dir. Tağut, ona musikide en usta yedi kişiyi bulması dâhilinde ölümsüzlüğe kavuşacağını söyler. Bu yedi kişiden altısı bellidir.

O dönemde Zincirli Han denilen boğuntu bir yerde Dokuzlar olarak anılan bir çete yaşamaktadır. Bu çetenin reisi, Çapraz Bayram, hanın en geniş ve en ferâh odasında kalmaktadır. Cüce Efendi'nin Sofuayyaş Mahallesi'ne yeni taşındığı sırada Bayram, bağrında bir sızı ile bir gece vakti ansızın uyanır. Sızısı ağrıya, ağrı sancıya dönüştüğü sıralarda bütün hekimlere, otacılara, cerrâhlara danışsa da ağrısı bir türlü geçmez. Bir gece vaazlarıyla İstanbul'da ün salmış Pereveli İskender Efendi'nin yani Cüce Efendi'nin kapısını çalar. Karşısında acıdan iki büküm duran Bayram'ı gören efendi, ona eğer dini öğrenirse ağrılarının azalacağını söyler. Bununla birlikte Cüce Efendi, musiki'nin haram olduğunu ve bir çalgıcının katli vacip olduğunu söyler.

Çapraz Bayram ve çetesi, Cüce Efendi'nin isteği üzerine musiki üstatlarını öldürmeye başlar. Sırasıyla yedi kişi öldürülecektir. Bunlardan ilki olan Gülâbî onun kardeşi Meymenet, Âmin öldürülür. Krikor ve Bağdasar'ın da öldürülmesinden sonra sıra ise Eflâtun'a gelir. Her şeyin farkında olan İbrahim Dede, üstatlara kendisini en iyi çalan ney ustası olduğunu göstermek için ney'ini var gücüyle üfler. Böylece kendini Eflâtun'a siper eden İbrahim Dede, Cüce Efendi tarafından öldürülür. Fakat ölmeden önce Dâvut'a bıraktığı bir mektupla her şeyi anlatır. Kardeşi Eflâtun'un tehlikede olduğunu ve yanında ayırmaması gerektiğini söyler. Ayrıca musiki konusunda usta olan yedi kişiden sadece birinin hayat nağmesini dinleyerek ölümsüz olacağını söyler.

Diğer yandan İbrahim Dede'nin kendisinin usta neyzen üstadı olarak gösterdiği günlerde Dâvut ve Mevlevî dervişleri Alessandro Perevelli adlı cücenin, Âsım'ın yıllar önce Esir Han'ından satın aldığı bir köle olduğunu öğrenirler. Yani Alessandro Perevelli, Perevelli İskender Efendi'nin ta kendisidir. Venedikli bir çembalo sanatçısıdır. Köle olarak İstanbul'a gelen İskender Efendi, yıllarca Âsım'ın köleliğini yaptıktan sonra efendisiyle aynı kadına yani Neva'ya âşık olur. Âsım, Neva için bir gece bir saz semaisi besteledikten sonra Cüce'ye dinletir. Bu beste her kadının aklına başından alabilecek kadar güzeldir. Bu bestenin Neva'yı âşık edeceğinden korktuğu için Cüce, efendisi Âsım'ı öldürür. Daha sonra Âsım'ın Neva için yazdığı bu beste üzerinde oynayarak Neva'nın evinin önüne bırakır.

Yedi musiki üstadının ilk beşi kastedildiğine göre ölümsüzlük için sırada altıncı üstat yani Eflâtun vardır. Ne yapacağını iyi bilen Cüce Efendi, doğruca Kalın Musa'nın evine gelir. Eflâtun'u burada bulduktan sonra kolundan tutarak kendi evine götürür. Bir mezar kazdırdıktan sonra çukur içinde kürek savuran Eflâtun'u öldürür. Bu esnada orada olan Dâvud, Cüce'nin üzerine atlar ve elindeki bıçağı Cüce'nin boynuna saplar ve onu öldürür. Bu sırada Bâtın Hazretleri elinde ney ile birlikte Eflâtun'un başına gelir ve 'hayat nefesi üfler' ve böylece Eflâtun yeniden can bulur.

1.3.2.6. Yedinci Gün

Bir zamanlar Dolmabahçe civârında dinli diyânetli şeyhleri öldüren azılı bir katil yaşamaktadır. Bu katil kurbanlarının kafalarını usturayla kazdıktan sonra kömürleşene kadar yakar ve cesetlere yakasız bir gömlek ile paçalı don giydirdi. İşte

Ulu Hakanımız, uyumaya hazırlandığı bir gece, camdan birinin onu izlediğini sanarak Arnavut muhafızından yardım ister. Bütün gece bir koşuşturma başlar. Ertesi gün ise Padişah Efendimiz'e suikasta teşebbüs ettiği düşünülen biri ihtiyar iki kişi Beyazıt Meydanında idam edilir.

Bu olaydan çok zaman önce, Paşa Efendimiz'e bir münasebetle akraba olan Paşaoğlu adlı kumara düşkün bir kişi yaşamaktadır. Kumara düşkün olması yanında tam bir Allâhsız olan bu zat, domuz eti yediği gibi namazında niyazında olan Arap uşağına müstehcen eserler de okutmaktadır. Bir gece kumar oynamak için Şimşir Sokak'taki Nazilli Meyhanesi'ne gelir. Burası, Alman mühendisin sabah namazından yatsıya kadar mescit olarak kullandığı bir ibadethanedir. Yıllar önce demiryolu yapımında görevlendirilen bu dâhi mühendis, bir gece imana gelerek içkiyi bırakır ve kendini Allah yoluna adayarak "Aman Baba" lakabını alır. O gece Paşaoğlu'nun kumarhaneye geldiğini öğrenen Aman Baba, onunla poker oynamak ister. Eğer Paşaoğlu kaybedecek olursa, itikadını değiştirecek ve hiçbir şeyin şans eseri olmadığına inanarak Allah Teâlâ'nın varlığını kabul edecektir. Niketim, o gece oyunu Aman Baba kazanır. Paşaoğlu ise kumar borcu namus borcu olduğu için Kelime-i Şahâdet getirip Kuran-ı Kerim de yanına alarak oradan ayrılır. Karanlıkta tek başına sokakta yürüdüğü bir sırada karşısına elinde silahı olan bir hırsız çıkar. Tam şimşek çaktığı anda silahını ateşleyen hırsız, korkudan hızla oradan kaçarken yere yığılan Paşaoğlu'na hiçbir şey olmaz. Kitabı koynundan çıkaran Paşaoğlu, sıkılan kurşunun son sayfaya kadar ilerlediğini ve son sayfaya geldiğinde ise burada bulunan el izinde durduğunu gördükten sonra Kelime-i Şahâdet getirerek sabah ezanını kılmak üzere Arap câmii'ne gider. Artık tek amacı; Allâh'ın ezânını geliştireceği bir cihâz ile yani mürsile yoluyla dünyadaki herkese duyurmaktır.

Roman burada kesilir ve İhsan Sait adlı kahraman ile devam eder. Suçsuz yere hapishâne'de altı ay yattıktan sonra tahliye edilen İhsan Sait, gazete gördüğü ilan üzerine Galata'daki İç Azap Kapısı'nın yakınındaki ahşap bir eve gelir. Burada yaşayan Culyano isimli tefecinin getir-götür işlerine bakmaya başlar. Kapkara bulutların çöktüğü bir gece masasında çalıştığı sırada Culyano'nun saldırısına uğrar. Elindeki kalemini boğazına sokarak onu öldürür. Ertesi gün Culyano'nun kasasındaki bütün servetini alarak Pera Palas'a yerleşir. Bir gece şehrin önde gelenlerinin katılacağı bir balo düzenlenir. Fakat, o gece balo solunana baskın yapılır. Baloya

baskın yapan Selahattin Tefricî isimli şeyh çıkışta elinde ahşap bir el arabası olan kambur tarafında kaçırlır. Bunu gören İhsan Sait, gizlice onları takip eder. Sabaha doğru demir minâreleri olan ve içeriden bir buhar makinesinin sesi gelen ahşap binaya girdiklerini görür. Galata'ya geçip yarı otomatik bir silah aldığı gibi demir minareli ahşap binaya geri gelir. Bu arada içeride şeyhin öldürülmesine şahit olur. Demir minâreleri inşa eden Paşaoğlu, hak dinini mürsile yoluyla dünyaya duyurmanın yanı sıra Allâhû Teâlâ ile konuşmak istemektedir. Fakat kalbi bunun için yeterince temiz ve sağlam olmayınca Bevval adlı bir kamburu kandırarak şehirdeki şeyhleri bir bir kaçırmaya karar verir. Kaçırıldığı şeyhleri âhizeye bağlayarak ölmesine sebep olur.

Bütün gerçeği öğrendikten sonra Paşaoğlu'nu öldüren İhsan Sait, Bevval'i yardımcı olarak yanına alır. Amacı; Paşaoğlu'nun bulduğu âhize mürsileni kullanarak servetine servet katmaktır. Bu nedenle kısa zamanda mors alfabesini öğrenir. Ertesi gün Rebaz'ın yardımıyla Alman bir rakip ile mürsile yoluyla satranç oynayarak para kazanır.

Günün birinde bir sabah Bevval, İhsan Sait'in odasını temizlemek için içeriye girdiğinde Paşaoğlu zamanından kalma kasanın açık olduğunu görür. Kasa içerisinde bir de zarf vardır. Bu zarf İhsan Sait'in kendi el yazısıyla yazıldığı gibi üzerinde de onu mührü vardır. Heyecanla zarfı açan İhsan Sait, kâğıtta "oğlunu terk etme" yazısını görür. Biran önce işin sırrını öğrenmek isteyen İhsan, o gece kasanın şifresini değiştirerek uyur. Biraz sonra odaya birisinin girdiğini ve kasanın tamburasını sağa sola çevirdiğini hisseder. Fakat odada kimse yoktur. Ayrıca kasanın içinde kocaman bir paket vardır. Paket içerisinde yazılanları görünce bunun düzgün çizilmiş makine çizimleri olduğu ve motor kısmını nasıl imal edeceğine dair bilgiler olduğunu görür. Ertesi akşam kasanın önüne fotoğraf aletini yerleştirmeye karar verir. Böylelikle her gece odasına girerek kasına zarf bırakan bu meçhul kişiyi görebilecektir. Patlayan flaş nedeniyle uykusundan uyanan İhsan, ertesi sabah fotoğrafa baktığında şahsın kendisi olduğunu görür. Fakat fotoğrafta sol yanağında derin bir yara izi vardır. Ertesi akşam uyumadan önce doktorun verdiği uyku ilacını içer. Yine sabah kalktığında kasada zarf olduğunu görür ve zarfı açar. Bu sefer kendisini gelecekte beklediğini söyleyen Prenses Döjira'dan bir mektup alır ve âşık olur. Artık tek amacı, sevdiği kadını gelecekte aramak ve kavuşmak olan İhsan Sait, Bevval ve Aman Babanın yardımıyla Paşaoğlu'nun kasında bulduğu tayyâre ve hava sefinesini çizimlerini

hayata geçirir ve Döjira'yı bulmak üzere hava safinesi ile havalanır. Nihayet, hava safinesi dünyanın en soğuk bölgesine gelmiştir ve pencereden içeriye iğne kadar keskin kar billûrları püskürmektedir. İşte tam bu sırada İhsan Sait için artık aşkı Döjira'ya kavuşma vakti gelmiştir. Önceden yaptırdığı tabutun içine girerek kapağını kapatır ve dondurucu soğukta bedenini muhafaza ederek geleceğe yolculuk eder.

Bu sırada İhsan Sait'in oğlu olduğunu iddia eden Ali İhsan, askere alınır. Savaşmak üzere Sarıkamış cephesine gönderilir. Harp sırasında mangadan kalan tek kişi olmasına rağmen bacağındaki hafif yara ve boydan boya sıyrılarak sarkan yanağıyla zor bela yürüyerek bir kayanın üzerine oturur ve burada donarak ölür.

Bir gece İhsan Sait'in ruhu Yıldız Saray'ında görülür. Sarayın genişçe bir odasında teşkilattan gelen evrakları incelemek üzere görevlendirilmiş yedi kişi vardır. Fakat salonda sekiz kişi olduğunu fark ettiklerinde aralarından birinin İhsan Sait'in hayaleti olduğunu anlarlar. İhsan Sait, bütün tarih boyunca yolculuk ettiğini fakat sevgili Döjira'nın kendisini tanımadığını söyler. Bunun üzerine salonda bulunan bir kişi, İhsan Sait'in gelecekte yani Döjira'nın yanından gelmiş haliyle çekilmiş fotoğrafını gösterir. Fotoğrafta İhsan Sait'in sol yanığında derin bir yara izi vardır. Yani Döjira'nın yanına yanağında yara iziyle gitmeliydi. Bunun için İhsan Sait'in tam bir insan olması ve hatalarını düzeltmesi gerekir. Bu yüzden çok önceki bir devire giden İhsan Sait, aylarca dağlarda dolaşır, Yüce varlığı arar, dünya nimetlerine yüz çevirir, kendisine yapılan haksızlıkları görmezden gelir ve borcunu öder. Ardından harbe katılarak yanağına aldığı yara iziyle geleceğe döner. Bu sefer yanında olmak istediği kişiyi, İdris Âmil Zula'yı da getirir. İdris Âmil Zula'nın en üstün özelliği hiçbir üstünlüğü olmamasıdır. Yani onun nâm-ı değer İnsan-ı kâmil olmasıdır. Bununla birlikte İhsan Sait, en başında beri yaşadıklarını salonda bulunan yedi kişiye yazdırır ve istirahate çekilir.

1.3.2.7. Galîz Kahraman

Roman, İdris Âmil Hazretleri'nin Kasımpaşa'da dünyaya gelmesiyle başlar. Dedesi ve babasının zoruyla daha küçük yaşta Kur'ân kursuna gitmek zorunda kalan İdris Âmil, bir süre sonra bu kursa devam etmeme kararı alır. Amacı, kızları etkilemek ve doğup büyüdüğü Kasımpaşa'da çevre edinmek olduğu için yeraltı camiasından Yarma İskender ile tanışmak ister. Bunun bir tek çaresi vardır; o da Yarma İskender'in

kaldığı hapishaneye bir çaresini bulup girmektir. Bu yüzden mahalle bekçisini mâbâdına bir tekme atan İdris, nihayet amacına ulaşır. Fakat Yarma İskender ile tam tanışacağı sırada korktuğu için bayılır. Gözlerini revir odasında açan İdris, bu sefer için amacına ulaşamaz. Cezaevinden çıktığı gibi bakkaldan aldığı kâğıt kalemle şiir yazmaya başlar.

Bir gece vakti omzuna kayışla bağlı radyoya benzer bir kutuyla ailenin yegâne delisi olan dayısı gelir. Bu adam önüne çıkan her kadına âşık olduğu ve sık sık kumar nöbetlerine yakalandığı için bir pratisyen doktor ile radyo tamirci tarafından bu şekilde tedavi edilmiştir. Dayının omzundaki kutu üzerinde iki düğme ve kapı zili vardır. Ayrıca üç ayrı tel ile adamın kafatasına sokulmuştur. Dayının gazap, karasevda veya kumarda sorumlu merkezlerinde zil çalmaya başladığında azar azar elektrik verilerek deliliği kesilmektedir. Fakat günün birinde bu radyoya pil alabilecek para bulamazlar. Cihazın pili tükendiği için kendini kontrol edemeyen dayı, tekrardan kumar oynamaya başlar ve ailenin tek geçim kaynağı olan mandıra, kumar borcu olarak satılır.

Böylece İdris Âmil Efendi'nin bir iş bulup çalışması gerekir. Dayının yardımıyla Abanoz sokakta bir aşçının yanına garson olarak işe girer. Burada Handan isimli esmer bir bayana gönlünü kaptırır ve ailesiyle birlikte istemeye giderler. Tam da bu sırada Handan'ın belalısı içeriye girer. İdris Âmil hazretleri, kendine ırz düşmanı olarak itham eden bu adamın elinden zor kurtulurlar. Artık eski iş yerinde çalışmayacağından ekmeğini şiirle kazanmaya karar verir. Tam da bu sırada Kasımpaşa Belediyesi'nin halka açık 'Sanatkâr Müellif Kursu' ilanını görür. O akşam kurs için Ümmü Gülsüm Kıraathanesine gider. Ders bittikten sonra Efgan Bakara adlı kişiyi de yanına alarak Beyoğlu'nda bir pavyona gider. Gittikleri pavyonda hesap ödememek için kaçarken yakalanır ve bir ay bulaşık yıkamak zorunda kalır. Ertesi gün geç uyuyan İdris Âmil, bir yandan kahvaltısını yaparken diğer yandan da gazeteki haberleri okur. Bir anda sinema artist kataloğuna artistler aranıyor başlıklı ilanı görür. Hemen berbere giderek tıraş olur. Ardından da Kasımpaşa'daki Brodvey Fotoğrafhanesi'ne gelerek fotoğraflarını çektirir ve ilandaki adrese gider. Birkaç gün sonra postacı elinde bir paketle çıkıp gelir. 100 sayfalık bu kataloğu bir gün boyunca baktıktan sonra anca kendisini fark eder. Hayatını edebiyata, sinemaya, sanata adayan İdris Âmil'in tek amacı, sinema artisti olmak ve kendine uygun bir kız ile evlenmektir.

Bir gün efendimizin yolunu bir kabadayı keser ve onun Yarma İskender'in isteği üzerine Anadolu Külhanbeyi Remiz'in kız kardeşi Remzi'ye ile evlenmesini söyler. Tam düğün olduğu sırada çatışma yaşanır ve Remiz ölür. Remzi'ye ise düğünden kaçır. Bundan sonraki günlerde İdris Âmil, bir iş bulması gerektiğini fark eder. Bir gece taksiyle eve döndüğü sırada bagajdan bir el cebindeki parayı çalmaktadır. Bu eli yakalar yakalamaz hayatı değişen Âmil İdris, hırsız olmaya karar verir. Taksiciyle beraber zemin katı Ceneviz kavminden kaldıktan sonra üstüne kâgir onun da üstüne ahşap kat çıkılmış bir binaya gelirler. Efendimiz, hırsızlar camiasına göre mesleğe başlamadan önce imtihan edilecektir. Bunun için gösterişli bir eve girip en kıymetli malları çalması gerekir. Gözüne kestirip girdiği bir evde ev sahibi tarafından yakalandığı yetmiyormuş gibi kafa kâğıdını da kaptırır. Ev sahibi inşaat müteahhididir ve tarihi bir hamımı yakmazsa kendisini polise teslim edeceğini söyler. Müteahhidin söylediklerine yerine getiren İdris Âmil, bir diğer gece kafa kâğıdını almak üzere aynı eve tekrardan girer. Ev sahibi tarafından yine yakalanınca büyük kızını Dilara ile evlenmesini ister. Hâlbuki efendimiz, müteahhidin küçük kızını Mualla'ya âşık olur. Aksilik bu ya deli dayısı da Mualla'ya âşıktır. Bu arada efendimizin ne yapıp edip eşi Remziye'den boşanması gerekir. Bunun içinse Yarma İskender'den izin almalıydı. Bir gün Yarma İskender'in "kızlarım" dediği üç adet -İslamiyet öncesinden kalma- put kaybolur. Eğer efendimizin Remziye'den boşanmasına razı olursa, kızları bulup kendisine teslim edeceği sözünü verir. Ardından Remziye'den hâkim kararıyla boşanır. Âmil İdris'in şansı yaver gitmektedir. Aynı gün ajansdan aranır ve film için uygun olduğunu öğrenir. Ertesi gün film setine gider. Yönetmenin söylediklerini yerine getiren efendimiz, bir yatağa girer ve rol gereği sevgilisini bekler. Fakat yatağa gür bıyıklı bir adam girer. Ne olduğunu bile anlamadan flaşlar patlar ve reklam filmi çekilir. Kadın oyuncu bulamadıkları için kendisini seçtiklerini anlar. Bu işte de başarısız olmuştur. Bu sefer aklına çalıntı karakterlerden yararlanarak eser basmak gelir. Bunun için Muhtar lakaplı bir tefeciden bir miktar para alarak hazırladığı kitapları basar. Fakat ortada bir sorun vardır; Tefeci, İdris Âmil'i kandırarak kitapları Muhtar Lüpen ismiyle yayımlar.

Ertesi gün müstakbel kayın pederinin evine gelden İdris Âmil, nişanlısının Amerika'ya kaçtığını öğrenir. Sonraki günlerde olayın aslı iyice anlaşılır; nişanlısı Dilara, Amerika'ya bir film aktrisine kaçmıştır.

Bu arada İdris Âmil, kayınpederine verdiği sözleri yerine getirmek için Muhtar'dan yine para istemek zorunda kalır. Muhtar'dan para istemek için evine gittiğinde Mualla'nın sesini hemen tanır ve içeriye girdiğinde onu, Muhtar'ın yatağında görür. Mualla, Âmil'in yazdığı fakat Muhtar'ın kendi adıyla yayımladığı şiirlere âşık olduğu için Muhtar'la birlikte olmuştur. Onları aynı yatakta gören Âmil'in kan beynine sıçramıştır. Hemen belindeki silahını çeker. Fakat Muhtar'ı vurmaya kalkıştığı an sevdiği kadın olan Mualla, onun önüne siper olur. Muhtar ise Âmil'e yapmadığı bir banka soygununu üstlenmesiyle parayı verebileceğini söyler. Her şeyi kabul eden İdris Âmil, mahkemede hırsızlık ve adam yaralamaktan hapse atılır.

İKİNCİ BÖLÜM

OKTAY İHSAN ANAR'IN ROMANLARINDA HALK EDEBİYATI UNSURLARI

2.1. ANONİM HALK EDEBİYATI

2.1.1. Manzum Ürünler

2.1.1.1. Türkü

Türküler, ait olduğu bölgenin yöresel özelliklerini yansıtması bakımından kültürün önemli bir ögesidir. Her şeyden önce türküler, halkın ortak sesi ile yaratılır. Onlara bakarak toplumların yaşantısı hakkında bilgi sahibi oluruz.

Kelime olarak Türklere özgü anlamı gelen türküler, ezgiyle söylenen ve belli kurallara göre oluşturulan halk şiirinin bir türüdür (Boratav, 1969:162). Başlangıçta ferdi olan bu ürünler, zamanla halk tarafından benimsenerek anonim olur. Fakat ister anonim isterse bir âşığa ait olsun halkın duygularına ve düşüncelerine tercüman olur, onların sevincini ya da üzüntüsünü yansıtır.

Çalışmamızda sadece Suskunlar adlı romanda gerçek manada bir türkü örneğine rastladık. Bununla birlikte “*türkü kelimesi*” terimsel anlamıyla yazarın romanlarında cümle içinde kullanılmıştır.

“...bir zamanlar **türkülerle** çınlattıkları bu mekân artık bomboş kalmıştı”(PKA/s.192).

“Ancak öğleye doğru uyanır, anasının sini içinde getirdiği kahvaltısını **türküler** çığıra çığıra keyifle mideye indirirdi”(YG/s.207).

“Kasımpaşa’daki evine dönerken İdris Âmil’in içi içine sığmıyordu. Bir de **türkü** tutturmuş, keyif ve coşkusundan yolu üzerindeki konserve kutularını, şişe kırıklarını, buruşturup atılmış kâğıtları tekmeleme tekmeleme yürüyordu”(YG/s.222).

Diğer romanda (*Suskunlar*), mahkemeden çıkan Zâhir adlı karakter, satıcıların bulunduğu kalabalık bir sokakta şarkı söyleyerek ilerlerken davasını herkese duyurmak ister:

“Tatlı, yumuşak ve okşayıcı sesiyle biri şarkı söylüyordu:

Tana, tana, deredilli ten canım

Â deredillil, la deredillil len

Ez şevk-i tü an zülf ü cemâl tü nedîdim

Ez pâ-y-i fütâdim bigûyed neresîdim

Tennen ne nenni, tenen ne nenni

Ten deredillil, la deredillil len

Tana tana derelli dost

Tanenni tanenni, âh deredillil len”(S/s.172 -173).

“Hüseyn Efendi Câmî’nin önüne geldiklerinde Zâhir, yine aynı bağlardan bir şarkıya başladı:

Â dilleredir ten, na deredilli ten

Deredillil, la deredillil len

Güya ki der-in kubbe-i firûze kesinîst”(S/s.174).

2.1.1.2. Tekerleme

Anonim halk edebiyatı içerisinde değerlendirdiğimiz tekerlemeler, halk zekâsının bir ürünüdür. Kelime hazinesi bakımından zengin bir tür olan bu ürünler, şaşırtmak amacıyla birbiri ile bağdaşmayan birtakım düşüncelerin ya da durumların bir araya getirilmesiyle oluşur (Duymaz, 2002:57).

Başta masallar olmak üzere Hacivat ve karagöz, ortaoyunu gibi diğer halk edebiyatı türleri içerisinde sıkça karşımıza çıkan tekerlemlerde asıl amaç, karşı tarafı şaşırtarak eğlendirmektir. Bununla birlikte tekerlemeler, eğlence amacı dışında çocukların dil eğitiminde konuşma becerisinin geliştirilmesi açısından önemli bir işleve sahiptir.

Yazarın roman metinleri içerisinde bağımsız bir tekerleme örneğine rastlamamakla birlikte Puslu Kıtalar Atlası’nda konu bakımından tekerlemenin bir türü olan “savaş tekerlemesi” kelimesinin kullanımına rastladık: “*Savaş tekerlemeleri söyleyerek Meyyit kapısından çıktılar” (PKA/s.65).*

2.1.1.3. Ninni

Ninni, annenin çocuğunu uyutmak ya da çocuğun ağlamasını susturmak için söylediği birtakım ezgilerden oluşan sözlerdir (Çelebioğlu, 1995:9). Halkın çocuk sevgisinin en somut örneği olan ninniler, ulusal dilin ve muskinin öğrenilmesinde önemli bir görev üstlenir. Bebekler ninniler aracılığıyla çevresiyle iletişime geçer, duyduğu sesler sayesinde heceleri tanıyarak konuşma becerisi kazanır.

Çalışmamızda Anar'ın romanlarında gerçek manada bir ninni örneğine rastlamadık. Sadece Puslu Kıtalar Atlası'nda ninni kelimesi “uyku rehâvet getirmek” anlamında kullanılmıştır.

*“...dudaklarından dökülen mırıltılar delikanlı üzerinde bir **ninni** etkisi bırakıyordu”(PKA/s.78).*

2.1.1.4. Ağıt

Türk sözlü geleneğinde önemli bir yere sahip olan ağıtlar, genellikle halkın üzücü olaylar karşısında duyduğu acıyı dile getirmek için söylediği ezgili türkülerdir. Her şeyden önce ölüm karşısında çaresiz kalan insanoğlu sevdiklerini kaybettiğinde duyduğu acıyı, üzüntüyü ve kederi ağlayarak ya da ağıt düzerek gösterir.

Ağıtlar, ölüm ve evlenme halleri dışında tabiat olayları, savaşlar, yangınlar vs. gibi toplumda derin iz bırakan hallerde tören ögesi haline gelir. Bu gibi hallerde yakılan ağıtlar, hem anonim hem de sahibi belli olabilir (Boratav, 1982b: 445).

Anar'ın Puslu Kıtalar Atlası'nda ağıt ile ilgili unsurlara rastladık. Metinde geçen türbe bekçisinin tavsiyesine uyararak yollara düşen kumarbaz çırağı Gazanfer, İnlemeler vadisi denilen bir mevkiye geldiğinde -çeşme başlarındaki kadınlardan dağlarda sürülerini otlatan çobanlara kadar- herkesin Şuayb adında bir derviş için ağıt yaktığını görür: *“Gazanfer böylece **ağıt** seslerini takip ede ede bir köye vardı ve evin birinin penceresinde, oturup **dizini döven, saçını başını yolan bir adam gördü**”(PKA/s.158).*

Aynı romanda (*Puslu Kıtalar Atlası*) tüccar, Şam yakınlarındaki bir köyde tam yedi yıldır uyuyan evliyayı uyandırmak ister. Bunun için bir horoz satın alır ve evliyanın uyuduğu çadırın içine bırakır. Sabaha karşı horoz ötmeye başladığı sırada

“...evliyanın karısı da uyuyarak evini geçindiren erkeği uyanıp dirildi diye **ağıt yakıp feryat etmeye baş[lar]**” (PKA/s.229).

Anar’ın romanlarında ağıt metnine örnek gösterebilecek bir unsura rastlamadık. Bununla beraber yazarın romanlarında ağıt kelimesi terimsel anlamıyla kullanılmıştır. Sözelimi, karakterler, başlarından geçen üzücü olaylar karşısında acılarını ağıt düzerek gösterir. *Puslu Kıtalar Atlası*’nda geçen ve yazarın kendi oluşturduğu pişmanlık taşı ile ilgili efsanede İnlemeler vadisi’ndeki herkesin bir derviş için ağıt yaktığı anlatılır. Yazar, burada İnlemer vadisi ile ağıt kelimesi arasında bir ilişki kurmuştur. Yine aynı romanda (*Puslu Kıtalar Atlası*) uzun yıllar uyuyan bir dervişin, horoz sesiyle uyandığı sırada eşi tarafından bir ağıt yakılır.

2.1.2. Mensur Ürünler

2.1.2.1. Mitolojiyle İlgili Unsurlar

İlk insanlar doğayı, doğada karşılaştığı olayları, doğum ve ölümün sırlarını anlama ihtiyacı duymuşlardır. Bu ihtiyaç doğrultusunda insanlar karşılaştıkları olay ve olguları mitoloji yardımıyla açıklamışlardır.

Mitoloji bir bilim dalı olarak nesnel olan ve kişilerce kutsal kabul edilerek gerçek olduğuna inanılan ve çağlar öncesi toplumlara ait olan dinî inançları, siyasi olayları, felsefî bilgileri vs. uygarlığın tüm tabakalarını kendinde toplayabilmiş sisteme verilen addır (Bayat 2001/17-18).

Çağlar öncesi dönemlerde toplumları derinden etkileyen olaylar, halkın inanışlarında değişerek birtakım motiflere dönüşürler. Eski anlatı türlerine ait bu motifler ise zamanla diğer edebiyat türleri içerisinde yaşamaya devam eder. Her dönemde mitoloji, edebiyatımızın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Özellikle mitoloji ürünlerinin gelecek kuşaklara aktarılması aşamasında devreye edebiyat girer. Bu aktarım sözlü edebiyat icraları ya da yazılı edebiyat metinleri aracılığıyla gerçekleşir.

Anar’ın incelediğimiz eserlerinde mitlerin yoğun şekilde kullanıldığını tespit ettik. Onun romanları bu özelliği ile zengin içerikli eserlerdir. Yazar bu sayede okuyuculara farklı dünyaların kapılarını aralamaktadır. Yazarın romanlarında özellikle mitolojide yer alan ikili düşünce sistemine sıkça karşılaşıyoruz. Söz gelimi *Efrâsiyâb*’ın

Hikâyeleri'nde Feyyuz ve kardeşi Salih, Ehriban ve kardeşi Hürmüz ve Ehriban'ın Salih ile birlikteliğinden doğan Abuzer ve Alemdar adlı yapışık ikizler ikili düşünce sistemine örnek olarak gösterilir. Bu kahramanlardan Feyyuz, Ehriban ve Alemdar kötü mizaçlı iken Salih, Hürmüz ve Abuzer iyi huylu ve sofu kişilerdir. Bununla birlikte yazar romanlarında mitolojik varlıkları ve yerleri sıkça kullanır.

Mitoloji başlığı altında verilecek örnekler, “Mitolojik Hayvanlar”, “Gök Tanrı İnancı” ve “Düalizm” olmak üzere üç ana başlık altında incelenmiştir:

2.1.2.1.1. Mitolojik Hayvanlar

2.1.2.1.1.1. Burak

Burak, Hz. Muhammed'in gökyüzüne çıktığı gece bindiği bineğin adıdır. Diğer bir tanıma göre ise Burak, “*cennet hayvanlarının genel adıdır*” (Pala, 2009: 76). Bu kutsal hayvan, yazarın *Suskunlar* romanında geçmektedir. Romanda Beyazıt'taki Gediklikazan Han'ının yanında bulunan çalgılı kahvehane tasvir edilirken duvarda Hz. Muhammed'in Burak'ın sırtında gökyüzüne çıkışını tasvir eden bir süslemeden bahsedilir.

“...binbir konuda tasvirlerle süslüydü: **Burak**'ın sırtında Hazreti Peygamber'in mirâca çıkması...” (S/s.28-29).

2.1.2.1.1.2. Ejderha ve Yılan

Türk kültürü içerisinde ejderha motifi değişik metinlerde karşımıza çıkmaktadır. Ögel'e göre bu motifin kaynağı Çin'dir. Bundan dolayı Hunlar, kendi başkentlerine Ejderha şehri adını vermişlerdir (Ögel, 2014b: 717). Pala, Ansiklopedik Divân Sözlüğü isimli eserinde ejderha için “*büyük yılan*” tanımını yapar (Pala, 2009: 136). *Suskunlar* romanında geçen Zaloğlu Rüstem ise İran'ın millî kahramanıdır. Cemşid soyundan gelen Sicistan ve Seyistan hükümdarı olan Zâl'in oğludur (Pala, 2009: 382).

“*Burç resimleri haricinde duvarlar, dinî yahut dünyevî olsun, binbir konuda tasvirlerle süslüydü: Burak'ın sırtında Hazreti Peygamber'in mirâca çıkması Zaloğlu Rüstem'in ejderhayı öldürmesi...*” (S/s.28,29).

Aynı romanında (*Suskunlar*) geçen “Mar” diğerk bir adıyla yılan, mitolojik hayvanlar arasındadır. Pala’ya göre, bu hayvan, senede bir defa -Nisan yağmurunun tanesini yutarak- zehir elde edermiş (Pala, 2009: 297).

“...ve başı insan, gövdesi ise **yılan** olan **Mâr-ı Kahkaha** hakkındaki tasvirler bunlardan sadece birkaçıydı.” (S/s.29).

“Bu arada Tağut’un **ağzından, tıpkı yılanlarınkı gibi bir çatallı dil** bir an görünüp kayboluverdi. ...Yılanı yere attıktan sonra Dâvut hayvanın başını hemen ezdi. ...Rafael, ‘Onu asla öldüremezsin!’ dedi. Yukarıya sakın çıkma. Az sonra bir cinâyet daha işlenecek! Şimdiki zaferinle yetin. **Ağzında o yılan olmadıkça konuşamaz! Uzun bir süre kimseyi baştan çıkaramayacak demektir bu!**” (S/s.245).

2.1.2.1.1.3. Anka Kuşu ve Kaf Dağı

Türk halk kültüründe önemli bir yere sahip olan kuşlar, mitolojiden destanlara, masallara, halk hikâyelerine ve türkülere kadar birçok metinlerde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle halk masallarında kahramanların “*don değiştirme*”si yani, kuş donunda girerek bulunduğu kötü durumlardan kurtulması sıkça görülür (Ögel, 2014 b: 703). Bununla birlikte bu metinlerde kuşlar; Tanrının elçisi, insanların koruyucu, hayat ve haber verici vb. işlevleriyle kullanılır. Bu kuşlardan biri Anka kuşudur.

Simurg, Zümrüdüanka gibi adlarla da bilinen Anka kuşu, Kafdağı’nda yaşadığı kabul edilen yüzü insana benzeyen ve renkli tüyleri olan sürekli yükseklerde uçarak asla yere konmayan bir kuştur (Pala, 2009: 24). İslâm mitolojisinde Anka kuşların padişahı olarak karşımıza çıkar. Hz. Musa zamanında yaratılmış olan Anka kuşu, aynı zamanda Hz. Süleyman’ın meclisinde bulunmuştur. Ayrıca bir rivayete göre Hz. Zülkarneyn ile Kaf dağında görüşmüştür (Batıslam, 2002: 196).

Anka kuşu yazarın romanlarında Zümrüdüanka veya Simurg isimleriyle de geçmektedir. Romanlarda Anka kuşu ile ilgili tesbit ettiğimiz örnekler şu şekildedir:

“**Simurg’u** göremesen de bari küçük bir serçeyi gör” (PKA/s.21).

“...uzunlukları neredeyse iki kol boyu olan tütün çubukları muhafaza edilirdi. Bu kahvehanenin duvarlarına asılan resimler ve yazılar da ilginçti. Tavana yakın bir

yerde, ebrulî gerdanı ve yanar döner kanatlarıyla **Zümrüdüankâ kuşunun** bir tasviri asılıydı”(A/s.228).

“...**Anka kuşuna** binen Bukrat’ın Kaf Dağı’na uçuşması... ”(S/s.29).

“...Tavuğu da bir isim koymayı ihmâl etmemişti: **Zümrüdüankâ!**” (S/s.27).

“...**Anka kuşuna** binen Bukrat’ın **Kaf Dağı’na** uçuşması ve başı insan, gövdesi ise yılan olan Mâr-ı Kahkaha hakkındaki tasvirleri bunlardan sadece birkaçıydı ”(S/s.29).

“...kasılıp şişindiğine bakılırsa burnu ta **Kaf Dağı’nda**, zâdegân sınıfından bir delikanlıydı bu.”(S/s.89).

2.1.2.1.2. Gök Tanrı İnancı

Çağlar boyunca çeşitli dinlerin etkisinde kalan insanoğlu zamanla bildiği yoldan uzaklaşarak, Tanrının yanında canlı cansız başka varlıklara ve tabiat kuvvetlerine inanmıştır. Oysa Türkler her dönemde bütün ruhlardan üsttün Tanrı adlı mutlak varlığın mevcudluğunu kabul etmiştir. Türk mitoloji sistemine baktığımızda, Gök Tanrı, bütün ruhların ve koruyucuların üstünde bir varlık olup evrenin yaratıcısı olarak kabul edilmiştir (Bayat, 2011: 214).

Anar’ın romanında (*Yedinci Gün*) Gök Tanrı inancı ile ilgili bir örnek tespit ettik; “‘*Ben Ogeday! Gökyüzünün fâtihiyim!*’ Evet! Cengiz nasıl ki yeryüzünü fethettiyse, Ogeday da gökyüzünü fethetmişti, dolayısıyla o göklerin hükümdarı olmaktan çok, bulutların, yağmurların, şimşeklerin ve kasırgaların ilâhıydı. Bu yüzden kendi ilâhlarına tapınıp vecde gelerek vicdânlarının sesini dinleyen ve iyi ile kötüyü icad eden zavallıların çok ama çok üstündeydi. Bir ilâh olarak onun artık akla da ihtiyacı yoktu, çünkü istemesi yeterdi. Derken bulutların üzerindeki kutsal gökyüzünü ciğerlerine çekti ve kollarını havaya açarak var gücüyle haykırdı: ‘**Ben Gök Tanrı’yım**’”(YG/s.156).

2.1.2.1.3. DUALİZM (İKİLİ DÜŞÜNCE)

Dualizm’e göre kâinatın başlagıcında yalnızca iki varlık vardı. Bu iki varlık da güç bakımından birbirlerine eşitti. Bunlardan Hürmüz, iyiliğin sembolü olup insanları yaratan varlıktır. Gökte oturur. Diğer Ehrimen ise yerde karanlıkların

hükümdarı olup insanları iyi yoldan ayıran ve onlara kötülük getiren varlıktır. İran mitolojisinde karşılaştığımız bu düşünce sistemi, Türk efsanelerinde ve destanlarında da karşımıza çıkar. Yaradılış destanlarımızın tümünde, kâinatın başlangıcından beri Tanrı ve Şeytan olmak üzere iki varlık vardı (Ögel, 2014a: 453).

İkili düşünce prensibi, iyilik-kötülük, aydınlık-karanlık, Tanrı-Şeytan, yükseklik-alçaklık, acıma-zâlimlik, sabır-hiddet, bilgi-cehâlet, sadakat-vefasızlık, vs. karşıt prensipler, ikili düşünce düzenini meydana getirirler (Ögel, 2014a: 454). Yazarın Ebrâsiyâb hikâyeleri adlı romanda düalizme örnek gösterebileceğimiz unsurlar şunlardır:

Hikâyede (*Dünya Tarihi*), Selami Tuz isminde, dinin hükümlerini yerine getiren gayet sofu bir şahsın iki oğlu vardır. Bunlardan büyük oğlan, dini bütün bir şahıs olup sofuluk konusunda babasıyla yarışırken, küçük oğul Feyyuz, babası ve kardeşinin aksine kara ilimlerle uğraşır, kâinatın sırrını çözmek ister ve bu yüzden de babasının dişinden tırnağından arttırdığı altınları alarak evden kaçar (EH/s.100). Büyük oğul ise bir saat tamircisinin yanında işe girer. Bu saat tamircisinin **Ehriban ve Hürmüz** adında iki kızı vardır. Hürmüz'e gönlünü kaptırır. Fakat baba kızlarını aynı anda iki erkek kardeşle evlendirmek ister. Böylece büyük oğul Hürmüzle evlenirken, Feyyuz da Ehribanla evlenmek zorunda kalır. Düğünün ertesi Feyyuz, Ehriban'ın aynı zamanda kardeşi Azazil olduğunu öğrenir. Feyyuz Ehribanla birlikte olurken aynı zamanda kardeşi Azazil ile de birlikte olur: "*Benimle yaptığın ve gerdekte mührünü bastığın nikâh akdi, bir tek benim ile değil, kardeşim Azazil iledir de*" (EH/s.104).

Yazar aynı hikâyede Abuzer ve Alemdar adlı tek gövdeli iki başlı yaratık ile düalizm'e gönderme yapar. Hikâyede, Azazil'in kardeşi Ehriban, Salihle birlikteğinden Abuzer ve Alemdar adlı yapışık ikizleri doğurur. Bu yapışık ikizler, huy ve ahlak bakımından birbirlerinden farklıdır. Başı sağ taraftan olan Abuzer, "*namazında niyazında ve oldukça sofu iken*", başı sol tarafta olan Alemdar, "*sefih, zevke sefaya düşkün ve içten pazarlıklıdır*" (EH/s.126).

2.1.2.2. Destan

En eski halk edebiyatı türlerinden olan destan, sözlü gelenek içerisinde halkın konuşma diliyle oluşturulan ve toplum tarafından sevilen kahramanların başından

geçen tabiatüstü olayların anlatıldığı ezgili uzun şiirlere verilen addır (Oğuz, 2004: 5). Diğer bir ifade ile destanlar, toplumu etkileyen olağanüstü kahramanları ve onların maceralarını konu edinen halk edebiyatı ürünlerindedir. Destanlarda her ne kadar olağanüstü olaylar anlatılsa da destanların kuruluşunda toplumun başından geçen olaylar, geçmişe ait inanışlar ve bilgiler yer aldığı için destanlarda anlatılan olaylar halk tarafından gerçek kabul edilir.

Destanların en önemli özelliği, milletlerin geçirmiş olduğu kültürel değişmeler hakkında bilgiler vermesi ve toplumların geçmişleriyle övünerek geleceğe daha emin bir şekilde bakmalarını sağlamasıdır (Artun 2013: 84).

İncelediğimiz romanlarda destan metni ile ilgili örneklere rastlamadık. Sadece *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri*'nde “destan” kelimesi terimsel anlamıyla kullanılmıştır. Romanda geçen tasavvuf edebiyatı nazım biçimlerinden olan ve Allah'ı övmek amacıyla yazılan *ilahî* ile birlikte *destan* kelimesi de kullanılmıştır.

“...*bu ilâhî, bir gün önceden rahibin kendisine okuduğu destandı. ...Destanı saatlerce dinledi, ama çeyrek ve yarım sesleri bir türlü tespit edemeyince, işin içinden çıkamadı*” (EH/s.75).

Ayrıca aynı romanda (*Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri*) Hint destanı Mahabharata'da yer alan ve “Tanrının Şarkısı” anlamına gelen “Bhagavad-Gita”nın ismi değiştirilerek “Baharat Kita” şeklinde kullanılmıştır.

“*Eğer yanlış anlamadıysa aldığı cevap, Baharat Kita gibi bir şeydi. Bu destan akşama doğru bittiğinde...*” (EH/s.75).

2.1.2.3. Efsane

Halk edebiyatı nesir türlerinden olan efsaneler, insanlık tarihi kadar eski anlatılardır. İnsanlar ilk çağlardan itibaren çevresinde karşılaştığı olayları ve durumları açıklama ihtiyacı hissetmiştir. Yağmur yağması, gök gürlemesi, suların taşması veya çekilmesi, ölüm veya ölüm sonrası yaşam, olağanüstü özellikler gösteren kişiler vs. hakkında birtakım anlatılar meydana getirilmiştir. Efsane adı verdiğimiz bu anlatıları Saim Sakaoğlu, "Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu" isimli eserinde şu şekilde açıklar; Genellikle doğaüstü nitelikleri olan

kişiler, yerler ve olaylar hakkında anlatılan anlatılanlarda inandırıcılık özelliği olan ve halkın gündelik konuşma dili ile oluşturulan anlatımlardır (Sakaoğlu 1980: 6).

İ. Oktay Anar'ın romanları efsaneler ile ilgili unsurlar bakımından oldukça zengin bir kaynaktır. Yazar, mitolojiden bildiğimiz Dünyanın yaratılışı ile ilgili efsanenin yanında kutsal kitaplarda karşılaştığımız birçok dinî efsaneleri parodi tekniği ile romanlarına uyarlamıştır. Kitaplardan bildiğimiz bu efsanelerin dışında romanlarda, yazarın ürettiği efsanelerle de karşılaşmaktayız. *Puslu Kıtalar Atlası*'nda pişmanlık taşı ile ilgili bilgilerin anlatıldığı kısım, yazar tarafından oluşturulmuş bir efsane örneğidir. Yine *Amat* isimli romanda geçen Amat adlı geminin inşa edilmiş öyküsü de bir efsanedir. Bu efsaneye göre gemi, Navarinli marangoz ustası Nuh tarafından Navarin'de bulunan bir gemici mezarlığından kesilen 247 meşe ağacından yapılır (A/s.230).

Bununla birlikte, yazarın *Galîz Kahraman* isimli eserinde “efsane” kelimesinin terim anlamıyla kullanıldığını tespit ettik. Yazar burada (*Galîz Kahraman'da*), Demeter, Herkül ve İkarus gibi Yunan efsaneleri hakkında bir bilgi aktarır. Bu aktarım sırasında efsane kelimesini terim anlamıyla kullanır (*Galîz Kahraman/s.37*).

1963'te Budapeşte'de düzenlenen uluslararası bir kongrede efsaneler, içeriği göz önüne alınarak şu şekilde ana başlıklara göre sınıflandırılmıştır: I. Dünyanın yaratılışı ve sonu (kıyamet) ile ilgili efsaneler, II. Tarihî efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler, III. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/ mitik efsaneler, IV. Dinî efsaneler/ Tanrı ve Kahramanlarla ilgili efsaneler (Sakaoğlu 1980:15-16). Biz de çalışmamızda efsane başlığı altında verdiğimiz örnekleri “Dünyanın Yaratılışı İle İlgili Efsaneler” ve “Dinî Efsaneler” olmak üzere iki ana başlık altında göstermekteyiz.

2.1.2.3.1. Dünyanın Yaratılışı İle İlgili Efsaneler

Kozmogoni; evrenin ve dünyanın meydana gelişi hakkındaki görüşlere verdiğimiz addır. Evrenin ve dünyanın meydana gelişi ile ilgili bilgilere ilk olarak kutsal kitaplarda karşılaşmaktayız. Tevrat'taki yaratılış öyküsüne göre Tanrı, evreni altı günde yaratıp yedinci günde dinlenmeye çekilir (www.incil.info, 2008)². Kuran'ın

² Tevrat, Bab I-II.

Araf Suresi'nin 54. Ayet'ine göre de yer ve gökler, Tanrı tarafından altı günde yaratılmıştır (www.kuranmeali.org, 2008).

Türk mitolojisindeki yaratılış efsanesine bakarsak Tanrı, dünyayı yarattıktan sonra altı gün boyunca uyumuş ve yedinci günde de kalkarak neler yaptığını görmek istemiştir (Ögel, 2014a: 478).

Yaratılış efsanesinde ve kutsal kitaplarda geçen Tanrının dünyayı yaratma süreci yazarın iki farklı romanında pastiş tekniği ile romandaki olaylara uyarlanmış ve bu şekilde anlatıma derinlik katılmıştır.

Yazarın Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri isimli romanında Aptülzeyyat adlı kahraman kuyuda kendi aksini gördüğünde gerçek kimliğinin yıllarca aradığı Evliya Salih olduğunu öğrenir. Sonrasında yaşanan olaylar ise yedi günlük bir süreçte gerçekleşir. Yazar, burada Tekvin'e yani yaratılışın sayısına bir telmih yapmaktadır;

Aptülzeyyat gerçeği öğrendikten sonraki **birinci gün**, ışığın iyi olduğunu fark eder. Fakat giysisi ile yüzünü örter ve yere kapanıp bir gün, gece bekler. Başını kaldırmaya cesaret ettiğinde şafak sökmektedir. **Üçüncü günün** sabahı, göklere bakmaya cesareti kalmayan Aptülzeyyat, bulunduğu yerden aşağıdaki “*tepelere, vadilere, ovalara bak[ar] ve onların iyiliğini gör[ür]. Sonraki günün gecesi, batan güneşi, doğan ayı ve sayısız yıldızları seyre[der]. Kapağı açtığıın beşinci günü, erkeği ve dişisiyle türlü türlü hayvana bak[ar]. Altıncı gün* olduğunda Aptülzeyyat kuyunun yanına gelir ve **ertesini gün (7.gün)**, “*besleyip büyüttüğü sığırı kes[er], kan akıtıp şükranlarını sun[ar] ...*”(EH/s.131).

Yazarın Suskunlar romanında da Dünyanın yaratılış ile ilgili efsaneyi anımsatan kullanımlara rastlanır. Yazar, Tevrat'ın Tekvin bölümünde Bab-I'de anlatılan Dünyanın yaratılış hikâyesine musiki unsurlar katarak romanında kullanır. Romana göre, “**Başlangıçta sukût var idi. Ve her yer karanlık idi**” (S/s.137). Birinci gün, Tanrı Yegâh makamında terennüm eder ve her taraf nur ile dolar. İkinci gün, Tanrı Dügâh makamında terennüm eder ve “*suların ortasında bir azim kubbe peyda ol[ur]. Ve kubbe tâ arşa kadar yüksel[ir]*” (S/s.137). Üçüncü gün, Tanrı Segâh makamında terennüm eder ve “*nağme ile mest olan toprak, ot ve tohum veren sebze ve meyve veren ağaçlar hâsıl e[der]*” (S/s.138). Dördüncü gün, Tanrı Çârgâh makamında terennüm ettiğinde gökyüzündeki yıldızlar ışıdayarak coşar. Tanrı

beşinci günde Pençgâh makamında terennüm eder ve nağme “*envai çeşit deniz canavarlarıyla ve türlü türlü canlı mahlûkat kaynayan deniz dibinde ve çeşit çeşit kanatlı kuşla dolu semada yankılanı[r]*” (S/s.138). Altıncı günde Tanrı, Şeşgâh makamında terennüm ettiğinde çok uzaklarda bir yerden aynı nağme ile cevap gelir.

Yedinci gün ise Tanrı, Heftgâh makamında es verip dinlenir.

Yazarın diğer bir romanında (*Yedinci Gün*), Dünya'nın yaradılışı efsanesinden bildiğimiz, Tanrının Dünya'yı altı gün boyunca yarattıktan sonra yedinci günde dinlenmeye çekilmesiyle ilgili anlatıya telmih söz konusudur. Romana göre, İhsan Sait, sevdiği kadın Döjira için Yedi Uyurlar'a bir kitap yazdırır. Kitabında dünyada iken başından geçen bütün olaylara ve bu olaylardan aldığı derslere, Döjira'ya olan aşkı uğruna çektiği sıkıntılara yer veren kahraman, altıncı günün sonunda sevdiği kadına kavuşma vakti geldiği için dinlenmeye çekilir. “*Nihâyet altıncı günü gecesi saatler 12'yi vururken şöyle söyledi: Artık yoruldum ve yarın dinleneceğim, siz de öyle yapın*” (YG/s.240).

2.1.2.3.2. Dinî Efsaneler

2.1.2.3.2.1. Dinî Şahsiyetler; Peygamberler, Evliyalar ve Din uluları Etrafında Anlatılan Efsaneler

2.1.2.3.2.1.1. Hz. Süleyman Aleyhisselam İle İlgili Efsane

İslam geleneğine göre Allah, Hz Süleyman'a, o güne kadar kimsenin sahip olmadığı hükümdarlık ve zenginlik vermiştir. Bununla birlikte ona, zekâ ve bilgelik gibi kabiliyetler ile başta cinler ve rüzgâr olmak üzere çeşitli tabiat varlıklarına hükmetme gücü de vermiştir³. Kuran'daki anlatılanlara göre o, hayvanların dilinden anlama kabiliyetiyle başta kuşlar ve karıncalar olmak üzere, çeşitli varlıklarla diyalog kurmuş, onlara hükmederek isteği doğrultusunda kullanmıştır (Akkaya, 2013: 64-70).

Yazarın Amat romanında Süleyman Reis'in Süleyman Peygamber ile olan benzerliği gerçekleşen bir olay üzerinden vurgulanır. Süleyman Reis, geminin içinde bulunduğu şiddetli fırtına sırasında rüzgâra kesilmesi için bağırır ve hemen ardından

³ Kur'an'da, Hz. Süleyman'a verilen mucizeler bağlamında onun rüzgâra yön verdiği Enbiya, Sebe, Sad surelerinde geçer.

rüzgâr birdenbire kesilir. Metinde geçen bu olay, “*Kuran-ı Kerim’den rüzgârın Süleyman Peygamber’in emrinde olduğunu söyleyen Enbiya suresiyle ilgili kısımdan doğrudan*” alıntılanıp yeniden kurgulanarak roman metni içerine yerleştirilmiştir (Uğurlu, 2009: 41):

“*Süleyman Reis, ...esen rüzgâra doğru öyle bir bağırdı ki, sesi gök gürültüsünü bile bastırdı; ‘Ey rüzgâr! Dur artık dur!’ Bu ses, dehşete düşen denizcileri bile sağır edecek kadar şiddetliydi*”(A/s.101).

2.1.2.3.2.1.2. Hz. Nuh Aleyshisselam İle İlgili Efsane

Kutsal metinlerde karşılaştığımız Nuh Tufanı ile ilgili efsaneye göre Tanrı, insanların yaptıkları kötülükler ve işledikleri günahlardan dolayı onları cezalandırmak için yeryüzüne tufan gönderir. Fakat doğruluğundan dolayı Nuh Peygamber’in ailesini ve hayvan soylarını kurtarmaya karar verir ve tufanda sağ kalmaları için bir gemi yapmasını buyurur.

Buna göre romanda (*Amat*) Divayol Paşa adlı kahramanın emrine göre marangoz ustası Nuh tarafından bir gemi inşaa edilir. Nuh mitinde Tanrı, Nuh’a bir ağaç dikmesini söyler. Nûh’un diktiği sac ağacı büyüyünce bir marangoz olan Nûh onu kurutur. Üç yıl süren hazırlıktan sonra geminin yapımına başlanır (Caner 2017: 20). Mitte geçen gemi yapım aşaması romanda üç ay şeklinde değiştirilerek verilmiştir: “*üç ay sonra yine Navarin’e inen Şaşı Mikail, fidanların koskoca birer meşe ağacı oluverdiğini söylemişti...*”(A/s.230).

Tanrı’nın günahlarından dolayı insanları cezalandırdığı tufan efsanesinde geminin inşaa ediliş amacı, canlı soyunu devam ettirecek olan günahsız insanları ve hayvanları kurtarmaktır (Uğurlu, 2009: 41). Romanda ise günahsız insanların aksine gemi, bir kişi dışında günahkâr insanlarla doludur ve hatta gemiyi inşa eden Nuh Usta’nın kendisi de günahkârdır. Yazar böylelikle Tufan ile ilgili efsaneyi yeniden kurgulayarak metinde yer verir;

“*Ama Halim Efendi’ye göre Nuh Peygamber gemisine müminleri alırken, bir kişi dışında Amat’taki herkes, hatta çocuk yaştakiler bile günahkârdı. İşte bu noktada, artık her kim ise o günahsız kişinin Amat’a nasıl girebildiğini sormak gerekir ki, âlimler bu soruya henüz bir cevap bulmuş değillerdir*”(A/s.231).

Yazar, romanda Amat'ın mübarek bir gemi olduğunu vurgulamak için gemi ile ilgili şu özelliklere değinir: “...Amat kıble yönüne dönme eğilimindeydi. Bâtil inançları sağlam olan gemiciler bu durumdan memnun gözüküyorlardı. **Amat'ın mübarek bir gemi olduğunu, çünkü yerler ve gökler gibi Allah'a secde etmek istediği için dümenciye kıbleye doğru zorladığını düşünüyorlardı**”(A/s.48).

“Bunun yanındaki resimde **Hazreti Nuh'un yaptığı gemi tasvir edilmişti. Fakat resmi yapan nakkaş, daha görkemli kılmak için olsa gerek, gemiye şu yeni icat flok, velen ve randa yelkenlerini de çizmiş, ayrıca bu gemiye açık lombarlarından dışarı salya edilmiş 41 topu da eklemeyi unutmamıştı**”(A/s.228-229).

Romanda geçen Divayol Paşa'nın emriyle bir gemi inşaa edilmesi, gemi inşaatının üç ayda tamamlanması, gemi inşaa aşamasında kullanılan ağaçların Divayol Paşa tarafından seçilmesi tufan efsanesinden alınan öğelerdir. Buna ek olarak, Nuh adlı ustanın marangoz mesleğini icra etmesi ve karısı Veliye tarafından “Deli” lakabıyla tanıtılması ile de Nuh Peygamber arasında bir paralellik kurularak Nuh Peygamber'e telmih yapılır.

2.1.2.3.2.1.3. Lokman Hekim ve Ölümsüzlük Otu İle İlgili Efsane

Efsaneler, olaylar hakkında anlatıldığı gibi şahıs ve yerler hakkında da anlatılırlar. Şahıslar hakkında anlatılanlara “menkıbe” veya “velîler ilgili efsaneler” diyoruz (Alptekin, 2012: 16). Evliyaların gösterdikleri olağanüstü işlerine ise kerâmet adını veriyoruz.

Türk kültüründe birden çok kimliği ile karşımıza çıkan Lokman Hekim, Kur'an'da (*Lokman suresi, 12-13.ayetlerde*), Kitab-ı Mukaddes'te ve hadislerde Allah tarafından verilen doğaüstü güçlere sahip efsanevî bir kişi olarak geçer. İnsanların çeşitli hastalıklarını tedavi eden Lokman Hekim, bitkilerle ve meleklerle konuşması, gelecekte haber vermesi vs gibi doğaüstü güçlere sahiptir. Görüldüğü üzere Lokman Hekim, hekimliğin yanında din adamlığı, büyücülük gibi görevleri de üstlenmiştir (Koyuncu 2014: 62-63).

Anar'ın *Amat* isimli romanında Lokman Hekim ve ölümsüzlük otu ile ilgili bir bilgiye rastlamaktayız. Romanda geçen, ölümsüzlüğü arayan Süleyman Reis, Diyalol Kaptan'ın odasında bulunduğu ölümsüzlükle ilgili kitapları okumaktadır. Bu

kitaplar arasında Lokman Hekime ait Ölümsüzlük otunun anlatıldığı bir kitap da vardır. *“İşte bu kitapta ‘ölümsüzlük otu’ hakkında[dır]. Fakat bir rüzgâr, ölümsüzlüğün esrarını açıkladığı kitabında birçok sayfasını uçurup götürmüş[tür]”* (A/s.189).

“Anlatılana göre ölmezlik otu bir otlakta bitivermiş. Ama çobanın biri, sürüsünü bu otağa getirince garip olaylar olmuş. Önce 40 koyun boğazlanmış. Kurtlardan şüphelenmişle. Ama çobanın sürüye kurt yaklaştırmadığına yeminler ediyormuş. Ertesi gün köpekler, sonradaki gün de çoban boğazlanmış. Köylüler bu korkunç canavarı aramaya başlamışlar. Nihayet boğazlanmış bir kurt görünce dehşete kapılmışlar. Akıllarına kurdun inine gitmek gelmiş. Tabiatüstü mahlûklardan korktukları için yanlarına köyün imamını da almışlar. Sonunda kurdun inine varmışlar. Karanlıkta bir canavarın, parıl parıl parlayan uzun ve sivri köpek dişlerini görmüşler. Ardından da canavar korkunç bir şekilde melediğinde hepsinde şafak atmış. İmam, ‘Elbette ki her nefis ölümü tadacaktır,’ âyetini okuyunca canavar sesini kesmiş. İçlerinde cesur olan birkaç kişi ine girince karşılırlarına, köpek dişleri uzun ve sivri olan bir koyun çıkmış. Üstlerine saldırıp birini boğazlamış. Ama imam dualar okuyunca yere yığılmış. Boğazını kestiklerinde ise koyunda bir damla olsun kan akmamış. Eti de sanki yedi gün güneşte bırakılmış gibi kokuyormuş. Zavallı koyunun otlarken ölümsüzlük otunu yediğini ve bu yüzden kana susadığını hükmetmişler” (A/s.191).

2.1.2.3.2.2. Yasak Meyve İle İlgili Efsane

İnsanın yaratılışı ile ilgili efsaneden ve kutsal kitaplardan bildiğimiz Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennetteki hayatları ve orada yasak meyve ile imtihan edilişi efsanesi yazarın romanlarında sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Altay destanında geçen yaratılış efsaneye göre *Tanrı*, Âdem’i bütün varlıkların üstünde -kendi görünüşüyle- çift olarak yaratır. İradesi güçlü olan Âdem, Tanrının buyurduğu gibi kötü şeyleri yapmazken iradesi zayıf olan Havva, bir yılana kanarak kendini ve eşini belaya sürüklemiştir. Sonuçta her ikisi de Cennette yaşarken yeryüzüne indirilmekle cezalandırılmıştır (Ögel 2014a: 512).

Kutsal kitaplarda Hz. Âdem, Hz. Havva ve yasak meyve ile ilgili anlatı şu şekilde geçer; Tanrı, *Âdem ve Havva'yı cennete yerleştirir ve cennetteki ağaca yaklaşmama, şeytana aldanmama konusunda onları uyarır*. Tanrının bu isteğine yerine getiren Hz. Âdem ile Havva günün birinde şeytana uyararak yasak ağacın meyvesinden yer. Âdem ile Havva'nın yasak meyveyi yediğini öğrenen Tanrı ise Cebrail'e onları cennetten çıkarmasını emreder. Âdem, Havva ve şeytan yeryüzüne indirilir (Erdeğer, 2012: 71). Anlatıda geçen bu olay, yazarın metinlerinde yeniden kurgulanarak anlatıma derinlik katılmıştır.

Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri'nde bütün servetini satarak derviş sıfatı kazanan Abtülzeyyat, rüyasında bir armut ağacının meyvesini yediğini görür. Fakat bu ağacın gövdesine sarılmış İshak adında bir yılan ona “...*eğer meyvalarından birini tadarsa, Tanrı'nın cazibesinden kurtulup dünyavî cazibeyi göreceğini, çünkü bu ağacın bilgelik ağacı olduğunu söyle[r]*” (EH/s.97).

Yazarın diğer metinlerinde geçen “yasak meyve” ile ilgili örnekler de şu şekildedir;

“*Çünkü yamak, kendi tabiriyle ‘Yasak Tad’ın peşindeydi. Evet! Bu hergele, Âdem Aleyhisselâm’ın cennetten kovulmasına yol açan o ‘Yasak Meyve’nin tadını elde etmek istiyordu.*” (S/s.228).

“*Nefsinin zorlaması ve Havva Anamızın direktmesi sonucu cennetteki yasak meyveyi yiyen Âdem Babamızın miras bıraktığı o büyük günahattan tâ bebekliğinden vaftiz edilmesi sayesinde kurtulan...*” (A/s.13).

“*Allâhü Teâlâ’nın Âdem ile Havva’yı Cennet’ten kovmasının neticeleri pek iyi olmamıştı*” (YG/s.189)

2.1.2.3.2.3. Yedi Uyurlar İle İlgili Efsane

İslam inancına göre Eshâb-ı Kehf yani Yedi Uyurlar efsanesi, Tanrıya inanan yedi gencin ve bir köpeğin Tanrılığını ilan etmiş acımasız bir kraldan kaçarak bir mağaraya sığınmaları ve mağarada yüzyıllar boyunca süren uykularını anlatır. Bu yedi genç, uyandıklarında dönemin dindar kralı ve halkı tarafından büyük bir sevinçle karşılanmalarına rağmen eski hayatlarını bulamadıkları için tekrardan mağara giderek sır olurlar (Uğureli, 2017: 2-17).

Yazar, *Puslu Kıtalar Atlası*'nda Kuran'da Kehf sûresi'nin -on sekizinci ayetinde- geçen Allah'ın hikmetiyle yedi gencin ve köpeğinin bir mağarada uzun yıllar uyuması olayını, Uzun İhsan Efendi'nin roman boyunca tıpkı yedi uyurlar gibi rüyalar âleminde yaşamasıyla ilişkilendirerek yeniden kurgulamıştır.

“‘Ey kör! Aç gözünü de **düşlerden uyan**. Simurg’u göremesen de bari küçük bir serçeyi gör. Kaf Dağına varamasan bile hiç olmazsa evinden çıkıp kırlara açıl” (PKA/s.21).

Yazar romanda (*Yedinci Gün*) saray teşkilatının evrak işlerine bakan yedi vazifeli gencin başından geçenlere yer vermesi, bununla birlikte bu yedi gençten kasketli olanı İdris Âmil'in perişan haline acıyarak ona tedavülden kalkan bir para vermesi ve o sırada salonda bulunan *Kıtmir* adında köpeğin havlamaya başlaması akla yedi uyurlar efsanesini getirmektedir:

“Teklif kabul edilmişti ki, yerde ağzı burnu kan içinde yatan dazlak, ‘Durun bir dakika!’ diye bağırdı. ‘Biz burada **yedi vazifeliyiz**. Ama şimdi santıyorum ki, tam sekiz kişiyiz!

Evet! Hayâlet, aralarındaydı.

Koltuğunun altında bir çanta taşıyan bereli, ağzını işte bu anda açtı:

‘Benim adım İhsan Sait! Hayâlet benim!’

O sırada evrâk sandıkları arasında kıvrılmış **yatan köpek**, yerinden doğrulduğu hâlde, bu çekik gözlü, geniş suratlı, elmacık kemikleri çıkık, kasıntı Moğol’a yani İhsan Sait’e havlamaktaydı” (YG/s.231).

“İdris Âmil, 20-34223 seri numaralı **parayı** aldı ve inceledikten sonra, ‘Kusura bakmayın efendim ama, **bu seneler önce tedavülden kalktı**. Ama yine de sizden bir hatıra olarak saklarım!’ dedi. Köpek yerinden doğrulmuş, bu kez çok daha gür bir sedayla havlıyordu. Süveterli, köpeğe bağırdı:

‘Sus **Kıtmir!**’” (YG/s.238).

2.1.2.4. Masal

Sözlü kültürün önemli ürünlerinden olan masallar, anonim halk edebiyatı türlerindedir. Günümüzde masallarla ilgili yapılan tanımlara baktığımızda bazı

araştırmacıların masalları hayal mahsulü, gerçeğe alakalı olmayan anlatımlar olarak tanımladıklarını görürüz. Boratav, “*nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü, gerçeğe ilgisiz, ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı*” olarak tanımlar (Boratav, 1969:80). Saim Sakaoglu’na göre ise masal, hayvanların veya tabiatüstü varlıkların masal diyarı adı verilen ülkelerde başından geçen maceralarını anlatan ve anlatılanların hayal ürünü olduğu halde dinleyicileri inandıran halk edebiyatı türüdür (Sakaoglu 2007: 2).

“Masal anası”, “masal ninesi”, “masalcı” gibi adlarla anılan anlatıcılar aracılığıyla sözlü gelenek içerisinde nesilden nesile aktarılan masallar, her coğrafyada ve kültürde var olan bir tür olmasıyla beraber içerisinde folklorik unsurları, inançları, değer yargılarını saklayan kültür hazineleridir (Özkaynak, 2013:2).

İncelediğimiz romanlarda yazar, metinlerdeki anlatımı zenginleştirmek, gerçeklik duygusunun dışına çıkmak ve okuyucuyu hayal dünyasına çekmek için sıkça masal öğelerine başvurmuştur. Bu öğelerin başında olağanüstü kahramanlar ve mekânlar gelir. Kahraman ve mekânların yanında masal formelleri de kullanılan öğeler arasındadır. Metinlerde formeller gerçek işlevlerine uygun olarak zaman ve mekân geçişlerini sağlamak üzere kullanılmıştır. Bununla birlikte yazar, Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri adlı romanda yer alan *Bidaz’ın Laneti* adlı hikâyenin hemen başında masallarla bilgiler vermektedir. Bu bilgilere göre, *Anadolu köylerinde gecelerin, çocuklar için eğlenceli geçmesinin sebebi, büyüklerin anlattığı perili masallardır* (EH/s.39).

Yine Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri’nde yer alan *Şarap ve Ekmek* isimli iç öykü, Kırmızı Başlıklı Kız masalının parodisidir. Yine aynı romanda Ölüm’ün Cezzar Dede ile hikâye anlatma oyunu oynaması ve Cezzar Dede’ye anlattığı her hikâye karşılığında bir saat daha yaşama hakkı vermesi, Binbir Gece Masalları’na yapılan telmihtir.

Bu grup altında verilecek örnekler, “Masal Türleri”, “Masallarda Kahraman ve Mekân”, “Masal Motifleri”, “Masal Formelleri”ve “Masallara Yapılan Telmih” olarak beş başlık altında verilmiştir:

2.1.2.4.1. Masalarda Kahraman ve Mekân

Masalarda karşılaştığımız kahramanlar çoğunlukla insanlar olmakla beraber hayvanlar ve olağanüstü varlıklardır. Bazen masal kahramanı mercimek çocuk, parmak çocuk olurken bazen de dev, peri, cin kılığına girmiş insanlar ya da insan yiyen kahramanlar olabilir (Özkaynak, 2013: 11).

Masalarda olaylar genellikle “memleketin birinde” geçmektedir. Bununla birlikte Hint, Hindistan, Yemen, Mısır, Şam, Çinimaçin, İstanbul vb. masalarda geçen önemli yerlerdendir. İ. Oktay Anar romanlarında halk masallarından da bildiğimiz hayalî mekânlara yer vermiştir. Yazarın romanlarında yer verdiği masal mekânlarına ait yer adlarını şu şekilde sıralarız; Fağfur ülkesi, Kafdağı, Hindistan, deniz canavarları diyarı ve Anadolu’nun bir köyü vs. Romanlarda geçen masalımsı kahramanlara örnek olarak ejderha, canavar, dev vs. gibi tabiatüstü özelliklere sahip varlıkları gösterebiliriz.

“...ejderhaların koruduğu hazinelere, taşillaşmış canavar yumurtalarına, yaşamış ölmüş bütün hayvanların kalıntılarına rastladılar”(PKA/s.85.)

“Fağfur ülkesinde, Hint’te ve deniz canavarları diyarında bitimsiz pazarlıklar sonucu kazanılan onca...”(PKA/s.156).

“...Nah işte! Kaf Dağı’nda bir mağarada saklıymış”(EH/s.14).

“...yeraltında yaşayan Şuayip adlı bir devin hazinesi...” (EH/s.40).

“...Zekeriya, İsfendiyar ve Efrâsiyâb adlı devlerin dışlarından turnaklarından artırarak biriktirdikleri bir mağara dolusu altın...”(EH/s.40).

“Ancak bu simsarin âdeta pandispanya, şeker, krema, jöle ve çikolatadan mamûl görünen pasta evini, Rafa El, Mikha El, Gabri El gibi görmüş geçirmiş melekler değil, Hans El ve Gret El gibi daha toy torlak olanları ve elbette, içeri girmesi kapıcının değil, Allâh’ın iznine bağlı olan Azra El ziyâret edebilirdi”(YG/s.32).

2.1.2.4.2. Masal Motifleri

Masal motifleri hakkında milletler arası alanda çok verimli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalardan biri de Stith Thompson’un 1932-1936 yıllarında

6 cilt halinde hazırladığı **Motif Index of Folk-Literature** adlı çalışmasıdır. Thompson eserinde motifi, “*gelenekte kalma gücüne sahip olan, masalın en küçük unsurudur*” olarak tanımlar (Sakaoğlu, 2007: 75).

Türk masallarında karşılaştığımız padişahların kızlarına talip olanlardan gerçekleştirilmesi güç isteklerde bulunulması diğer bir deyişle imtihan motifi, yazarın *Puslu Kıtalar Atlası*’nda geçmektedir. Romana göre, yıllar önce evliyanın biri, bir kıza âşık olur ve kızını, babasından ister. Fakat kızın babasının bir isteği vardır; eğer kim köyün doğusunda bulunan dağı kürekle kazarak yok ederse kızını ona verecektir. Bunun üzerine evliya sevdiği kıza kavuşmak için köyün doğusunda bulunan dağı gece gündüz kazarak yok eder ve böylece muradına erer “*ama gerdeğe girer girmez yatakta yorgunluktan sızıp kal[ır]*” (PKA/s.230).

Türk masallarında sıkça işlenen motiflerden bir diğeri ise çocuksuzluk motifidir. Çocuksuzluk motifinin işlendiği Türk masallarında kutsal veya olağanüstü güçler devreye girerler. Genellikle masalarda padişah, dervişin verdiği elmayı yiyerek çocuk sahibi olur. *Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri*’nde çocuksuzluk motifine benzer bir kullanım tespit ettik:

“*...yaşları elliyi çoktan geçmesine rağmen henüz çocuk sahibi olamamış bir karı-koca yaşıyordu*” (EH/s.220).

Bazı masalarda geçen çirkin bir kurbağının güzel bir kız tarafından öpülmesi sonucu yakışıklı bir prens dönüşmesi motifi ile ilgili kullanıma *Galiz Kahraman* adlı romanda rastladık:

“*...yüzünde şefkat dolu bir ifadeyle onu yanağından öptü. Kurbağa, galiba prens olmuştu*” (GK/s.156).

Çalışmamızda İ. Oktay Anar’ın *Puslu Kıtalar Atlası*’nda imtihan motifi, *Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri*’nde çocuksuzluk motifi ve *Galiz Kahraman*’da sihir motifleri ile ilgili örnekler tespit edilmiştir.

2.1.2.4.3. Masal Formelleri

“*Formeller, masalarda çeşitli işlevleri nedeniyle kullanılırlar. Anlatıcı, dinleyicilerini masal dünyasına hazırlarken, masal içerisinde geçişler yaparken, masalı bitirirken, zaman kazanmak isterken ve masal anlatımını kuvvetlendirirken formellere*

başvurur. Anlatıya ahenk katan bu kafiyeli sözler, masalcının ustalığını göstermesi bakımından da önemlidir. Formeller bilinen bu işlevlerinin dışında sembolik anlamlarla örülüdür. Formelin altında bir milletin kültürel pek çok özelliğini ve evrensel çağrışımları bulabiliriz” (Özkaynak, 2013: II).

“Rivayet ederler ki surların hemen içindeki Ağa Çayırı ’na vakti zamanında çadırlarını kurmuş çingeneler...” (PKA/s.39).

“...dere tepe düz gitti ve bir dağın eteğine geldi” (PKA/s.117).

“Gel zaman git zaman, günün birinde işte bu yatılı okulda bazı garip değişiklikler oldu” (EH/s.22).

“Yok bir şey. Sadece gökten üç elma düşmüş” (EH/s.232).

2.1.2.4.4. Masallara Yapılan Telmih

2.1.2.4.4.1. Binbir Gece Masalları

Büyüklerin severek okuduğu Arap masalları külliyyatından olan “Binbir Gece Masalları”, Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri’nde karşımıza çıkmaktadır. Kadınların sadakatsizliği üzerine kuralan bu masalda, her gece birbirinden güzel masalları birbirine ekleyerek 1001 gece boyunca sabahın ilk ışıkları doğuncaya kadar masal anlatan Şehrazat, masallar bittiğinde Şehriyar tarafından affedilerek canı bağışlanır. Binbir Gece Masallarında geçen, her masal anlatma karşılığında bir gün daha fazla yaşama şansı verilmesi motifi eserdeki olaylara uyarlanmıştır.

Romanında (*Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri*) geçen olayda insan kılığındaki Ölüm’ün Cezzar Dede ile hikâye anlatma oyunu oynaması ve Cezzar Dede’ye anlattığı her hikâye başına bir saat fazladan yaşama şansı vermesi Binbir Gece Masalları’na yapılan telmihtir.

“Her hikâyen için senin bir saat yaşamana izin vereceğim. Ne dersin?” (EH/s.17).

2.1.2.4.4.2. Kırmızı Başlıklı Kız Masalı

Çocukluğumuzdan itibaren severek dinlediğimiz küçük bir kızın yiyecek götürmek üzere büyükannesinin evine giderken hain bir kurt tarafından tuzağa

düşürülüşünün anlatıldığı “Kırmızı Başlıklı Kız” masalı ilk olarak 1697 yılında Charles Perrault tarafından yazıya geçirilir. Yazıya geçirildiği dönemde çocukların eğitiminden çok genç kızları bazı kötülöklere karşı uyaran bu eser, Grimm kardeşlerin yaptığı bazı değişikler ile 19. Yüzyılda tekrardan yayımlanır (Danacı 2010:13-16).

Masalda yer alan Kırmızı Başlıklı Kızın annesinin büyükanne için bir sepet hazırlaması, küçük kızın sepeti, büyükanneye götürmek için yola çıkması ve yolda kurt ile karşılaşması, *Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri* adlı romanda karşımıza çıkar. Romanda yer alan *Şarap ve Ekmek* hikâyesinde sütninesinin hazırladığı sepeti babasına götürmek üzere yolan çıkan Bestenur’un yolda malum yaratık ile karşılaşması ve ona birtakım sorular sorması Kırmızı Başlıklı Kız masalını hatırlatır.

“ –‘Sevgili kızım. Bunlar, **büyükannesini bir kurt yediği** için hayatta kendisini bekleyen bütün tehlikeleri idrak etmiş, ...küçük bir kızındı” (EH/s.209).

“Peki söyle bana! **Dişlerin neden sivri? diye sordu**”(EH/s.210).

“...**kırmızı pelerinli ve kırmızı şapkalı** sevimli kızın kendi çocuğu olduğunu idrak etti...”(EH/s.212).

“Ama o kiraz dudaklar neden incelmiş ve o inci gibi dişler neden uzayıp sivrilmiş?’ diye sorduğunda, içinden gelen ses ona şu korkunç sözleri fısıldadı:

‘Senin gibi gafil avları daha kolay yiyip yutsun diye!’...”(A/s.214).

2.1.2.5. Halk Hikâyesi

Türk kültür tarihinin en canlı ve renkli kaynaklarından biri olan Türk halk hikâyeleri, toplum içerisinde önemli bir yere sahip olduğu gibi hikâye anlatıcıları da halk arasında ayrı bir yere sahiptir.

Edebiyatın bir türü olan halk hikâyeleri, gerçek veya fantastik maceraların hikâye anlatıcıları tarafından yazılı ve sözlü olarak anlatıldığı düz yazı türüne verilen isimdir (Elçin, 1986: 444). Halk hikâyeleri başta efsane olmak üzere destan, masal, türkü gibi diğer sözlü kültür ürünlerinden beslenerek oluşmaktadır.

Yazarın *Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri* isimli romanı, kahramanların birbirlerine çeşitli konularda anlattıkları ve ana hikâye ile ilgisi olmayan sekiz iç hikâyeden oluşur.

Romanda anlatılan hikâyeler hacim bakımından geleneksel hikâyelerden daha kısa olmakla birlikte daha çok ders vermek, öğütlemek için kurguya yerleştirilmiştir.

Puslu Kıtalar Atlası'nda ise "Mutsuz Çocuk Hikâyesi" isimli bir öykü geçmektedir. Buna göre, çok eski zamanlarda bir padişahın ülkesine gelen kâhinler padişaha büyük bir tehlike içinde olduğunu söyler. Çünkü bir yıl sonra ülkede bir çocuk doğacaktır ve bu çocuğun düşlediği her şey gerçeğe dönüşecektir. Öyle ki, çocuk padişahın fakir olduğunu düşlediğinde padişah bütün malını, mülkünü kaybedecek ve fakir olacaktır (PKA/s.191). Bu durumdan kurtulmak isteyen padişah çeşitli çareler aramaya başlar. Sonunda eğer çocuk hiçbir şey düşünmeyecek olursa, ülkesinde sorun yaşanmayacağına karar veren padişah, bir ferman hazırlatarak çocuğun bulunmasını emreder. Çocuk bulunduktan sonra gerçek olan ne varsa öğretilir. Fakat hayal kurması yasaklanan çocuk bir süre sonra mutsuz olur. Çocukla beraber bütün ülke de mutsuz olur. Bunun üzerine çocuğun hayal kurmasını düşlemede bir sakınca olmayacağına karar verilerek çocuğa izin verilir. Hikâyenin sonunda "*ihiyar demkeş, Âdemoğlu'nun gördüğü her rüyanın, kurduğu her düşün işte bu Mutsuz Çocuğun bir eseri olduğunu söyleyip hikâyesini bitir[ir]*" (PKA/s.192).

Yine *Kitab-ül Hiyel*'de Hiyel kalemî Uzun İhsan Efendi, eşini dostunu iftara davet ettiği bir gece tahayyül yarışması düzenler. Bu yarışmaya göre, "*yarışmacılar 'kör' kelimesiyle ilgili birer hikâye anlatacaklardı[r]. Kahveler içilip zihinler toparlandıktan sonra ilk olarak Zerduva Kazım Paşa damadı Ali Sansar Efendi **birinci kör hikâyesini** anlatmaya başla[r]*" (KH/s.144).

Bu hikâyeye göre, **Taklamakan diyarında** gözleri görmeyen bir adam yaşamaktadır. Bu adamın durumu öyle içler acısıdır ki ünü memleketin sınırları dışına ulaşır. Hatta onun adına şairler tarafından şarkılar bestelenir. Günün birinde yaşlı bir **sihirbazın** yolu bir pazara düşer. Burada kör adam için bestelenen şarkıdan oldukça etkilenir ve onun derdine derman olmaya karar verir. Sihirbaz sarayına döner dönmez papağanına kör adamı bulmasını söyler. Sihirbazın davetini kabul eden kör adam, büyük bir sevinçle yola koyulur ve saraya ulaşır. Sihirbazın verdiği bir camgözle görmeye başlar. Sihirbaz onu sarayında **40 gün** konuk etmeğe karar verir. Bu sırada sihirbazın karısını görür görmez âşık olan adam, sarayın hamamına gidip kadının yıkanacağı yere sihirbazın verdiği camgözü koyar. Kendisini seyreden adamdan

habersiz olan kadın hamamda bir güzel yıkanır. Her şeyin farkına varan sihirbaz adamdan gözü geri isteyerek onu sarayından uzaklaştırır. Ne var ki kör adam camgözün gördüğü her şeyi görmeye devam eder. Bunun üzerine intikam almaya karar veren sihirbaz, dünyanın en çirkin kadını bularak onun resmini yaptırır. “*Resmi bir odaya koyup gece gündüz aydınlık kalması için üstüne bir fener as[ar] ve tam önüne de, o sihirli gözü koy[ar]*” (KH/s.146).

“*Misafirler Ali Sansar Efendi’yi alkışladıktan sonra, Ali Cümbüş Efendi ikinci kör hikâyesini anlatmaya başla[r]*” (KH/s.146).

Bu hikâyeye göre, **Bağdat’ta** beceriksiz bir hırsız yaşamaktadır. Bu hırsız mesleğinde o kadar acemidir ki girdiği evde sehpalara, taburelere çarpıp devirdiği gibi yerde yatan insanlara takılıp düşmektedir. Böylece hem ev sahiplerinden dayak yemekte hem de ekmeğinden olmaktadır. Hırsız, bir gece girdiği sihirbazın sarayında bir cinin kuyruğuna basması sonucu sihirbazı uyandırır. Sihirbaz ondan bir dilek dilemesini ister. Hırsız gece karanlıkta görmeyi diler. Yalnız bir şart vardır: gece karanlıkta her şeyi görebilecek olan hırsız, hava aydınlandığında hiçbir şey görmeyecektir. O gece bir yere takılmadan beş ev soyan hırsız, gün doğar doğmaz kör olduğu için dostları tarafından evine getirilir. Verdiği karara çok pişman olan hırsız, tekrardan sihirbazın sarayına gider. Ondand gündüzleri de görebilmeyi diler. Bunun üzerine sihirbaz, bu sefer hırsıza büyü bir fener verir. Bu fener, gündüzleri karanlık saçarak hırsızın görmesini sağlayacaktır. “*Ama bu kez, onun saçtığı karanlık nedeniyle çevrede bulunan diğer insanlar hiçbir şey göremeyeceklerdi[r]*” (KH/s. 147). Sonunda para hırsıyla yalnız başına kalan hırsız, yaptığı hatanın farkına varır ve “*tek başına, mutsuz bir hayat sür[er]*” (KH/s.147).

“*Nihayet son yarışmacı olan Uzun İhsan Efendi, üçüncü kör hikâyesini anlatmaya başla[r] ...*” (KH/s.147). Hikâyeye göre, bir zamanlar “*Maveraünnehir’de kör bir adam yaşa[maktadır]*” (KH/s.147). Etrafındaki güzellikleri görmeyen bu adam ağlaya sızlaya bir sihirbazın yanına gider. Sihirbaz ona kör olmadığını hatta dünyada bulunan son derece değerli bir tek şeyi görmeye ödüllendirildiğini söyler. Bunun üzerine kör adam dünyayı dolaşmaya karar verir. “*Dağ tepe, tarla bayır dolaş[ır]. Vadileri, denizleri, ırmakları aş[ar]*” (KH/s.147-148). Aklına bir anda gökyüzüne bakmak gelir. Çünkü aradığı şey tam da tepesinde durmaktadır. Önce bunu yıldız

sanan kör adam, her şeyi gördüğünü anlar. “Çünkü gördüğü noktanın olmaması, bütün gözlerin kör olması demektir[r]” (KH/s.149)

İ. Oktay Anar’ın incelediğimiz romanları halk hikâyeleri bakımında zengin bir kaynak içermektedir. Onun romanlarında bağımsız hikâye metinlerine rastladığımız gibi hikâye motiflerine, geçiş formellerine ve formalistik sayılara örnek göstereceğimiz kullanımları tespit ettik. Buna ek olarak yazarın Puslu Kıtalar Atlası’nda hikâye kahramanlarından “Battal Gazi, Hazreti Ali ve Genç Osman’ın” isimleri geçmektedir (PKA/s.57). Bunlarla birlikte “Gökten Gelen Çocuk” (*Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri*) adlı hikâyede karşımıza çıkan Gülerk karakteri ile Superman arasında bir ilişki söz konusudur. Yine aynı romanda yer alan *Güneşli Günler* hikâyesi de vampir hikâyelerine örnek olarak gösterilebilir.

2.1.2.6. Meddah

Türk halk geleneğinde önemli bir yere sahip olan meddahlık, halk içinde yetişmiş meddah adı verilen kişilerin halkın oluşturduğu seyirci gruplarının önünde güldürücü yönü ağır basan hikâyeler anlatması olayıdır. Meddahlık geleneğinin kökleri çok eski dönemlere dayanır. Yazı bulunmadan önce kavimlerin doğuşu, gelişmesi, bunlara ait efsaneler, hikâyeler ve masallar özellikle yetiştirilen kişiler tarafından anlatılırdı.

Halk arasında önemli bir yere sahip olan meddahlar birtakım özellikleri olan kişilerdir. Özdemir Nutku, Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri isimli eserinde meddahların nitelikleri ile ilgili bilgiler vermektedir. Ona göre meddah, şair, tarihçi, masalcı ve efsane yazarı olup insanların zihninde tasarladığı konulara değinir. Kısacası meddahlar, halktan beslenerek onların duygularını, düşüncülerini, zekâsını, inançlarını dile getirmede usta bir sanatçıdır (Nutku, 1976: 52).

Çalışmamızda herhangi bir meddah hikâyesinden alınmış örnek metne rastlamadık. Sadece yazarın *Puslu Kıtalar Atlası* ve *Kitab-ül Hiyel*’inde meddahların taklit etme özelliğine değinen bir bilgiye rastladık.

“...esnaf bağırtularından savaş naralarına kadar bütün sesleri taklit ettiğini ve **meddahlar** gibi sesini kılıktan kılığa sokarak herkesi konuşturduğunu düşündü”(PKA/s.154).

“Oysa Abdülhamid’i kopya değil de taklit eden bir **meddah**, elbette ki daha sevimli ve belki de gerçeğe daha yakındı”(KH/s.150)

2.1.3. Kalıplaşmış Sözler

2.1.3.1. Atalar sözü

Halk kültürümüzün zengin hazinelerinden olan Atalar sözü, toplumların kendine has kültürel değerlerini, tarihini, felsefesini ve zekâsını yansıtan söz kalıplarıdır. Atalar sözü, uzun deneyimler ve gözlemler sonucuna dayalı birtakım yargıları bilgece düşünce ya da öğüt olarak kurallaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan halk tarafından kabul edilmiş sözlerdir (Aksoy, 2007: 16).

İ. Oktay Anar’ın romanlarında günlük hayatta kullandığımız atasözleri ile ilgili örneklere rastladık. İhsan Oktay Anar’ın romanlarında tespit ettiğimiz atasözleri alfabetik sıraya göre verilmiştir.

Akrabanın akrabaya akrep etmez ettiğini⁴

“İşler sözüüm ona böyle yürüyecekti ama, ‘Akraba akreptir’ sözü mucibince, İdris Âmil Hazretleri Dayı’yı kıskanmıyor da değildi”(GK/s.109).

Allah bir kapıyı kaparsa diğer kapıyı açar

“...Allah bir kapıyı kapar diğerini açardı”(GK/s.147).

Eti senin, kemiği benim

“Uzun İhsan Efendi’nin ‘eti senin kemiği benim’ diyerek Alibaz’ı teslim ettiği hoca...”(PKA/s.59).

Evdeki hesap (pazara) çarşıya uymaz.

“Gel gör ki, çalınlanıp kabarmasına rağmen, somurtuk suratında cefakes bir ifade vardı. Sanki **evdeki hesap çarşıya uymamış...**”(YG/s.232).

⁴ Kalın harflerle örneklerin üzerinde yer alan atasözleri Ömer Asım Aksoy’ın **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**’nden alınmıştır.

Kimse kendi memleketinde peygamber olmaz (olmamış).

“...Muhtar Lüpen, yakınları tarafından yine, ‘aramızda hiç kimse en iyi olmasın, olacaksa gitsin başka yerde olsun’ gibi aşırılmış feylesof sözleri ve **‘hiç kimse doğduğu köyde peygamber olmadı’** gibi atasözleriyle avutulacaktı”(GK/s.160).

Kiminin devesi, kiminin duâsı

“Ama ne demişler? **Kiminin parası kiminin duâsı!**”(S/s.109).

Kör bile düştüğü çukura bir daha düşmez

“Kusura bakmayın, bu tam bir salaklıktır! Yine de okumaya devam ediyorum: ‘Mağsebeci öldü.’ Cahil adam aynı yanlışı tekrar ediyor. **Bir kör bile aynı kuyuya iki kere düşmez**”(GK/s.70).

Para ile imanın kimde olduğu bilinmez.

“**Parayla imânın kimde olduğu belli olmaz!** Gibisinden lâflar ediyorlardı”(YG/s.82).

Veren eli herkes öper.

“Parayı kaptırmasa iyi olurdu. Ama **veren el, alan elden üstün sayıldığından** mıdır, belinden tabancasını çıkarıp çocuğun elceğine sıkıştırıverdi”(GK/s.176).

2.1.3.2. Deyimler

Halkın günlük konuşma dilinde sıkça kullandığı deyimler, karşı tarafı etkilemek ve anlatımını güzelleştirmek için başvurulan söz öbekleridir. Deyimler kendine has birtakım özellikleri olan genel kural niteliğinde olmamak üzere çoğunun gerçek anlamı dışında farklı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözlerdir (Aksoy, 1988: 148). Deyimler de tıpkı atasözleri gibi Türk halkının kültür hazinelerindedir. İhsan Oktay Anar, romanlarında anlatımı güçlendirmek ve söylemek istediklerini daha anlaşılır hâle getirmek için deyimlere oldukça sık yer vermiştir.

Ağız açık (bir karış açık) kalmak⁵

“Herkesin **ağız bir karış açık kalmıştı**”(A/s.12).

⁵ Kalın harflerle örneklerin üzerinde yer alan deyimler www.tdk.gov.tr sitesinden alınmıştır.

“...fen meraklısı oğlunun bile fişlendiğini gördüklerinde **şaşkınlıktan ağızları bir karış açık kaldı**”(YG/s.230).

Ağız bıçak açmamak

“Ama birahanedeki ahâlinin **ağızını bıçak açmıyordu**”(YG/s.101).

Ağız kulaklarına varmak

“İdris Âmil Hazretleri'nin **ağız kulaklarına varmış**, gözleri sevinçten parıl parıl parlar olmuştu...”(GK/s.50).

Ağızdan girip burnundan çıkmak

“Ancak adam **ağızdan girdi burnundan çıktı...**”(EH/s.46).

Aklını peynir ekmekle yemek

“Koskoca bir sülâlenin geleceğini senin kirli ellerine mi teslim edeyim! **Aklını peynir ekmekle mi yedim ben!**”(A/s.210).

Al aşağı vur yukarı

“...Efendimiz, bu yetmiyormuş gibi, yareninin siyah camlı güneş gözlüğünü **al aşağı tut yukarı almış kuruşa satın almış**, böylece fiyakasını tam tekmil eylemişti”(GK/s.20).

Alnının akıyla

“...sis içinde düşman savaş gemileriyle karşılaştığını ve bu durumdan **alnının akıyla kurtulduğunu yazmıştır**”(A/s.194).

Arka çıkmak

“... ‘Sana **arka çıktık**, göz kulak olduk, terbiye verdik, sen de bunu yapacaksın. Olmazsa para mara da yok’”(GK/s.175)

Ayağını denk almak

“O yüzden **ayağını bundan sonra denk at**”(EH/s.228).

Başından aşağı kaynar sular dökülmek

“...Kalın Musa'nın **başında aşağı kaynar sular dökülmüş** gibi oldu.”(S/s.54).

“İşte tam da bu sırada, **başından aşağı kaynar sular dökülmüş** gibi oldu. İçi kan ağlıyor, kara kara düşünüp kendini yiyordu”(YG/s.40).

“...bunu işitince Efendimiz’in **başından aşağı kaynar sular dökülmüştü**”(GK/s.78).

“...nicedir hayat kazanında kaynayan İdris Âmil Hazretleri’nin **başından aşağı bu kez, kaynar sular değil, sanki Cehennem zebanilerinin günahkâr kaynattığı kazandan fukur fukur kaynar ziftler boşalıverdi!**”(GK/s.111).

Barut kesilmek (olmak)

“...topçuların ilk denemelerindeki uyuşukluğuna köpüren Süleyman Reis adeta **barut kesilmişti...**”(A/s.65).

“**Barut kesilen** Musa ikinci bir tokadı aşketmek için elini kaldırdığında...”(S/s.21).

Bel bağlamak

“...sonunda üzüm suyuna **bel bağlamışlardı**”(PKA/s.64).

Bıçak kemiğe dayanmak

“Sonraki ay **bıçak kemiğe dayanmıştı**. Kendisinden önceki mahkûmların boş ranzalara yazdığı aşk ve gurbet şiirlerini okuyup ağlamaklı oluyor...”(YG/s.112).

“**Artık bıçak kemiğe dayanmıştı!** Adamlar koşar adım uzaklaştıktan nice sonra yerinden doğrulan İdris Âmil’in burnundan kan sızıyordu”(YG/s.224).

Bir ayaküstünde kırk yalanın belini bükmek

“...çenesini durmadan işleterek tek ayağının üzerinde **kırk yalanın belini büküyordu**”(YG/s.140).

Burnundan kıl aldirmamak

“Hava sefinesi tamamen inşâ ettiği için **burnundan kıl aldirmayan Moğol...**”(YG/s.140).

Caka satmak

“...koskoca dünyada **caka satıp** afi kesebilecekleri yegâne mekân olan...”(S/s.30).

Canına okumak

“...İdris Âmil Hazretleri'nin kundura ökçeleri o kadar yüksekti ki, öfkeli âbi onu daha otuz metrede yakalar ve **canına okurdu**”(GK/s.21).

Cinleri (veya cin) tepesine çıkmak (veya binmek)⁶

“Bu kepezeliği gören esnafın **cinleri tepesine üşüşmüştü**”(KH/s.13).

Çamuru karnında, çiçeği burnunda

“Pruvasında beyaz köpüklerle boğazda seyreden teknenin **çiçeği burnunda reisi...**”(YG/s.24).

Çil yavrusu gibi dağılmak

“Fakat en azından 20 çift gözün o anda kendisini izlediğini hissettiğinden midir, adam bir ara arkasına dönüp bakınca hepsi **çil yavrusu gibi dağılıverdi**”(A/s.13).

“...ancak ortalıktan **el ayak çekilince** Amat'ın ön güvertesinde çubuğunu yakıp tütününü tüttürebilirdi”(A/s.56).

Dişini tırnağına takmak

“**Canlarını dişlerine takan** denizcilerin manivelalarla abandıkları bucurgat, yatak üzerindeki kastanyolaları şıkırdata şıkırdata birkaç kez dönünce...”(A/s.161).

“Gözleri fal taşı gibi açılan Göbelez Baba...”(A/s.170).

Dizlerinin bağı çözülmek

“**Dizlerinin bağı çözüldü** ve oracığa çöküverdi”(EH/s.32).

Dört ayak üstüne düşmek

“...Balkan devletlerinin birbirleri ardına harp ilân etmeye başlamalarıyla yine **dört ayak üstüne düşmüştü**”(YG/s.135).

(Bir şeyden) el ayak (etek) çekmek

“Sen de dünyadan ve ticaretten **el etek çekip** ruhunu ahrete adadığına göre...”(EH/s.93).

⁶ Kalın harflerle örneklerin üzerinde yer alan deyimler <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden alınmıştır.

“...amcasının kahvehanesinden **elin eteğini çekti.**”(S/s.31).

“Ara sokaklardan birindeki kiraathânedede karanlığın çökmesini ve ortalıktan **el etek çekilmesini** bekleyen İdris Âmil Hazretleri...”(GK/s.21).

El ense çekmek (etmek)

“Güya Azrail’e **elense çekmeye** yeltenmiş, ancak becerememişti”(EH/s.79).

El etek öpmek

“...bu pirinç çalgıyı üfleyerek bir ses çıkartabilenin **elini eteğini öpeceğine** yemin billâh ediyordu”(A/s.57).

Feleğin sillesini yemek (sillesine uğramak)

“...**feleğin sillesi** onları ne kadar sallarsa sallasın, hayatın ıskartaya attığı bu insan müsveddeleri tıpkı hacıyatmazlar gibi daima ayakta kalırlardı”(A/s.186).

Foyası meydana (ortaya) çıkmak

“İşte sonunda adamın **foyası meydandaydı**”(EH/s.71).

Gömlek eskitmek

“Ama ben de bu işin ferîştahıyım. Aman’dan **dört gömlek fazla eskittim**”(YG/s.117).

Göze çarpmak

“Yüzünde tatlı bir tebessüm **göze çarpıyordu**”(PKA/s.47).

(Birini) gözü ısırarak

“Bu âşifteyi sanki **gözüm bir yerden ısırıyor**”(GK/s.144).

Gözleri fal taşı gibi açmak

“...kızlarından birinin mübârek Cuma günü bir ırz düşmanınca kaçırılacağını söylemek zorunda kaldı. Adamların **gözleri fal taşı gibi açılmıştı...**”(GK/s.167).

“İçeri girince **gözleri şaşkınlıktan fal taşı gibi açılmıştı**”(YG/s.66).

Gözleri velfecri okumak

“...İhsan Sait’in gözbebekleri heyecandan adamakıllı büyümüş, **velfecri okumaya** başlamıştı”(YG/s.52).

İncir çekirdeği doldurmamak

“...göğsünü bağırını açan kimi tütün çubuğunu yakmış enginlere bakarak keyif yapıyor, bazıları **incir çekirdeğini bile doldurmayacak** bir konuda karşılıklı hurlaşırken...”(A/s.47).

İple çekmek

“Yatsıyı **iple çekti** ve döşegine uzandı”(PKA/s.227).

Kafa (kafasını) ütölemek

“...pandispanya çocuğu ona, o geceki dersi anlatıp **kafa ütölemese** daha iyi olacaktı”(GK/s.41).

Kalıbını basmak

“...yeniden şakıması için ona adeta ilham verecek bir babayiğidin cihanda bulunamayacağına **kalıbını bastı.**”(S/s.30).

“...boyunun ölçüsünü almak isteyenleri satrançta en fazla elli hamlede mat edeceğine **kalıbını basıyor...**”(YG/s.78).

Kan beynine sıçramak (çıkmaq)

“...bir armudî kemeçeden kopan nağmeleri işitmiş ve **kan beynine sıçramıştı.**”(S/s.23).

Kana susamak

“Boğazlarını yırtarcasına ‘Hurraaa!’ diye nara atıp yeri göğü çınlatan bu **kana susamış** cellâtların ellerinde eğri kılınçlar, bellerinde zemberekli piştovlar, dillerinde ise sunturlu küfürler vardı”(A/s.107).

(Bir yere/bir şeye) kapak atmak

“...çok geçmeden yatakhaneye **kapağı atardı**”(EH/s.31).

Karnı tok, sırtı pek

“...yalılarda yaşayan, mürekkep yalamış, ilim irfan bilen bir zengin! Hanları var hamamları var! **Karnı tok sırtı pek!**” (A/s.197).

Kılı kırk yarmak

“Cıvatalar **kılı kırk yarararak** tek tek sıkıldı, benzin ve yağ boruları, kumanda telleri bağlandı”(YG/s.118).

Kızılca kıyamet kopmak

“Bazilikler, kolomborneler, ejderhanlar ve sakreler aynı anda gümbürdedi. O anda **kızılca kıyamet koptu**”(A/s.122).

Kulak asmak

“Ama Kaptan Efendimiz bu uyarıya **kulak asmadı**, Amat’ın dümencisine, ‘Dümeni gündoğusuna kır!’ dedi, ‘Artık Navarin’e gidiyoruz!’”(A/s.205).

“...ifrâta varan bir şâiyaya **kulak asmak** gerekirse...” (GK/s.56).

Kulak kabartmak

“Kimileri **kulak kabarttığı**nda ne yazık ki şu sesleri duydular...”(A/s.193).

Kulak Kesilmek

“...hikâyeye **kulak kesilmeyi** ihmal etmiyorlardı”(EH/s.241).

“...Brandasında pinekleyen Göbelez Baba adlı deniz kurdu konuşmaya **kulak kesilmişti**”(A7s.82).

Küplere binmek

“...**küplere binerek** oğlana bir tokat çarpmış”(EH/s.23).

“Aylakçılar, gabyarlar ve marineller **öfkeden küplere binmişlerdi**”(A/s.97).

Küpünü doldurmak

“Ancak şimdi ticaretle **küpünü çoktan doldurmuştu**”(EH/s.88).

(Birine) kol kanat olmak (germek)

“Hem Davut’a hem de Eflâtun’a **kol kanat gerdi.**” (S/s.25).

Leb demeden leblebiyi anlamak

“ ‘Sen bir dâhisin,’ dedi. ‘**Leb demeden leblebiyi anlıyorsun**. İşte, senin sözünü ettiğin, ‘kudretlû, fehâmetlû, devletlû’ dediğin bu adam bana bir sır verdi... ’”(A/s.87).

Mangalda kül bırakmamak

“...alkışlara tebriklere sesini çıkarmaz, ama köyüne bir uğradı mı, işte orada davul zurna eşliğinde **mangalda kül bırakmazdı**”(YG/s.162).

Meteliğe kurşun atmak

“**Meteliğe kurşun atacak kadar fakirdi**”(EH/s.195).

“Yalılarda yaşayan bu beyzâde, **meteliğe kurşun atan** fakirlerin hakkını işte böyle yedi”(A/s.197).

Nara atmak (basmak)

“...âşık olduğu kadına göz yaşları içinde hiç yalvar yakar olmamış, sarhoş olup hiç **nâra atmamış**, kaybettiği bir yakını ardından hüüngür hüüngür hiç ağlamamış...”(GK/s.49-50).

Ölümlle Burun buruna gelmek

“...az önce **ölümlle burun buruna geldiğini** düşünemezdi”(PKA/s.123).

Parmak ısırarak

“Her gemide olduğu gibi Amat’ta da dalaverecilik konusunda insana **parmak ısırtan** iki sima vardı...”(A/s.185).

Posta koymak (atmak)

“Efendimiz dolmuş kuyruğunda beklediği sırada onun önüne geçen ve itiraz edilince utanmadan bir de ona **posta koyan** on yaşındaki veled-i zinâları...”(GK/s.64).

Sırta kadem basmak

“...vazifesi bittiğinden olsa gerek, yine pastadan dışarı fırladı ve arkasından paylatılan tabancalara aldırmadan bir koşu kapıdan dışarı sıvışıp **sırta kadem bastı**”(GK/s.58).

Yakayı ele vermek

“Yakayı ele verdiğini anlayan hırsız adamakıllı korkmuştu” (PKA/s.96).

Yüreği ağzına gelmek

*“...bu felezedenin **yüreği ağzına** gelir, beti benzi atardı” (EH/s.31).*

Yüreğinin yağı (yağları) erimek

*“Korkudan hâlâ **yüreğinin yağının eriyedurduğu** ve dişleri takırdadığı, aynı zamanda sevinçten eli ayağı titrediği ve gözlerinin içi güldüğü hâlde...” (YG/s.56).*

Yüzünden düşen bin parça olmak

*“Baksana! **Yüzünden düşen bin parça**” (EH/s.236).*

(Bir yer) zindan kesilmek

*“O anda, dünya, İhsan Sait’in gözüne **zindan kesildi**. Hevesi kursağında kalmıştı” (YG/s.104-105).*

2.1.3.3. Alkışlar (Öğme, Duâ)

Toplum halinde yaşayan insanoğlu bunun bir gereği olarak duygularını, düşüncelerini başkalarına aktarma ihtiyacı duyar. İnsan ilişkilerinde karşılaşılan iyi ve güzel olan değerler takdir edilirken çirkin, yanlış ve kötü değerler yerilir. Bununla birlikte, kişi kendinden daha güçlü olduğunu bildiği kişiden yardım isterken söylediği birtakım kalıplaşmış sözler vardır. Bu kalıplaşmış sözlerden biri olan duâ, insanların içinde bulunduğu kötü durumlardan kurtulmak veya içinde yaşadığı toplumun maddi ve manevi olarak refah seviyesini arttırmak için Tanrıdan yardım ve merhamet dilemek üzere Tanrı’ya yaptığı yakarıştır (Elçin, 1986: 662). Dualar da İhsan Oktay Anar’ın eserlerinde yer alan kalıplaşmış ifadeler arasındadır.

*“...**Allah rızası** için sadaka istiyordu” (PKA/s.30).*

*“...bu hayaletlerden biri **maazallah** ayaklarına dokunacak diye...” (EH/s.30).*

*“**Senin de tuttuğun altın olsun imam efendi**” (EH/s.72).*

“Kırmızı hedef tahminimizden biraz daha yakın görünür. **Allah rast getirsin!** Haydi, Ateş!”(A/s.62).

“**Allah bizi cehennemdeki o korkunç ateşten korusun!**”(A/s.169).

“**Âh Güzel Allahım! Bize kıyma! Bize acı! Bize kaldıramayacağın yükü yükleme!**”(A/s.170).

“**Yağ bal olsun! Cenâb-ı Hakk manda şifâlığı versin! Amin! Amin! Amin!** Buyurun ağalar!”(A/s.170).

“**Allah iştahınızı arttırsın! Gönlünüzü açsın. Hayır dualarınızı eksik etmeyin!**”(A/s.170).

“**Şimdiye kadar hiçbir zâbit ve hiçbir reis bize böyle bir ziyafet çekmedi. Allah tuttuğunu altın etsin!**”(A/s.171).

“**Şimdi birbirinizle helâllaşın ve savaş yerlerinize gidin. Allah hepimizin yardımcısı olsun!**”(A/s.201).

“**...Şeytanı bol olsun! Hayır! Hayır! Öyle demeyelim, vefat etmesine ramak kalan bu adamdan şeytan elini eteğini çeksin! Amin!**”(A/s.208).

“**...Adıyla sanıyla tanınsın! Saadeti daim olsun! Dünya Durdukça Dursun! Aziz olsun izzet bulsun! Gönlü sefada olsun! Âmin! Âmin! Âmin!**”(S/s.158).

“**...Cenâb-ı Hakk bana da seninki gibi kuvvetli bir imân nasîp eylesin!**”(YG/s.45)

“**Eğer Allâh izin verir de on yıl yaşarsa bu para ona yetmezdi**”(YG/s.47).

“**Allâh akıl fikir versin! Âmin!**”(YG/s.48).

“**‘Ey şeyh efendim! Beni affeyle! Ben ettim sen eyleme! Ayağının hem tozu hem toprağı olayım! Ayağına giydiğin pabuç, tahâretlendiğin taş olayım! Beni affeyle!’ diye bağıra bağıra ağlamaya başladı**”(YG/s.62).

“**...can yoldaşı olsun diye Allâhü Teâlâ’dan niyâzda bile bulunmaya başlamıştı**”(YG/s.112).

“**Elhamdülillâh her şey yolunda gibiydi**”(YG/s.134).

“Ya Rabbi! Allâh insanı yükseklerden düşürmesin! Allâh ana baba sözü dinleyenlerden eylesin! Âmin!”(YG/s.165).

“ ‘Allâh vere de akşama kalmadan İhsan Sait’in bütün kayıtlarını bulsak da kâbusumuz bitse!’ ”(YG/s.229).

“...yine aşk kadar heyecan verici olan hırsızlık sanatında da parlayabilir, bakarsın cebine üç beş kuruş da girebilirdi. Allah akıl fikir versin”(GK/s.79).

“Efendimiz’in resme baktığını gören kabadayılardan biri, ‘Allah bağışlasın, bacın aynı sana benziyor!’ deyiverdi”(GK/s.147).

2.1.3.4. Dilek

Türk dilinde, selam niteliğinde ve dua değerinde olan çok kısa, yoğun söz kalıpları vardır. Bu sözler, atalar sözü, deyimler veya ikilemeler gibi kalıp sözlerin söylenmediği kimi durumlarda, sözgelimi hapşırın bir kişiye “çok yaşa” veya iştahla yemek yiyen bir kişiye “afiyet bal olsun” gibi dileklerin iletilmesinde kullanılan konuşmayı süsleyen sözlerdir. Bununla birlikte halk arasında kullanılan ve dilek niteliğindeki Allah korusun, Allah kabul etsin veya Allah vere de gibi sözler, Allah sözcüğü ile kurulmuş kalıplaşmış sözcüklerdir ve insanların isteklerini doğrudan Tanrıdan dilediğinin göstergesidir (Gökdayı 2008: 98). Dilek anlamı taşıyan bu sözler ile ilgili örneklere İ. Oktay Anar’ın eserlerinde de karşılaşmaktayız;

“Bereket versin ki çelebilerden biri müdahale etti...”(PKA/s.33-34).

“Bereket versin ki padişahın cellatları kapıya dayanmadılar”(PKA/s.43).

“Bereket versin ki kazma sesleri giderek uzaklaştı”(PKA/s.77).

“Bereket versin ki yaralanmış değillerdi”(PKA/s.80).

“Allah vere de, bari sabah hava açsaydı”(EH/s.29).

“...Allah korusun, Bidaz dirilecekti!”(EH/s.47).

“Meyhaneci, ‘Bereket versin!’ dedikten sonra...”(S/s.34).

“...şarküteriden kuryeyle getirttiği domuz pastırmasını şaraba meze yapardı, hafazanallâh! Çünkü Paşaoğlu, yani Hâlife Efendimiz’in sütkardeşinin öz torunu...”(YG/s.20).

“**Bereket versin ki Tokatlıyan Oteli'nin amiral üniformalı kapıcısı elinde şemsiyeyle koşup gelerek...**” (YG/s.28).

“**...Allah korusun, kemeçenin teli kopsa!**” (S/s.34).

“**Ne münasebet! Allah korusun!**” (S/s.37).

“**...Yaşa! Varol!...**” (S/s.32).

“**...Neşeler bol olsun!**” (S/s.118).

“**...Afiyet bal olsun.**” (S/s.205).

“**Kalabalıktakiler, 'Yaşa! Nûr ol! Var ol!' diye nidâ ettiler.**” (S/s.208).

“**Bahtın açık olsun, İbrahim.**” (S/s.243).

“**'Hayırlı olsun! Gümrük resmi yüzde 11'e çıktı!' veya 'Hayırlara vesile olur inşaallâh'...**” (YG/s.88).

“**...inşallâhla maşallâhla ayakta duran derme çatma evlerin bulunduğu sokakta ilerledikten sonra...**” (YG/s.98).

“**Bereket versin ki Alman paşanın emrinde maharetle çizme parlatan bir er vardı**” (YG/s.138).

“**Allâh korusun, harp çıkarsa, Harbiye Nezâreti, İhsan Sait'in dışından tırnağından artırdığı parayla inşâ ettiği bu harp vâsitasına...**” (YG/s.142).

“**Allâh kabul etsin! Ardından, bu zavallılara sadaka uçlandığından mıdır, bütün işleri rast gitti...**” (YG/s.146).

“**Hafazanallâh! Hava sefinesinin içindeki hidrojen...**” (YG/s.139).

“**Şükür ki, böyle bir şey beklemeyen Alman pilotun arkasına geçip ateş etmeye başladı**” (YG/s.153).

“**Kısmet olur da, Allâhü Teâlâ izin verirse, bu konuda bir roman yazmak istiyordu**” (YG/s.208).

“**Öyle ki Allâh korusun, Leylâ gözlerini bir açsa dehşete düşer...**” (YG/s.221).

“Diğerleri ‘Şükürler olsun!’ Şükürler Olsun!’ diye nidâ ve niyâz ettiler”(YG/s.229).

“**Allâh nasip ederse** ileride kazanacağı para 200,400,800,1.600,3.200,6.400,12.800 gibi giden rakamlar silsilesinin yekûnu kadar mark olacaktı”(YG/s.81)

“**Allah korusun**, vurulup kendisine bağlanırlar ve bu hâleriyle yoluna baş koyduğu şiir meşgalesinde ona ayak bağı olurlar diye kız taifesine pek nazar eylemezdi”(GK/s.20).

“...**Allah kısmet eder** de, sosyalizmin ardından komünist nizâm kurulursa, sınıf muharebeleri hâlihazırda biteceğinden...”(GK/s.34).

“...**Allah geçinden versin**, vefat ettiğinde araziyi miras bırakmazdı”(GK/s.42).

“**Allah kısmet ederse**, bebeciğin ileride babayığit biri olacağı belliydi”(GK/s.62).

“**Allah’a şükür**, bir gelişim bozukluğu da yoktu: Hattâ kocaman ağzındaki dişleri bile tamdı”(GK/s.62).

“**Mâşallah!** Gerçi, Efendimiz zevcesinden bir bebek peydâhlamayı başarmıştı!” (GK/s.63).

“...bu hâdise daha birkaç gün evvel cereyan etmişti. **Hayırlara vesile olsun! Âmin!**”(GK/s.165).

2.1.3.5. Kargışlar (İlenmeler, İlençler, Beddua)

Kargışlar, kötü bir durumla karşı karşıya kalan, çaresiz olan ya da acı çeken bir kişi rahatlamak, yatışmak veya kötülüğe maruz kaldığı kişinin de aynı duruma düşmesi için söylediği, iyi olmayan dilekleri içeren kalıplaşmış sözlerdir (Kaya, 1999:448). Kargışlar çeşitli sebeplerden dolayı söylenir. Bazen acı, öfkeyle, bazen ise karşıdan gelen zulümden dolayı çaresizce başvurulur. İhsan Oktay Anar’ın romanlarında tespit edilen kargışlar şunlardır:

“... ‘**Ömrünüz âh edip vâh işitmekle geçsin, burnunuzun sümüğüne bereket olsun, mekânınızda baykuşlar banlasın, gömleğiniz alev olsun, her parçanız bir**

kurdun ağzında kalsın, Allah size uyuz versin de kaşınacak tırnak vermesin...” (PKA/s.97).

“Eğer böyleyse yazıklar olsun ona!”(EH/s.212).

“Allah sizi sürüm sürüm süründürsün! Yetmiş yerde yetmiş türlü belaya tuş olasınız da can verip kurtulamayasınız! ...Gözünüzün elifi sönsün! ...Allah size bilinmez dertler versin! Can evinize kurşun rastlasın! Zindanlarda leşiniz geçsin!”(A/s.70).

“Ancak beddua, edilen kadar edeni de çarptığı için olsa gerek, izzet-i nefisleri kırılan şeyhlerin Galata’daki Konsolid Han’dan müştereken aldıkları tahviller kıymet kaybetmiş ve bu mübârek adamların zararı 34.400 kuruşu bulmuştu”(YG/s.23).

“ ‘Sana itimat etmiştim! Yazıklar olsun!’ dedikten sonra, ağlaya ağlaya Galatasaray’a doğru hızlı adımlarla yürüdü gitti”(YG/s.215).

2.1.3.6. Lakaplar

Her dönem insanlar çevresinde gördüğü her şeyin, kişinin, olayın adını koyarak onu bir işaret ile niteleme ihtiyacı duymuştur. Türk halk kültüründe de bir şeye ad verme, lakap takma geleneği hemen her dönemde canlılığını korumaktadır. Bu gelenek halkın inançlarını ve kültürel değerlerini yansıtmaya bakımından önemlidir.

Bir kişiye gerçek adının dışında, kişinin bir özelliğinden dolayı sonradan verilen ada lakap diyoruz. Halk arasında lakap verilirken kişinin fiziki kusurları, karakterine uygun özellikler ya da ailesini durumu göz önüne alınır. İ. Oktay Anar’ın romanlarında geçen lakapla ilgili unsurlara baktığımızda kişilerin fiziki kusurları ve karakterlerine uygun lakaplar aldığını görmekteyiz. Romanda yer alan lakapla ilgili örnekler şunlardır:

“... Arap İhsan’ın kadırgasının Haliç’e girdiğini...” (PKA/s.14).

“...Şaşı Kamil Bey’in naklettiğine göre...”(KH/s.87).

“Eliuzun Kamil Paşa dünürü Altun Bey ise onun, kendisine ejderha menisi satan esnafı üç beş arkadaşıyla gelip falakaya yatırdığını...”(KH/s.112).

“...arkadaşları saçlarının bembeyaz kesildiğini gördüler. Yeni saç rengi nedeniyle arkadaşları tarafından artık **‘Dede’** lâkabıyla anılacak...”(EH/s.33).

“...yarım akçe yevmiyeyle çalışan bu veledi tersane halkı **‘Eşek İsrâfil’** diye anarlardı”(A/s.18).

“...yardımcısı **‘Serçebaş’** lâkaplı Sami Usta, elinde defterle onları beklemekteydi”(A/s.32).

“ Ardından, çorbacının bir işaretiyle eşkâl defteri açıldı ve yoklama yapılmaya başladı:

‘Şaşı İsmail Ağa!’

‘Demirtopuk Süleyman Ağa!’

‘Karayumruk Hasan Ağa!’

‘Cehennem İlyas Ağa!’”(A/s.37).

“**‘Fitilli Daniyal** eğer buysa, peki ya sen kimsin bre teres!”(A/s.37).

“İşte, **‘Eşek İsrâfil** de bu aylakçılardan biriydi”(A/s.56).

“...iskandil vardiyasının çavuşu **‘Piç Halil’**e böyle der misin?”(A/s.86).

“...beti benzi atmış bir hâlde içeriye giren bir gabyarın, sayıklar gibi durmadan **‘Bülbül Recep’** diye bir zâtın adını tekrar edip durmasydı”(A/s.102).

“Dümene **‘Kör İdris** geçsin. En iyi serdümen o”(A/s.116).

“...Ali Reis, yani denizcilerin taktığı yeni adıyla **‘Gül Ali’** idi. Gülyağı sürdüğü sakalı yeni ‘arkadaşları’ tarafından son teline varıncaya kadar yolunmuş, yediği dayaklardan her iki gözü de morarmış ve dudağı patlamıştı”(A/s.159).

“ **‘Tabansız herif!’** dedi bir gabyar, ‘Sadece kendisinininkini değil, hepimizin namusunu iki paralık etti’”(A/s.163).

“Sen söyle **‘Bitirim İlyas!’** Kız kardeşine, hem de öz kız kardeşine o çirkin...”(A/s.180).

“**‘Şaşı Hüseyin!’** Rıdvan Dede’yi tanırsın herhalde. Amcam mıydı yoksa dayın mıydı?”(A/s.180).

“**Baltacı Ramazan!** Kirlettikten sonra taşla ezerek öldürdüğün o güzelim kızın adını bile bilmezsin”(A/s.180).

“Sana gelince **Kalender Ökkeş!** Sen anneni çok seviyordun herhalde! Herkes annesini sever. Ama seninki biraz farklıydı. İstersen buna ‘sevgi’ demeyelim de ‘istek’ diyelim”(A/s.180).

“Sen! Gözlerini sakın kaçıрма **Çakmak Binali!** Dosdoğru bana bak!”(A/s.180).

“Sana gelince **Kayış Gafûr,** tezgâhından o Venedik sekinesini çalıp cebine attığında, sarrafın çırağının kendini astığını biliyor musun?”(A/s.180).

“Toplarımızın sesini duyan o üç ambarlı savaş gemileri geri dönüp canımıza okur! **Sizi gidi cahiller!**”(A/s.199).

“...kumarbazların en azılısı olan **Düşüş Recep** kumar oynayamadığı için fenalaştı”(A/s.207).

“...yârenleri ona ‘**Sağlamcı Softa**’ diye anarlardı”(A/s.237).

“Kalın Musa’nın birâderi **Muhayyer Hüseyin Efendi** bu lâkabını...”(S/s.27).

“**Kör Bağdasar** sıska olmasına sıskaydı ama, artık nedense, insanda bir tokat patlatma arzusu...”(S/s.32).

“Kendilerine usûl makam bilgisine sahip ‘**malûmatlı kerizci**’ addeden bu âdemoğulları...”(S/s.36).

“Hatta bu yüzden biraralar da ‘**Fırtına İmam**’a bile çıkmıştı.”(S/s.45).

“...meşhur vâiz **Hacı İskender**...”(S/s.46).

“...bazı haddini bilmez gafiller ondan bahsederlerken ‘**Cüce Efendi**’ gibi çirkin bir tâbir kullanır...”(S/s.47).

“...bazılarının sıkıştıkları zaman arada bir gelip **Kara Ali**’den...”(S/s.99).

“Çekinerek **ayyaş** kayıkçıya yine sordu: ...”(S/s.108).

“Yârenleri ona, ‘**Bursalı,**’ diyorlardı.”(S/s.185).

“Öte yandan, **Çapraz Bayram** tam bir kanarya hastasıydı.”(S/s.193).

“...ona artık ‘Kalın’ yerine ‘**Cimri Musa**’ diyecekti.”(S/s.224).

“Mahallesindeki lâkaplar ve unvanların devirde, şehrin geri kalanındaki karşılıkları ‘**kalas,**’ ‘**odun,**’ ‘**hoyrat**’ gibi hiç de âdil olmayan kelimelerle ifade ediliyordu”(GK/s.18).

“Şu apaçık bir hakikatti ki, Efendimiz aslında, ‘**Kasımpaşa Herkülü**’ addedilmeliydi!”(GK/s.19).

“Denildiğine göre Remiz, ikizi olan bu hisar bgibi kadını Rumeli’ye dikecek ve kendisi de Anadolu’da iken, haraca keseceği bütün mahalleleriyle Şarkî Rum diyarının hâkimi sıfatıyla, ‘**Boğazkesen**’ lâkabına ve unvanına nail olacaktı”(GK/s.56).

“Üsküdar kabadayılarının şefi artık Remziye idi ve kadına daha şimdiden ‘**Külhânbegümü**’ lâkabı yahut unvanını lâyük görmüşlerdi”(GK/s.60).

2.1.3.7. Halk Ağzından Sözler: Argo ve Küfür

Argo, Ömer Asım Aksoy’a göre “bir meslek topluluğu arasında kullanılan özel söz” anlamına gelir. Bununla birlikte, özellikle külhanbeylerin kullandıkları kaba sözler veya başkaları anlamasın diye aralarında kararlaştırdıkları anlamla kullanılan sözcükler de “argo” olularak adlandırılır (Asım, 1988: 147).

Küfür ise kızgınlık, kaygı ve üzüntü gibi duyguların ifadesinde kullanılan sözcüklerdir. Halk arasında küfür, kızgınlık ve üzüntü gibi durumların yanında coşku ve heyecan gibi hallerde insanların sevincini paylaşmak amacıyla da bu sözcükleri kullandığı görülür. Hatta halk arasında yeni doğan bir bebeğin güzel sözlerle sevilmesi nazar değdireceğinden kaba sözlerle sevilmesi gerektiği inancı mevcuttur. Genellikle aynı başlık altından toplanan bu iki sözden biri olan küfür, hakaret içermesi bakımından argodan ayrılmaktadır. Argo ve küfürler, ayıp, kaba, çirkin oldukları için kullanımları toplum tarafından hoş karşılanmaz. İhsan Oktay Anar’ın romanlarında argo ve küfür ile ilgili pek çok örneğe rastladık:

“**Avantasını aldıktan** sonra paraları dilencilere dağıtan....”(PKA/s.103).

“...**kestiği raconla** nâm salmış bir kabadayı vardı”(EH/s.7).

“...13-15 yaşlarındaki bu çocuklar, gemicilerin abdest bozduğu başüstünde, kâh gece yarısı kâh seher vakti sık sık istimna ederler ve böylelikle kötü talihe davetiye çıkarırlardı. Ayrıca yaşlarından dolayı, **karpuzu çizdirmemek** için tam bir canavar olmak zorundaydılar”(A/s.55).

“Kazdağlı tomarcı saf, toy, torlak, **aptal, salak, ahmak, enayi değil! O hepimizden daha alkılı!**”(A/s.85).

“Her **kopil** gibi onlar da nankör ve abur cubura düşkün...”(S/s.25).

“...**alicengiz oyunlarının ve dalaverelerin, paşa efendinin bilgisine sunularak gammazlandığı...**”(S/s.103).

“... ‘**Öküz işte!**’ diye söylendi.”(S/s.19).

“aklınca kendisini bu yolla **ketenpereye** getireceğini....”(S/s.153).

“...yemyeşil sarmaşıklarla kaplı bir çardağın gölgesinde, **koskoca kıcı** oturduğu tabureye zor sığan...”(S/s.96).

“En önemlisi, dikkat de **karpuzu çizdirme!**...”(S/s.109).

“...bahçivana **üç beş metelik koklatıp** eserde bahsedilen tabiat hârikalarının sahibisini kendi gözleriyle görebilirdi”(YG/s.21).

“...kızların bulunduğu yalılardan önünden geçerken düdüğü öttürüp **fiyaka yapıyor**, bu esnâda fesini öne devirip saçlarını bir düzeltiyor...”(YG/s.24).

“Anlaşılan Türk eyeri, yumuşak **Fransız kıcı** için fazla sertti”(YG/s.26).

“...bir elinde konyak kadehi olduğu hâlde tutunacak bir yer ararken **kıcı** yine koltuğa boyluyordu”(YG/s.28).

“Yaradılıştan **kılbaz ve piyazcı** olan sürücü o güne kadar, hürmetle eğilmenin çok faydasını görmüştü”(YG/s.28).

“Kız tarafından reddedilmesini **iplemediğini** göstermek isteyen paşa...”(YG/s.31).

“Söylentisi tez zamanda paşa babasına geldiğinde **paparayı yerd**i”(YG/s.37).

“...hayatın kendilerine verdiği son kozu oynamak isteyen **züğürtler** ile belki tutar ümidiyle son barutlarını atmaya mecbûr **kokorozlar** devam ederdi”(YG/s.42).

“...daha demin **anasını bellediği** yetmiyormuş gibi, ‘Hey! Dur bakalım! Kitâbını unuttun,’ diye seslendi...”(YG/s.44).

“...kumar borcunu ödememiş sayılacağı için nâmussuz addedilecek, **fiyakası bozulacaktı**”(YG/s.44-45).

“...Ceneviz kavminin asırlar önce inşâ ettiği surlar yıkılırken, dokunulmaması için belediye memurlarına 34 lira **koklatılmış**...”(YG/s.48).

“**Enselenen velet**, olaydan iki saat sonra kadar Culyano tarafından ailesine teslim edildi”(YG/s.49).

“...çünkü hayattaki tehlikelerden onları ancak, düelloda **façası bozulmuş**, yanağında yâhut alnında en az bir kılıç izi olan...” (YG/s.61).

“Bevval’in **tava gelmesi** neticesinde, şehirde eterle uyutulup câmiye getirildikten sonra...”(YG/s.74-75).

“...daha şimdiden üç şişe şarap diplediği için **zom olmuş** bir ayyaşı, muştayla dövdüğünü gördüler”(YG/s.96).

“...bir kuytudan fırlayıveren **kopuğun teki** karşılıklarına çıkı”(YG/s.97).

“...çenesini kaldırıp dirseklerini **racon** icabı alabildiğine açmış...”(YG/s.97).

“Bunun **kıçının** hangi lobundan uydurdun!....” (YG/s.97).

“ ‘Doldola getirme beni yoksa!’”(YG/s.97).

“...**veled-i zinâ** da adamcağızın kulağına avaz avaz, ‘Hürriye-aaat’ diye haykırıyordu”(YG/s.102).

“Kısacası adam, **katakulliye** müsâmaha gösterebilecek kişi değildi sanki”(YG/s.108).

“Anlaşılan **mandepsi tezgâhlayan** herhangi biri, karşısında hem kılıcıyla onu hem de Bâbiâlî’ye her türlü baskıyı yapabilecek...”(YG/s.108).

“...dâirede ancak öğle vakti yâhut belki daha az sonra, arz-ı endâm eden memurlar, **pilâçka** buldular mı kaçırmazlar, **kaparoz** yiyip nüfuz ticareti yaparlardı”(YG/s.113).

“Nihâyet **sakal attığı** bir imamı dâireye gelmeye râzı ederek, yiyici bir memuru ona iknâ ettirdi...”(YG/s.114).

“İhsan Sait **yemledi**, adam cebe attı, yedirdi, adam yuttu”(YG/s.114).

Avanak seni! Bu kafayla sen, eşek kuyruğu gibi ne uzar ne kısalırsın! Senin elinden iş çıkmaz! **İstidatsız eşek!**”(YG/s.120).

“**Cennet öküzü!** Takozları koymamış”(YG/s.122).

“Zâbit, İhsan Sait'in bir **zampara** olduğundan **kurtlanmaya başladığından...**”(YG/s.130).

“İttihâtçılar'ın **kofti yutturmaya** evvel Allâh hazır olduklarını, inşâsı tamamlanır tamamlanmaz...”(YG/s.131).

“**Cibilliyetsiz** herif yine Pera Palas'ta, Cadde-i Kebir'deki gazino ve tiyatrolarda safâ sürüyor...”(YG/s.135).

“Döjira'ya kavuşmak uğruna inşâsı için senelerdir parasını ve terini akıttığı zeplinin paşalar tarafından **çukkalımasıydı**”(YG/s.144).

“Sefînenin bile tepesinde poz kesip **racon** atan barbarı, artık daha aşağısı kurtarmaz gibiydi”(YG/s.156).

“**İşerken** pipilerinden ciş yerine dizi hâlinde nazar boncukları dökülen veletler!”(YG/s.162).

“Haydi! Başlatmayın zifîrînize **orostopollar!** Üstünüze ölü toprağı mı serpilmiş! Yallâh! İş başına!...”(YG/s.169).

“**'Pezeveenk! Pezeveenk!**' diye bağırarak askeri tokatlamaya girişti”(YG/s.180).

“Bu, on **pezevenğin** biraraya gelince bir aziz etmeleri kadar akla havsalaya sığmaz bir şeydi”(YG/s.198).

“Derken **gâitayı** kavanoza itinâyyla yerleştirdiler ve bu etiketin arkasındaki zamnki yaladıktan sonra üzerine yapıştırdılar”(YG/s.213).

“...tâ bu tarihe kadar gelmeye muvaffak olan adam, salonda **racon** kesmekte kendini haklı görüyordu”(YG/s.232).

“... ‘Hacı Seyfullah Efendi’nin torunu İdris **gavat** oldu!’ diye haykırıyor...”(GK/s.24).

“...Efgan Bakara denilen **züğürt enayinin** paltosu yoktu” (GK/s.33).

“...ağzına gözüne yumruklarını, **kıçına** apış arasına tekmelerini indiren fedailer o kadar da insafsız değildiler”(GK/s.35).

“...çöp dolu zeytinyağı ve margarin tenekelerini birer birer bambur gümbür tekmeliyordu. Keyfi **gıırdı** doğrusu”(GK/s.50).

“ ‘Remiz öldü! Ey siz Üsküdarlı yoldaşlarımız! Remiz öldüğüne göre onun halefi artık, damadı İdris Âmil’dir. **Racon** bunu gerektirir””(GK/s.58).

“...gece boyu içip sabah **zom** kalkan akşamcı sersemliğini peyderpey de olsa üzerinden atmaya muvaffak olmuş...”(GK/s.63).

“...Efendimiz dolmuş kuyruğunda beklediği sırada onun önüne geçen ve itiraz edilince utanmadan bir de ona posta koyan on yaşındaki veled-i zinâları, artık kendisine reçete yazmayan beş yaşındaki **kopilleri** geride bırakıp...”(GK/s.64).

“...polisler münekkidi götürdükten sonra, talebeler Efgan Bakara’nın ne kadar **salak** olduğunu bir kere daha anladılar”(GK/s.71).

“Canı epey acıyıp kızgınlıktan suratı kızaran genç de alt dudağını ısırıp, onu demir köprü korkuluğuna kısırdı ve zavallının **husyelerini** avuçlayıp ona ‘Han Duvarları’ şiirini, bağırta bağırta sonuna kadar okuttu”(GK/s.76).

“...Jan Valjan’ı, hem cinsine meyilli bir hanım kılığına sokup bu iyi kalpli şahsiyeti Lez Biyen Sefiller içine de, **itin kıçına da sokabilirdi**”(GK/s.96-97).

“Herhalde bel ağrısından uyuyamamış ki, koca **kıçının** her bir lobunda...”(GK/s.99).

“...İdris Âmil Hazretleri’nin gıda işinde vurduğu ilk **voli** olmuştu”(GK/s.121).

“...Muallâ’nın koynuna değil, bir **kulamparanın** kucağına giderdi”(GK/s.144).

“...rolü oynamakla sanki **karpuzu çizdirmiş** gibiydi”(GK/s.144).

“...şairlik vasfının hebâ olması bir yana, nâm-ı lâkabı me'bûna, **labunyaya** çıkabilirdi”(GK/s.147).

“Efendimiz donup kalmıştı. Çünkü kalantor adam **ızbandut** gibiydi”(GK/s.155).

“Her zaman olduğu gibi kıkır kıkır gülüyor ve bir yandan da, mâderinin sinide getirdiği kahvaltıyı **zıkkımlanıyordu**”(GK/s.170).

“Keyfi **gıcırdı** doğrusu! Mâderi bir de bal getirmişti”(GK/s.171).

2.1.3.8. Yemin

Yemin, Arapça bir kelime olup “and” anlamında dilimizde kullanılmaktadır. Yeminler, kişilerin sözlerine samimiyet katma ya da sözlerini karşındakine inandırıcı kılma ihtiyacından doğmuştur.

Halk arasında “ant içmek” olarak kullanılan yemin etmek kavramı, Türk geleneklerinde çok yaygın bir yaşantıyı simgeler. İnan’a göre Türkler arasında ant içmenin geçmişi Hun Türklerine kadar gitmektedir. Türkler arasında yapılan törenlerinde kan, silah, hediyeleşme, herhangi bir nesneyi kertme, ayı kafası ve derisi ve tırnak yalama gibi birtakım ant içme ayinleri gerçekleştirilmekteydi (İnan, 1987: 317-324).

İhsan Oktay Anar’ın romanlarında yemin konusu ile ilgili gösterebileceğimiz örnekler şunlardır:

“...**yemin billah** ederek adının Alibaz olduğunu söylüyordu”(PKA/s.16).

“Bu lağımçı **yemin billah** ederek paşaya...”(PKA/s.73).

“**Yeminler olsun** bir daha gelmem!”(PKA/s.227).

“**Yeminler olsun** samimiyim”(EH/s.11).

“...aman dileyen feryatlar ve **yemin billahlarla** inlerdi”(EH/s.21).

“Yalan söylüyorsam **ekmek çarpsın!**...”(S/s.96).

“...karşı taraf kabul etmez, ‘**Ölümü öp! Mevtâmu Kaldır!**’ gibi yeminlerle haraç kesesi Heybet’in eline zorla sıkıştırıldı.”(S/s.194).

“Ekmek çarpsın ki veledi sadece dolaba kapattım!”(YG/s.50).

*“Hiç param yoktur. **Yeminliyim**. Tam üç yıldır elime tek kuruş değmiş değildir. Ben para dene şeyi ellemem. Dedim ya! **Yeminliyim!**...”(YG/s.82).*

*“**Yemin billah** ederek efendisine, artık her ne olduysa, o şeyi kendisinin yapmadığını anlatmaya çalışıyor...”(YG/s.85).*

2.1.3.9. Selamlar-Vedalaşmalar

Her toplumun, gündelik yaşamın çeşitli alanlarında belirli durumlara ve ihtiyaçlara bağlı olarak başvurduğu farklı iletişim türleri bulunmaktadır. Bu iletişim türleri arasında hitap şekilleri, nezaket sözleri ve selamlaşmalar yer alır. Selamlaşma ve vedalaşma, toplum içerisindeki bireylerin birbirleri ile karşılaşma, karşılıklı hâl hatırlama ve vedalaşma sürecinde başvurduğu davranışları ve kullandığı sözleri kapsar. Bu davranış ve sözler bireylerin bağlı oldukları toplumun kültürel özelliklerini yansıtır (Keskin, 2017: 126). İ. Oktay Anar’ın romanlarında karşılaştığımız selamlaşma ve vedalaşma örnekleri Türk halkının günlük hayatta kullandığı ifade ve davranış kalıplarını yansıtmaktadır.

*“Haydi! **Şansın açık olsun**”(PKA/s.222).*

*“ ‘Ooo! Cellât efendi! **Hoş geldin aramıza,**’ dedi. ...Günahtır diye o güne kadar şarap içmeyen cellât şaşırmişti. ‘**Sefa bulduk! Nedir o Kaygusuz dediğin?**’ diye sordu” (A/s.51).*

*“ ‘İşte Fakirhanemiz burası. **Hoş geldin yoldaşım, sefa getirdin**’, deyince Daniyal, ‘**Hoş bulduk, sefa bulduk,**’ diye kibarca karşılık verdi”(A/s.131).*

*“Ücretlerini aldıktan sonra adamlar, ‘**Uğurlar olsun!**’ dediyse de...”(S/s.46).*

*“Haydi! **Allah’a emânet ol!**...”(S/s.109).*

*“Kâtip **nâzikçe başını öne eğip**, her ne kadar sokakta ise de, İhsan Sait’e **selâm** verdi. O da nezaketten selâmı aldı”(YG/s.88).*

*“Neden sonra, yüzünü ona dönmeden İhsan Sait’e, ‘**Hoş geldiniz**’ dedi. ‘İçinde bulunduğumuz müşkül durum nedeniyle, vatanımız için büyük bir fedâkârlıklar inşa ettiğiniz...’”(YG/s.145).*

“Artık gidebilirsiniz! **‘Güle güle!’** Paşa’nın dairesinden bükük boyunla çıkan İhsan Sait...” (YG/s.145).

“ **‘Haydi! Allâha emanet olun!’** Bu sözleri işiten et peşindeki askerler sürünerek mevzie yaklaşırlarken...” (YG/s.183).

“ ...‘Benim adım Leylâ,’ deyince, İdris Âmil heyecandan terleyip ıpslak olmuş elini uzattı ve Leylâ ile **tokalaşırken, ‘Memnun oldum. Benim de adım İdris, ’derken...**” (YG/s.211).

“ **‘Hoşça kalınız İdris Bey’**” demiş, ama sesi heyecandan boğulan adamcağızın verdiği karşılığı işitememişti” (YG/s.211).

“Kıraathânedden içeri girdikten sonra, hepsi **hürmetten ayağa kalkmasına** rağmen, yok saydığı bu insanlarla göz teması kurmamak için yere bakarak yürüdüktan sonra kürsüye oturdu. Hattâ Hoca’nın uzattığı elini bile sıkmamıştı” (GK/s.36).

“Kızcağızın namusuna hâlel gelmemesi için nihayet iki gün sonra, Babalar Kıraathânesi’nden arkalarından **bir kova su dökülerek uğurlanan** heyeti...” (GK/s.55).

2.1.3.10. Hitaplar

Hitaplar, halk arasında kişilere ya da topluluğa bir görüş veya düşüncüyü açıklamak, konu ile ilgili bilgi vermek ya da yol göstermek gibi amaçlarla kullanılır. Hitapların en önemli özelliği, toplumu oluşturan kişilerin görüş ve düşüncelerini yansıtmaıdır. Diğer bir deyişle, hiyaplara bakarak o toplumun kültürü hakkında fikir elde edebiliriz. İhsan Oktay Anar’ın romanlarında hitaplarla ilgili örneklere rastladık. Romanlarda geçen hitapların kahramanları etkileyen ve onları harekete geçiren kaba sözlerden oluştuğunu görmekteyiz.

“**Höt! Veledizina seni!** Bırak onları bakayım...” (PKA/s.17).

“**Bre adam!** Rahatını düşüneneğine bacaklarını sarkıt” (PKA/s.79).

“**Melun kâfir!** Bilgelik dedin ha” (PKA/s.134).

“ **‘Beni kandırdın deyyus’** diye bağırdı...” (PKA/s.214).

“ **‘Ey ahali!’** diye haykırdı, ‘Gelin! Gelin!’ ...” (PKA/s.215).

“ ‘Yolun sonu göründü **sevgili Bünyamin**’ ”(PKA/s.215).

“ ‘**Behey teres!** Ne cesaretle buraya geldin?’ ”(PKA/s.221).

“ ‘**Kalkın bre!**’ diye bağırان süvarinin sesiyle inlediğinde... ”(EH/s.122).

“...diz çökerek esrarengiz adamın abasının eteklerine yapıştı: ‘**Ey günah ve kötülük yüklü yüce efendim!**’ dedi...”(A/s.14).

“ ‘Sizi gibi **fırıldakçılar!** Sizi gidi **miskinler!**’ diye gürlledi, ...**Şeddeli eşsekler** sizi! Okumanız yazmanız bile yok! Ben de, Cahiliye Devri’nin Hazreti Peygamber ile bittiğini sanırdım. Ama en azından sizin için bitmemiş bu devir! Sizi gidi **sümsükler, sünepeler**”(A/s.22-23).

“ ‘**Bre adam!** Padişahın iradesini çiğnersin de ocağın kanununa mı uydum dersin!’ ”(A/s.39).

“...yere öfkeyle tükürdükten sonra adamlarına, ‘**Haydi ağalar!**’ dedi...”(A/s.39).

“ ‘**Haydi yiğitlerim!** Ortamızın adını kara çıkarmayın. Mesafeyi iyi hesaplayın’ ”(A/s.62).

“Süleyman Reis, ‘**Bre gavatlar!** Muharebede olsaydık demek ki top başından ayrılacaktınız!’ ”(A/s.65).

“ ‘**Bre tabansızlar!** Ben size camiye değil, minareye nişan alın dedim’.”(A/s.69).

“ ‘Ateş edin bre! Maytaplar falyalara! Ateşlemeyenin beynini dağıtırım!’ ”(A/s.70).

“**Kalın olduğunuz yerde! Sizi gidi kansızlar kepezeler! Ciğeri beş para etmez haysiyetsizler**”(A/s.96).

“Sizi gidi **mendeburlar! Sünepeler! Uyuzlar! Tembeller!** Iskança vardiyayı çalın! Nöbet birinci vardiyada! Porsunlar!”(A/s.113).

“ ‘Sizi gidi **ciğeri beş para etmez döküntüler!** Bir işi beceremediniz! Sizin yerinize gerdeğe ben gireyim bari!’ diye bağırarak denizcilerin yanına koştuğunda...”(A/s.114).

“ **Arslanlarım!** Sizler usta denizciler, yiğit savaşçılarsınız! ... ”(A/s.119).

“Süleyman Reis, **Yoldaşlarım,** dedi, ‘Bir müşkülümüz var. Bu yüzden kaptanımız bize gerekli’(A/s.126).”

“ **Vay kerata vay!** Kafir ama, anlaşılan anası onu kadir gecesi doğurmuş!”(A/s.150).

“Kırbaç Süleyman tâ uzaktaki marinele, **Bre daltaban!** diye bağırdı...”(A/s.156).

“ **Haydi arslanlarım! Haydi yiğitlerim!** Gösterin kendinizi! Durmayın kardeşlerim!”(A/s.161).

“ **Bre cahil! Bre günahkâr!** dedi, ‘ Hem paranı almışlar hem de sana yalan söylemişler!’ O kadınların hepsi iffetlidir. Muncıklayıp sıkıştırılacak kadınlar değildir” (A/s.164).

“...Göbelez Baba, **Bre eşsek!** dedi, ‘Zaten kendini cehennem dibine götüreceğ kadar günahın var’”(A/s.167).

“ **Bre sivri akıllular!** diye bağırdı, ‘Ben insan vururum.. Bir kuşa nişan almışlığım bile yoktur’”(A/s.174).

“**Efendim!** Size inanmadığımı sanmayın ama karşı kıyıda bir sürü insan görüyorum.”(S/s.108).

“... ‘Gönül ey! Yâr! Dost! El aman! Â canım! Â sultanım! Yâr canım gel! Aman aman Efendim! Yâr ey!’ Sözleri eksik olmuyordu.”(S/s.174).

“...elinde bir baklava tepsiyle yanlarına geldi ve **Buyurun ağalar!**...”(S/s.205).

“Az sonra dedelerden biri, **Erenler** dedi.”(S/s.208).

“...onlara, **Haydi arslanlar! Haydi yiğitler!** Müezzinlerin elleri kulaklarında...”(S/s.221).

“**Behey deyyûs!** Sen bizim ilmimizi nasıl küçümsersin!’ diye haykırdı.”(S/s.168).

“**Bre deyyûslar!** Bir tek sikkeye bile tenezzül edecek olursanız...”(S/s.112).

“...**Bre kiblesiz!** Diye bağırdı.”(S/s.175).

“...Şeyh İzzettin’e **‘Kerizettin Efendi’**, Abdulrezzak Kirâmî Hazretleri’ne **‘Zirtullâkırmanî Efendi’** ve Şeyh Abdülmabud’a **‘Abullabut Efendi’** diye **hitâp edip** matrak geçince epey beddua almıştı”(YG/s.23).

“ **‘Behey avanak!’** dedi. **‘Burayı daha dün bulduk da sığındık! Bu zazonları ne demeye getirirsin buraya! Sırrımızı açık ettin deyyus!’**...”(YG/s.98).

“ **‘Sersem! Elleme onu! Onca emeğin içine edecek!’**”(YG/s.116).

“**‘Horoz akıllı! Kaz beyinli! Keşkek Aleyhisselâm!** Sözlerine muhatap olduğu için ihtiyara gazez bağlıyor, adamın iyi kötü her lâfindan mânâ çıkarıyordu. Hele hele, **‘Behey ibiş! İrtifâ dümeninin telini fazla germişsin!’** dediğinde, dedesini az kalsın defterden silecekti...”(YG/s.120).

“ **‘Bre zihni!** Tayyâre havalanıp irtifâ arttığında, soğuktan teller nasıl olsa gerilecek. **Avanak seni!** Bu kafayla sen, eşek kuyruğu gibi ne uzar ne kısalırsın! Senin elinden iş çıkmaz! **İstidatsız eşek!’**”(YG/s.120).

“**‘Şerefsiz! Ahlaksız! Yılan! Sefil! Melûn! Estağfirullâh! Estağfirullâh,** Estağfirullâh, Allâhümmağfirilî mâ kaddemtü ve mâ ente a’lemü bihî minni entel-Mukaddemüveentel-Muahharu lâ ilâhe illâ ente! Âââh! Âh! Ne barbardı o!”(YG/s.127).

“ **‘Açılın!’-‘Aman bre dikkat!’-‘Varda savul!’-‘Mastarla hamlacı getiresez bre’-‘As büke!’- ‘Bre destur!’** nidâları...”(YG/s.113).

“**‘Haydi ruhsuzlar!** Canlanın! Çadırları sökün! Direkleri ayrı yerde istifleyin! **Sen! Kepaze!** Bakıp durma öyle!...”(YG/s.169).

“ **‘Sizi mâdercendeler!** Haydeh! Haydeh! **Kirhorlar sizi!’** diye bağıırken, o yağmur altında erlerden biri **‘Ama kumandanım! Yemek bile yemedil!’** deyince...”(YG/s.169).

“**‘Alık, izansız seni! Kara câhil adam! Ahmak!** Kleopatra’nın burnunun uzunluğu gibi bir yara izinin de tarihi değiştirebileceğini nasıl inanmazsın!”(YG/s.234).

“ **‘Behey deyyûs!** Yengemiz kaçıyor! Sakın bırakma!...”(GK/s.590.)

“...kendisini durdurup yüzüne tükürecek ve ardından da ‘**Deyyûs**’ diye haykırarak bir haysiyet sahibi, bu saatten sonra elbet karşısına çıkmazdı”(GK/s.77).

“ ‘Müstakbel yengene milyon yetmez! Duydun mu **deyyûs!**’”(GK/s.92).

“...tekme ve yumrukların yol açtığı âhu vâhlar, ‘**ırz düşmanı,**’ ‘**namussuz,**’ ‘**ıffetsiz**’ nidâlarıyla inlemeye başladı”(GK/s.99).

“...**Bre teres!** Daha o gece senin burada oturduğunu anlamadığımı mı zannettin? ...Dayını örnek alsaydı, onun gibi helâl para kazanan, helâl süt emip zemzemle yıkanan biri olurdun! **Gavat seni!**”(GK/s.115).

“Kılığınızı gören sizi beyefendi sanır! Oysa siz, evet siz, **bir hayvansınız!**”(GK/s.155).

“Bana bak **uçkuru gevşek!** Irz düşmanlarının âkibeti ne olur, bilir misin!”(GK/s.168).

“**Behey gavat!** Nişanlıyı kaçırdılar! Sen bundan haberdarmışsın!...”(GK/s.171).

2.2. ÂŞIK EDEBİYATIYLA İLGİLİ UNSURLAR

Halk arasında yetişmiş “âşık” adı verilen şairlerin oluşturduğu eserlerin bütününe birden âşık edebiyatı diyoruz. Âşık, çoğunlukla hece ölçüsüyle ve halkın anlayacağı sade bir dille şiir yazan ve saz çalarak diyar diyar dolaşan halk ozanına verilen addır. 16. Yüzyıldan önce âşıklar için “halk ozanı” terimi kullanırken bu yüzyıldan itibaren “âşık” kelimesi kullanılmaya başlanır (Boratav, 1982a: 28; 1969: 22).

Halk edebiyatının bir şubesi olan âşık tarzı şiir geleneği günümüzde de devam etmektedir. Yazarın romanlarında Âşık Edebiyatı ile ilgili yeterince örnek bulunmamakla birlikte Yedinci Gün isimli romanında 1930’lu yıllarda memleketin aydın zümrelerinden söz edilmektedir. Bu yıllarda memleketteki aydınlar iki gruptan meydana gelmekteydi. Birinciler, Divân edebiyatı hayranı olup üniversitede dersler veren “*namazlarını, oruçlarını ve zekâtlarını*” yerine getiren dini bütün kişilerdir (YG/s.203). Diğer aydın grup ise İstanbul’un çeşitli kahvehanelerinde çayını içip edebiyat sohbetleri yapan kişilerden oluşmaktadır. Bunlar, Arapça ve Frasça gibi

dillerin yanında “*Fransızca, İngilizce ve Almanca gibi*” Avrupa dillerini de konuşuyor ve onların edebiyatlarına ilgi duyuyordu (YG/s.204).

Bu iki zümrenin dışında “*üçüncü münevver zümresinden de söz açmak doğru olacaktı[r]*” (YG/s.205). Tahsilleri ve terbiyeleri olmayan bu üçüncü zümre diğer edebiyat sınıflarının boş bıraktığı meydanı doldurmaktadır. Bunların diğerlerinden hiçbir eksiklikleri yoktur. Onlar, “*muharir olup cemiyette hürmet görmek istiyorlardı ama, nasıl kitâp yazacaklardı! ...İşte iskartadaki bu münevverlerden biri de, Kasımpaşa’daki Piyale Mektebi Sokağı’ndaki küçük mandırasında yoğurt, peynir, sucuk, tereyağ ve yumurta satan İdris Âmil’di*”(YG/s.205).

“...ilk ve tek şiirini, Kapalıçarşı’da kuyumculuk yapan ve Fırka’nın ileri gelenleri arasına girmeye gayret eden Rişar Diriboş nâm bir hayırseverin maddî destek sağladığı, Boz dergisinde neşrettikten sonra yıldızı parlamıştı:

Şu

Ezlâmuteahhem

Özbelindirikimsi

Beryortumgantırak

Su”(YG/s.206).

Yazarın bir diğer romanı Galiz Kahraman’da, “âşık” ve “halk âşığı” kelimeleri ile ilgili kullanım tespit etmekteyiz: “*Kabiliyet Mertebeleri; Başmuharrir, Muharrir, Müellif, Âşık, Kasideci, Meddah, Münekkit, Tashihçi, Heveskâr, Kâtip, Filistin...*”(GK/s.13-14).

“...Zeus’tan olma Kastor ve Polluks adlı ikizler hakkında opera yazan Ramo’yu örnek alan bir **halk âşığı**, muhtemelen İlâhe Athena’nın karşılığı olan Lât adlı put hakkında mâni koştduğunda, az kalsın linç edilecekti”(GK/s.162).

2.3. TEKKE VE TASAVVUF EDEBİYATIYLA İLGİLİ UNSURLAR

Tasavvuf, İslâmiyet’in doğuşundan hemen sonra ortaya çıkmış, özellikle tarikatlar ve tekkeler aracılığıyla İslam dünyasında etkisi yüzyıllar boyu sürmüş olan düşünce ve inanç sistemine verilen addır. Bu inanç sistemi, Allah’ın niteliğini ve

dünyanın oluşumunu varlık birliği (Vahdet-i vücud) anlayışıyla açıklar (Artun, 2006: 43). Vahdet-i vücud en basit anlatımıyla, evrendeki her şeyde Allah'ın varlığını görme eğilimidir (Artun, 2006: 50). İşte tasavvuf düşüncesini halka ulaştırmak isteyen dervişler, bu düşüncenin öğretilerini şiire ve saza dökerek dinî-tasavvufî halk edebiyatını oluşturmuşlardır.

Anar'ın romanlarında dinî-tasavvufî halk edebiyatı içerisine giren örnekler, “Tarikatlar”, “Mevlevihâne”, “Çile Doldurma” ve “Tasavvuf İle İlgili Diğer Terimler” başlıkları altında verilmiştir.

2.3.1. Tarikatlar

“Sosyal yapıları birlik ve kurumlardan, birlik ve kurumları da sosyal yapılardan ayrı ele almak mümkün değildir. Her sosyal yapı, yapıyı oluşturan sosyal kurumların iletişim modeli, ilişki ve işlevlerinin; paylaşılan yaşamdan doğan sosyal değerlerin etkileşim içinde bulunduğu bir bütündür” (Artun, 2006: 50).

İşte bu bütün içerisinde yer alan ve sosya-kültürel hayatı yönlendiren kurumlardan olan tarikatlar, *“tasavvuf düşüncesinin yaygınlaşmasında birinci derecede rol oynayan kurumlardır”* (Artun, 2006: 59). Kelime anlamı olarak yol demek olan Tarikatlar da kişilere tasavvufî eğitim verilerek kişinin Allah'a ulaşması sağlanmaktadır. Yazarın romanlarında tarikatlara örnek göstereceğimiz unsurlar şu şekildedir:

*“Adam tıpkı bazı **tarikat** üyeleri gibi, dizlerine kadar inen kara bir cübbe giymişti”*(EH/s.9).

*“**Malta tarikatının** lideri olan Aragonlu Nicolas Cotoner'in emrindeki bu adam dudaklarını büzmüş, yegâne silâhı olan Toledo işi uzun meçini sağa sola sallamaktaydı”*(A/s.142).

*“Çünkü ateşbâzların, alev püskürteyim derken, bir **Nakşibendî** şeyhinin mübârek sakalını, bir kâtibin ipek kaftanının eteğini...”*(S/s.64).

*“**Konya dergâhının** alçalıp oradaki dergâhü'r reisi nurlandıran Şems, dünya ziyâretgâhında semtü'r reise yükselip zenitte gölgeleri ve karaltıları bertaraf etmedikçe Paşaoğlu yatağında gözlerini açmazdı”*(YG/s.19).

2.3.2. Mevlevihâne

Mevlâna Celaleddin-i Rûmî'nin oğlu Sultan Veled tarafından kurulan Mevlevî Tarîkatı mensuplarının bulunduğu teşkilatlara mevlevihâne adını veriyoruz. Bu teşkilatlarda temel kitap olarak Mevlânân'nın Mesnevî adlı altı ciltlik eseri kabul edilir (Artun, 2006: 321).

Mevlevihânerde tarikat mensuplarının 1001 günlük çile doldurduğu sırada bu mensuplara tasavvufî eğitimin de verilmektedir. Tasavvufî eğitimin bir parçası olarak da dervişin yeteneği olduğu alanda yetiştirilmesi gerekmektedir (Kara 2006: 14). Tarikat mensupları, 1001 günlük çilden sonra tekke elbisesi giydirilerek hücreye kapatılır ve deverân, tefekkür, murâkabe ve musîkî gibi yollarla olgunlaşılır (Pala, 2009: 312). Yazarın romanlarında karşılaştığımız Mevlevilik ile ilgili örnekler şu şekildedir:

*“Mihrabın önünde bir halka teşkil edecek şekilde sıralanmış otuz kadar **Mevlevî**, halka boyunca dönen upuzun bir dokuzyüzdoksanlık tespahi çekerlerken, hep birlikte ilk hecede sağa ve ikinci de ise sola eğilerek, defalarca ve defalarca İsm-i Celâl'i, yani Allah adını zikrediyorlardı.”*(S/s.120).

*“İşte bunlar, ‘musîkî ve sema’ı’ bir ibadet olarak gören **Mevlevîlerdir**. Gidin bu zındıkların **dergâhlarına!** ...Eli temiz Ömer Efendi'nin El-Cevziyye'den naklettiği gibi, hepsi de sanki bardak bardak şarap içmiş, sarhoş olmuş gibidir! Hepsi, Şeytan'ın sesi olan musikiyi huşû içinde dinlemektedir. Hepsi, Cenab-ı Hakk'ın verdiği nimet olan akli geri çevirmiş, üstelik bunu ibadet saymışlardır.”*(S/s.177).

*“...**Şeyh İbrahim Dede** ona şöyle dedi;*

*“...**Mevlevî dervişi, menziline** varabilmek için geçit yokluyordu.”*(S/s.124).

*“Delikanlının gözünü neyden ayırmadığını gören İbrahim Dede, ‘**Aşık olsun’ dedi. ‘Hoş geldin’ yerine bu kelimeleri söylemek bir Mevlevî edebindendi**”*(S/s.143).

*“Baş dönmesinden şikâyetçi olduğu için **semâ edemeyen dervişin** beyninde bir revolver kurşunu vardı!”*(YG/s.22).

“*Dahası, kendini Allâh yoluna vakfetmiş, fakire fukaraya kul kurban olarak rulette kazandığı serveti hak yolunda sarfetmiş, hattâ Yenikapı **Mevlevihânesi**’nde çile doldurmuştu*”(YG/s.23).

2.3.3. Çile Doldurma

Bilindiği gibi çile, Farsça *kırk* anlamına gelen *çihil* kelimesinden gelmektedir. Tasavvufta çile, Sufi'nin manevi eğitiminde ıstırap ve zorluklara katlanarak olgunlaşması ve Tanrıya ulaşması için bir metoddur. Dervişler, genellikle kırk gün süreyle halvet ve yalnızlık eğitimine tabi tutuldukları için kırk gün espirisi unutulmuş ve zamanla tasavvuf edebiyatına "çile çekmek" veya "çile doldurmak" olarak girmiştir (Aşkar, 1993: 52-53).

Tasavvuf edebiyatında karşımıza çıkan çile doldurma ile ilgili örnekler Anar'ın romanlarında da rastlıyoruz. Romanlarda çile doldurma ile ilgili örnekler, doğrudan kullanıldığı gibi kimi yerde roman kahramanlarının olgunlaşması aracılığıyla ele alınmıştır. Söz gelimi, *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri*'nde Aptülzeyyat, ayağına giydiği demir çarık ve eline aldığı demir asa ile birlikte aksallı bir ihtiyarı bulmak üzere Acıpayam dağı'na gider. Kahraman, yolculuk boyunca karşılaştığı durum ve olaylar neticesinde olgunlaşır. Yine *Amat* romanında, Kırbaç Süleyman'ın başından geçenler, *Kitab-ül Hiye'l*'deki Calûd'un ve *Yedinci Gün*'deki İhsan Sait'in başından geçenler çile doldurarak olgunlaşmaya örnek gösterilebilir. Yazarın romanlarında karşılaştığımız çile doldurma ile ilgili örnekler şu şekildedir;

“...adaylar tek başlarına birer **hücreye kapatılacak** ve **kırk gün boyunca hücresinde en az yiyip içen kişi vekil tayin edilecekti**”(PKA/s.51-52).

“*Bütün bunlar bittikten sonra onun kafasına sayısız iğneler batırdı. Sabah olana kadar da kırbaçla dövdü. Gün ışıyınca ona bir tas suyla küflü ekmek verdi. **İlk gün bitmiş, geriye otuzdokuz gün kalmıştı***”(KH/s.86).

“...üç gün boyunca saka postunda dizleri üzerinde oturup uyumadan, uyuklamadan, yemeden, içmeden, konuşmadan ve hattâ kıvıldamadan **çile doldurmuştu**. Bu süre sonunda başına takması için yünden bir arakkiye, üzerine giymesi için geniş etekli bir tennure ve beline bağlaması için de bir elifi nemed verildi” (S/s.142).

“*Dergâhta binbir günlük çile dolduran herkesin ve bütün muhiblerin, o evin önünden geçerken selâm vermek için baş kesmeleri hangi sebepten lâzım geliyor olabilirdi?*”(S/s.211).

“*Az sonra, mutfakta çile dolduran canlardan biri tepsi içinde dört fincan kahveyle geldi.*”(S/s.211).

2.3.4. Tasavvufla İlgili Bazı Terimler

Tasavvufta Allah’ın isimlerinden biri olan Bâtın, her nesnenin görünen kısmı yanında görünmeyen kısmının da olabileceği görüşüdür. Romanda Bâtın Hazretleri, Tanrı gibi kusursuz olup evrendeki en muhteşem neyzen olarak geçer.

“*Kusursuzluk, Muhteşem Neyzen Bâtın’a mahsustur*” (S/s.140).

“*Mûcizevî yıldızın Büyük Neyzen Bâtın’ın oğlu Zâhir Efendimiz’in geleceğini haber verdiğini derhal anladım*”(S/s.164).

“*Hazırladığı zayıçeye göre, gökyüzünde peydâ olan o mûcizevî yıldız, Muhteşem Neyzen Bâtın Efendimiz’i temsil ediyordu*”(S/s.165).

“*Kutsal nefesi üfleyen Bâtın’ın oğlu Zâhir’in ‘peygamberliğinin ilân ettiği’ şâyiasının yayılmaya başladığı sıralardı*”(S/s.175).

“O” anlamında zamir olmakla birlikte Allah için kullanılan Hû, Allah’a yakınlığın en kısa ifadesi olarak kabul edilmiş ve Tarikat ehlileri tarafından sıkça söylenmiştir (Artun 2006: 181).

“*Pîrler, erenler, üçler, yediler, kırklar, göçenler demine devranına ‘Hû’ diyelim, Hûûû!...*” (S/s.17).

“*Dokuz kere ‘hû’ çekildikten sonra, köse inen üç darbe ile mehterânın nevbeti tamamlandı*”(S.s.17).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İHSAN OKTAY ANAR'IN ROMANLARINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI

3.1. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

İnsan hayatında önemli olan üç dönüm noktası vardır: doğum, evlenme ve ölüm. İnsan yaşamını derinden etkileyen bu üç dönüm noktasının çevresinde birtakım inançların kümelenmesi söz konusudur. Bu inançlar eski Türk geleneğinden aldığı pratik ve uygulamalar ile bağlı bulunduğu kültürün beklentilerini ve kalıplarını yönetmektedir. Bu pratik ve uygulamalarda temel amaç, kişilerin geçiş dönemlerinde karşılaştığı yeni durumunu belirlemek, kutlamak ve karşılaşılabileceği zararlı etkilerden korumaktır (Örnek, 1977: 131).

Türk inanç ve âdetler sistemde kendine özgü birtakım görevleri olan geçiş dönemleriyle ilgili uygulamalara ait unsurlara İhsan Oktay Anar'ın romanlarında karşılaştık.

3.1.1. Doğum

Bir ailenin çocuk sahibi olması her zaman büyük bir sevinç ve heyecanla karşılanır. Çocuk, toplum içerisinde ailenin saygınlığını arttırdığı gibi soyunu devam ettirdiği için de gücün simgesi haline gelmiştir.

Anneye saygınlık, babaya güven, akrabaya, soya güç kazandıran kısacası, toplum içerisinde büyük bir öneme sahip olan bu başlangıç olayına birtakım pratik ve uygulamalar eşlik ederler. Bu uygulamalardan biri de çocuğa doğar doğmaz ad verilmesidir. Eski Türkler arasında oğlan çocuğuna uzun süre ad verilmez, ya da ilk verilen ad diğer bir deyişle 'geçici ad' ömür boyu kullanılmazdı. Çocuk, delikanlılık çağına geldiğinde ise başırdığı önemli bir iş sonucunda ad alırdı (Boratav, 1973: 107).

Günümüzde halk arasında çocuğa ad koyma olayı küçük çapta yapılan bir kutlama ile gerçekleşir (Örnek, 1977: 149). Bu kutlamaya çocuğa ad vermek üzere bir hoca çağrılır, hoca tarafından ezan okunduktan sonra önceden seçilmiş ad çocuğun kulağına üç kez söylenir ve hayırlı olması için dileklerde bulunulur. Bununla birlikte çocuk için uygun bir ad seçmek de önemli hususlar arasındadır.

Efrasiyab Hikâyeleri romanında yer alan *Gökten Gelen Çocuk* adlı hikâyede yaşları elliyi çoktan geçmesine rağmen çocuk sahibi olamamış çiftin bekledikleri çocuk bir gece vakti gökten çiftin yaşadığı evin bahçesine düşer. Gökten evlerine gele gele haşarı bir erkek çocuğu geldiğini gören kadıncağızın hayalleri suya düşer. Çünkü

kadıncağızın en büyük dileği; kız çocuk sahibi olmaktır. Bu durumdan kadının kocası oldukça mutludur. Tek dileği erkek evlat sahibi olmak olan bu adamcağız, çocuğunu kucağına alır almaz ona Erke adını verir;

*“Kız çocuk hasretiyle hâlâ yanan kadın, kocasının daha şimdiden **Erke adını koyup kulağına ezan okumaya hazırlandığı oğlana, kız elbiseleri giydirmek, yani onu bir kız gibi yetiştirmek istiyordu**” (EH/s.221).*

3.1.2. Evlilik

Hayatın geçiş dönemlerinden olan evlenme, birbirlerini seven iki insanın yeni bir aile kurmak amacıyla gerçekleştirdiği önemli bir olaydır. Evlilik, toplumun en küçük birimi olan ailenin oluşturulmasındaki ilk aşamadır. Aile kurumu, toplumların maddi ve manevi değerlerini yeni nesillere taşınmakla birlikte toplum içerisindeki sosyal ve ekonomik ilişkilerin düzenlenmesi ve yürütülmesi bakımından da önemli bir kurumdur (Örnek, 1977: 185).

Dünyanın her yerinde aile kurmak ya da nesli devam ettirmek amacıyla yapılan evlilikler, bağlı olunan toplum değerlerinin öngördüğü belirli kurallar aracılığıyla gerçekleşir (Örnek, 1977: 185).

Anarın romanlarında evlilik aşamasında gerçekleştirilen birçok uygulama ile ilgili bilgiler mevcuttur. Romanlarda halk kültüründe yaşayan kimi usullere, geleneklere de yer verildiği görülür. Bunlar arasında evlilik öncesi görücülüğe çıkma, kız isteme ve bunlara bağla usuller örnek olarak gösterilir. İhsan Oktay Anar'ın romanlarını incelediğimiz bu çalışmamızda hayatın geçiş dönemlerinden evlilik ile ilgili tespit ettiğimiz unsurlar üç ana başlık altında verilmiştir; “Görücülük/Kız İsteme Aşaması”, “Söz Kesimi” ve “Düğün Aşaması”.

3.1.2.1. Görücülük/Kız İsteme Aşaması

Evlilik aşaması kız bakma, kız arama olarak adlandırılan kız beğenme aşaması ile başlar. Görücüye çıkma olarak da bilenen bu aşamada evlenme çağına gelen genci evlendirmek için akrabalarından başlayarak komşulardan ve yakın çevreden kız aramaya çıkılır. Büyük kentlerde evlenecek olan çiftler evlenecekleri kişileri kendileri seçerken gelenekselliğin yaşadığı kırsal bölgelerde görücülük ağır basar.

Görücüler, gelin adayını beğenip, olumlu bir yargıya varduktan sonra her iki tarafın da düşünmesi ve birbirleri hakkında bilgi edinmesi için zaman verilir. Kararın hem damat tarafı hem de gelin tarafı için olumlu olması durumunda görücünün işi bitmiş olur (Örnek, 1977: 185-186).

Kitab-ül Hiyel adlı romanda, Zencefil Çelebi, görmediği fakat çevresinden duyduğu güzelliği dillere destan bir dilbere âşık olur. Delikanlının bu aşkını gören kocakarılar, kız tarafına haber salar ve Cuma günü görücüye çıkacaklarını bildirirler:

*“Kocakarılar aracılığıyla elâ gözlü dilberin ailesine haber salındı ve mübarek Cuma günü Çelebi ile babası, mahalle imamı ve eşraftan hatırı sayılır birkaç zatı da yanlarına alarak **görücüye çıktılar**” (KH/s.23).*

Gelin adayı beğenildikten sonraki aşama; kız isteme aşamadır. Bu aşamada aile büyükleri, yakınlarıyla kız istemeye gider. Dünürlerden en yaşlısı aracılığıyla “Allah’ın emri, Peygamberin kavli” diyerek kız, anasından babasından istenir. Kız istemeye gitmeden önce ve isteme sırasında birtakım âdetler karşımıza çıkar. Örneğin; gelin adayı görücü karşısına en güzel elbiseleriyle çıkar. Damat adayı ise görücüye gidilecek günün sabahı temizlenir, tıraş olur. Kız isteme sırasında gelin adayı, şeker, kolonya, çay, kahve vb. ikramlarda bulunarak misafirleri en güzel şekilde ağırlar.

Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri (*Ezine Canavarı*) eserinde kasabın oğulları görücüye gidecekleri günün öncesinde çöpçatan Nafile Kalfa ile birlikte Ezine çarşına alışverişe giderler:

*“Elbiseler, **kız tarafının görücü kabul günü için gerekenlerin neredeyse tamamıydı**” (EH/s.167).*

Hikâyede görücü merasimine hazırlanma faslının diğer aşamalarına ait unsurlara da yer verilmiştir. Öncelikle Nafile Kalfa, telgraf ile şöhretli bir tellağı Ezineye çağırır. Ardında görücüye çıkacak olan damat adaylarını tıraş etmesi için mahalle berberi eve getirilir.

*“Gece onlarda yatıya kalacak, sabah olduğunda da, sanatı gereği, **oğlanları lâyıkıyla yıkayacak, pir pak edecekti**” (EH/s.168).*

“...görücü merasimine hazırlanma faslının henüz bitmemiş olduğunu farketti. Çünkü Nafîle Kalfa, **delikanlıları tıraş etmesi** için mahalle berberini eve çağırmişti”(EH/s.170).

Hikâyede damat tarafı dünür olarak gideceği kız evine uğur getirmesi amacıyla ufak tefek hediyeler hazırlar. Saten gecelikler, iç çamaşırlar, kokular, çeşitli makyaj malzemeleri ve takılardan oluşan bu hediyeler halk arasında da çeyiz bohçası şeklinde adlandırılır.

“...gerdek gecesinde damadın aklını başından alacak şekilde, orkide, gül, zambak desenli kırmızı dantelalı donlar, damadın nefsinin alevlendirecek kıpkırmızı, kısacık saten gecelikler, kokular, ruj, allık, pudra, maskara gibi müstahzarlar...”(EH/s.180).

Yazarın *Galîz Kahraman* adlı romanında, Handan isimli bir esmer güzeline gönlünü kaptıran İdris Âmil Hazretleri, Handan'ı ailesinden istemeye gider. Kız istemeye gidilecek gün geldiğinde kız evine giden damat tarafı hediye olarak lokum ve çiçek götürür;

“Beklenen gün geldiğin de ise, elinde **bir kutu lokum** ve diğer elinde de **bir demet gül** olduğu hâlde İdris Âmil Hazretleri, mâderi, pederi, dedesi ve Dayı ile birlikte, Handan'ın Salı Pazarı'ndaki evine cümbür cemaat vâsıl olup kapıyı çaldılar. Efendimiz ve ailesi gayet hoş karşılanmıştı, fakat Handan'ın muhterem pederi, ne olursa olsun, **Efendimiz Hazretleri hakkında bir tahkikat** istiyordu.

Ama işte! Tam da bu sırada kıyâmet kopuverdi! Biri kapıyı gümbür diye tekme atıp kırdı ve içeri izbandut gibi, dazlak ve kızıl bıyıklı bir adam, nâra koyuvererek girivermişti! Bu lendûhâ gibi adamın ismi Mercan idi ve ne yazık ki Handan'ın belâlısıydı”(GK/s.24-25).

Yine romanda İdris Âmil Hazretleri hırsızlık yapmak üzere girdiği evde müteahhitin kızı Dilârâ'yı yarı çıplak şekilde gördüğü için onunla evlenmek zorunda kalır. Bu olaydan sonra ailesiyle birlikte müteahhit beyin kızı Dilârâ'yı istemeye giderler.

“...Haliç'i geçip müteahhidin Aksaray'daki evine vardılar. Önce vâlide, **elinde çiçekle taksiden indi. Heyhât ki, Peder'in yanında taşıdığı paketteki lokumları,**

*bagajdaki çocuk, delikten elini uzatıp teker teker yemişti. Ama Efendimiz'in cebindeki para destesi sözkonusu olunca, **kız istemek için bir demet çiçek** de yeterdi. Kapıda, üstünde ceket, altında çizgili pijama ve ayaklarında terlikleri olduğu hâlde müteahhit onları sıcak karşılmasına rağmen, Klark Kebil nâm artise âşık Dilârâ'nın suratu enikonu asıktı. ...kızlar sırayla **kolonya şeker** tutmuşlardı. Filitreli cıgara ikram edildi ve **usûlen hâl hatır sorulup havadan sudan konuşulduktan** sonra, nihayet Efendimiz'in pederi baklayı ağzından çıkardı ve müteahhit beyin kızı Dilârâ'yi, **Allah'ın emri ve Peygamber'in kavliyle** oğluna istedi. İyiydi hoştu amma, müteahhit, 'verdim gitti' demek yerine sinsi sinsi düşünüyordu. ...işte tam bu sırada Dilârâ, gümüş bir tepsi içinde **kahveleri getirdi** ve **görücülere kudem sırasına göre ikram etti**. İdris Âmil Hazreleri'ne hâliyle, en köpüksüz olan kalmıştı Fincanı eline alıp tam dudaklarına götürecekti ki, ikide bir bacağına tırmanan kedicik bu kez pantolonunun paçasından içeri girdi”(GK/s.136-137).*

3.1.2.2. Söz Kesimi Aşaması

Başlık parasının konuşulup karara bağlandığı bu aşamada geline takılacak ziynet eşyası, gelin hamamı için kurna sayısı gibi konular da konuşulup karara bağlanır. Yazarın Kitab-ül Hiyel isimli romanında Zencefil Çelebi'nin sevdiği kızın babası, kırk gün kırk gece sürecektir bir düğün yapıldığı takdir kızını bu delikanlıya vereceğini söyler. Bununla beraber ailesi kalabalık olduğu için gelecek misafirlerin yeme-içme ve konaklama masraflarının da delikanlı tarafından karşılanmasını ister.

*“Evladını vermeyi kabul ediyor ama padişahlara layık, **kırk gün kırk gece sürecektir bir de düğün** istiyordu. ...üstelik buna, çoğu taşralı olan misafirleri barındırma giderlerini de ekliyordu. Ayrıca kızını hacı olmayan bir damada vermeye de niyetli değildi” (KH/s.23).*

Yazarın *Yedinci Gün* adlı romanında evlenmek isteyen gençlerin başlık parası biriktirmek için İstanbul'a geldiğini uzun yıllar burada çalıştığını ve gençlerin parayı denkleştirdiğinde memleketlerine dönmesine dair bir bilgi şu şekilde geçer;

*“...Kasımpaşa'daki bekâr odalarına gidip orada, çalışarak **başlık parası** biriktirdikten sonra memleketlerine dönme arzusuyla yanıp tutuşan gariban taifesine, bu senetlerin tamamını okutacaktı” (YG/s.52).*

3.1.2.3. Düğün Aşaması

Düğün, evlilik amacıyla gerçekleştirilen törenlere verilen addır. Bu törenler geleneksel birtakım kurallara uygun olarak kutlanır. Sözelimi düğün öncesi yemek yeme ardından eğlence gelir. Eğlencede müzik çalınır, şarkılar söylenir ve yöreye ait oyunlar oynanır. Bununla birlikte düğünde geline hediyeler sunmak önemli âdetler arasındadır. Düğün aşamasında takı adıyla bilinen bu âdet; gelinin kayınvalidesi, kayınpederi, görümcəsi, oğlan evinin yakınları tarafından armağan edilen altın, beşibiryerde, bilezik, yüzük vs. hediyelerden oluşur (Örnek, 1977: 196-199).

Yazarın Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri isimli romanında geçen *Bidaz'ın Laneti* adlı hikâyesinde takı merasine uygun unsur tespit ettik.

“Takı merasimine başlandığında ise, ...ilk gerdanlığı, gelinin görümcəsi alıp kıza takmış, ardından da sıra kayınçoğa ve Fatti Kraliçesi Pentafonifa'nın pırlanta yüzüğüne gelmişti. Derken eltiler bilezikleri, yengeler kolyeleri, enişte ise hızmayı takmıştı”(EH/s.43).

3.1.3. Ölüm

Hayatın geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölüm, insan yaşamanın son bulmasıdır. Ölümün hayatın vazgeçilmez bir parçası olmasından dolayı insanlar ölüm hakkında düşünmüşler ve birtakım tutumlar geliştirmişlerdir. Temelinde dini nitelik taşıyan bu tutumlarda amaç; ölen kişinin öte dünyaya gidişini kolaylaştırmaktır (Artun, 2012: 220).

Okuduğumuz romanlarda öncelikle ölümden hemen sonra yapılan işlemlere rastladık. Bu tür işlemler içerisinde ölümlerin gözlerinin kapatılması, çenesinin bağlanması, karın bölgesine bıçak, kuran vb. konulması, cesedin olduğu yerin havalandırılması ve ölümlerin başında kuran okunması sıralanabilir.

Halk arasında ölümlerin üzerine ağırlık konulması ölümlerin şişmemesi, şeytanın gelmemesi, günahının azalması, ölümlerin hortlamaması gibi amaçlarla yapılmaktadır (Örnek 1977: 214). Yazarın Puslu Kıtalar Atlası, Suskunlar ve Amat adlı romanlarında öldükten sonra merhumun üzerine bıçak konulmasıyla ilgili unsurlara rastlamaktayız.

“...ceset gözlerden saklandı ve **göbeğinin üzerine bir sabunla bir bıçak kondu**”(PKA/s.218-219).

“Ceset bir brandayla örtülmüş, **üzerine bir de bıçak konmuştu**. Çifte su verilmiş bu bıçağı görünce Kelle'nin gözleri parladı”(A/s.187).

“Kasvetli hüzzâm makamının yol açtığı kederden dolayı Hakk'ın rahmetine kavuşan zavallıyı sırtüstü sedire yatırıp üstüne boydan boya bir **çarşaf örtmüşler, göbeğine de bir Kur'an-ı Kerîm ve bir bıçak koymuşlardı!**...”(S/s.56).

Halk inanişına göre ölen kişinin korkunç ve çirkin görünmemesi, yıkanırken ağzına su gitmemesi, çenesi sarkmaması, ruhu yarılmaması, ağzına toprak dolmaması ve içine şeytan girmemesi gibi düşüncelerle ölen kişinin çenesinin bağlanması gerekmektedir (Örnek, 1977: 214).

Yazarın Puslu Kıtalar Atlası adlı romanında Bünyamin adlı kahraman Ebrehe'nin cesedini yıkadıktan sonra çenesini bağlar: “**Bu haliyle çenesini bağladıktan sonra cesedi kefenledi ve bağlarını düğümledi**”(PKA/S. 220).

Ölümden hemen sonra yapılan işlemler tamamlandığında sıra ölünün gömülmeye hazırlanışı işlemlerine gelir. Bu işlemler sırasıyla yıkama, kefenleme ve cenaze namazıdır. Ölü, meslekten yıkayıcılar, hocalar, bu işte tecrübeli olan kişilerce mezarlıkların gasilhanelerinde yıkanır (Örnek, 1977: 216). Yıkama işlemi tamamlandıktan sonra kefenleme işlemine geçilir ve ölü, tabut adı verilen bir sandığa konur ve namaz kılınır. Ardından ölü, kible doğrultusunda çeşitli dualar okunarak toprağa defnedilir. Yazarın romanlarında yer alan ölüm sonrasında yapılan şu işlemlere rastladık:

“...Lütfen, birkaç adım önündeki **yeni kazılmış mezara su dök**”(PKA/s.49).

“...cenazeden sonra bir mevlût okutmaları yeterli olacaktı”(EH/s.48).

“...naaşı evinden alınarak camiin gusülhanesine götürüldü. Minarenin şerefesinden **sela verilip namazı kılındı**”(EH/s.193).

“Ertesi gün öğleye epey vakit varken, caminin **musalla taşında bir tabut ve onun yanındaki belediye bankında, cemaatsiz, akrabasız ve arkadaşsız, yani tek başına bekleyen bir oğul vardı**. ...Cemaat namazı edâ ettikten sonra, **mevtâya haklarını helâl ettiler**. Ardından tabut cenaze arabasına taşındı. Mezar çoktan kazılmıştı. Fakat

yağmur nedeniyle balçık içindeydi. İki mezarcını yanındaki imam dua okurken Efgan Bakara mezara girdi ve annesinin naaşını kaldırıp mezara yerleştirdi”(GK/s.74).

3.2. İNANMALAR İLE İLGİLİ UNSURLAR

İnanç, sözlük anlamı ile “*kişice, ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi*” demektir. Halk inançları, bir toplumun eski dinlerinden miras alıp kendi çağının şartlarına uygulayarak yaşattığı yeni dininde yeni biçimler ekleyerek ve yeni anlatışlarla oluşturduğu inanışlardır (Boratav, 1973: 8). Bugün birçok kişi için “batıl” olarak adlandırılan halk inanışları toplumsal hayatın her alanından karşımıza çıkar (Artun, 2012: 337). İhsan Oktay Anar’ın romanlarında Türk kültürüne ait birçok inanma şekline rastlamaktayız.

3.2.1. Adak

Toplum içerisinde evlenmek, çocuk sahibi olmak, bir hastalıktan kurtulmak ve sağlığına kavuşmak için veya çok istediği bir eşyaya ya da başarıya ulaşmak isteyen kişi dileğini Tanrı’ya kabul ettirmek amacıyla adak adar. Adak bir dileğin gerçekleşmesi sonucunda Tanrıya şükran niteliğinde kesilen bir hayvanla ya da keramet sahibi kimselerin mezar yerlerini ziyaret etmek vs. gibi davranışlarla yerine getirilir. Halk arasında adak için kesilen kurbanlık hayvanların yanında kutsal olduğuna inanılan suya para atma, mum dikme veya namaz kılma, oruç tutma, hacca gitme gibi âdetler yaşar. İhsan Oktay Anar’ın romanlarında adak konusu ile ilgili örnek olarak şunları gösterebiliriz:

“Köye geldiği gün dört koyun ve bir koç kesildi, kurbanların kanı alnına sürüldü”(EH/s.57-58).

“...şifâ bulduğu takdirde adamış olduğu horozu kesmeyi hayatı boyunca sürüncemede bırakacaktı”(A/s.12).

“...evlâdının mürüvvetini görmek için bir de horoz adamış, hattâ düğünde kesilmek üzere, hemen ertesi sabah hayvanı satın alıp bahçeye kapatmıştı”(GK/s.51).

“...Efgan Bakara, bir de Mevlid-i Şerif okutacağını söylüyordu. Dediğine bakılırsa annesini hastaneye götürmüş, röntgen çekildikten ve böylece teşhis konulduktan sonra da, kadıncağız şifâ bulmuştu”(GK/s.67).

“Ayrıca **kismet olursa**, bayramda beş liraya **kurban kestirecek** ve derisini de, insanîyete faydası dokunmuş âlimlere Nobel mükâfatı dağıtan Suvaç Kraliyet İlimler Akademisi’ne gönderecekti”(GK/s.67).

3.2.2. Uğur/Bereket İle İlgili İnanmalar

Halk arasında bazı nesnelere, kişilerin, hayvanların veya yerlerin iyilik, mutluluk, bolluk ve bereket getireceğine bazı nesnelere, kişilerin, hayvanların veya yerlerin ise kişiye kötülük, uğursuzluk veya bereketsizlik getireceği inancı yaşamaktadır. Halk, uğurlu olanı tercih ederken, uğursuz olanlardan kaçmak ya da onlardan gelecek olumsuzlukları gidermek için birtakım yöntemler geliştirir (Boratav, 1973: 115).

İhsan Oktay Anar’ın romanlarında uğur ve bereket hakkında fazlaca bilgiye ulaştık. Yazarın romanlarında uğur/uğursuzluk getirdiğine inanılan birtakım davranışlar ya da tutumlar şu şekilde geçmektedir:

“Mezarı Kasımpaşa kabristanındadır. **Toprağının bilek güreşinde kudret verdiği** söylenir”(KH/s.124).

“**Salı günü yelken açmak uğursuzluk getirir derler**” (A/s.20).

“... ‘Allah bizi korusun!’ diye nida etti, **‘Eyvahlar olsun ki bu baykuş sesi! Gemiye uğursuzluk getirecek!’** Denizciler arasında pek o kadar da mübarek sayılmayan bir hayvanın, yani muhtemelen gemi Malta’da beklerken kim bilir hangi ağaç kovuğundan uçup gelen bir baykuşun grandî direğinde banlayıp durması, elbette ki hayra alâmet sayılmayacaktı”(A/s.173).

“Duvarda bundan başka, bir hattat tarafından kaleme alınan, **geçim sıkıntısı** için Bismillahâlâ ve **yangına karşı** da Allahümme ente duaları asılıydı”(A/s.229).

“...ne olur ne olmaz diye, **yangına karşı** Allahümme ente Rabbi, **geçim sıkıntısı** için Bismillahi alâ nefsi duâları asılmıştı ki...”(S/s.29).

“...Kaftan ağası bu nâzenin delikanlıya bir **bardak okunmuş su** uzattı.”(S/s.54).

“Ayrıca, binâların kapı üzerlerindeki rölyef, genellikle bereket boynuzu şeklindeydi. Eskilerin **karn-ı rübâ** dedikleri bu boynuzdan üzümler, narlar, erikler taşar, binâda bulunmasının **bereket getireceğine** inanılırdı” (YG/s.33).

“İşin garibi İhsan Sait, bir koçu boynuzlarından sürükleyerek getirdi. Beval ise elinde bıçakla arkasındaydı. Gözlerini ve üç ayağını bağlayıp **kurbancağızı kestiler**. İhsan Sait, fırçayı kurbanın **kanına** batırdıktan sonra, **teyyârenin** virgül şeklindeki **kuyruğuna bir hilal nakşetti**” (YG/s.121).

“Sabaha karşı ezanlar okunduğunda, **işleri rast gitsin diye**, Arap Camii’ne varıp niyet ederek namaza bile durdu...” (GK/s.142).

3.2.3. Formülistik Sayılar

Halk inanışında kimi sayılara kutluluk, hayırlılık, uğurluluk gibi özel anlamlar verilir. Bunların büyük bir bölümü dinî inanmalardan kaynaklanmakla birlikte bazı sayıların kültürümüzdeki işlevi İslamiyet öncesi çağlarında günlük hayatımıza dayanmaktadır (Artun, 2012: 384).

İhsan Oktay Anar’ın romanlarında Türk kültüründe önemli bir yeri sahip olan İslamiyet öncesi ve İslamî inanç sistemleriyle ilgili birtakım inançlara dayanan formülistik sayılara rastlamaktayız.

Bu sayılardan ilki, bir sayısı İslâm inancında Tanrıyı simgeler. Birlik bilgisi düşüncesine göre de bütün evreni ve yaratıkları ile Tanrı bir tek varlıktır. Bu yüzden halk arasında bir sayısına büyük önem verilir. Yazarın Yedinci Gün isimli romanında bir sayısı, bir yerde geçmektedir.

“Dolmakalemini çıkarıp senede ‘1’ yazdı. Bu Allâh hakkı içindi” (YG/s.47).

Halk kültüründe yaygın olarak kullanılan sayılardan bir diğeri üçtür. Türk halk inançlarında üç sayısı genel olarak uğurlu sayılır ve ona özel anlamlar verilir. Şamanizmde sema üç kat olarak tasarlanır, mezhep ve tarikat geleneklerinde de özellikle Alevilerde, üçler, yediler, kırklar, üçyüzler diye adlanan dünyaya düzen verici kutlu kişilere inanılır (Boratav, 1973: 111). Yazarın romanlarında geçen üç sayısı ile ilgili örnekler şu şekildedir;

“Eşiğin önünde atlarından inip kapıya **üç uzun ve üç kısa** aralıkta altı kez vurdular”(PKA/s.164).

“Sadece gökten **üç elma** düşmüş”(EH/s.232).

“...hamamın sıcaklığından kızaran adamın başından aşağı **üç tas** daha kaynar su boca etti”(A/s.16).

“O sırada yoldan geçen hurçlarla yüklü **üç devenin** boynundaki çanlardan gelen çingirtı, türbenin önünde yakarıp niyaz eden acûzelerin fisiltuların bastırıldığı...”(S/s.88).

Yedi sayısı, halk inançları arasında gök ile yerin katları olarak düşünülür. Mitolojide yedi, Tanrı Ülgen tarafından yeryüzünde yaratılan ilk yedi kişiyi simgeler. Bununla birlikte İslâm inancına göre Kâbe'nin çevresinde yedi kez dolaşılması ve kutsal metinlerde karşımıza çıkan “Yedi Uyurlar” motifi bu sayının halk arasında kutsal olduğunu göstermektedir. Yazarın romanlarında geçen yedi sayısı ile ilgili örneklerde bu sayının kutsallığı vurgulanmaktadır.

“Gaipden ıslık sesi duyan çocuğu sandık odasında senelerce kapalı tuttular.

İşte Eflatun bu odada tam **yedi** sene kaldı.”(S/s.82).

“Bundan dokuzbuçuk sene önce, üşenmeyip surre alayıyla hacca giderek Kâbe'yi **yedi** kere tavâf eyledim...”(S/s.87).

“Görüşüne göre, Galata'da bir günde kazanılan paranın, Cenâb-ı Hakk'ın cümle kulunu tam **yedi** gün besleyeceği söylentisi galiba doğruydu.”(S/s.115).

“Çünkü Ülker'i kovalayan ve **yedi** yıldızdan ibaret Cebbâr batarken, ölçü ve dengeyi temsil eden...” (S/s.120).

“Cübbeleri yırtık pırtık, pabuçları delik deşik, çakşırları lime lime olmuş bu **yedi** kör...” (S/s.162).

“Çünkü çok daha ahlaksız olan bu şahıslar, **yedi** denizin dışarı attığı, habis ruhlu...” (S/s.190).

Türk Halk inanışlarındaki kutsal sayılardan biri de dokuzdur. Dokuz sayısı, mitolojide *Yaradılış Destanı*'nda geçer. Bu destana göre Tanrı, dokuz dallı ağaçtan dokuz kişi türeterek bunlardan da dokuz ulus yaratır. Yine Tanrı Ülgen'in dokuz oğlu

ve dokuz kızı vardır. Bununla birlikte Şaman cübbesinin yakasında sıralanan Ülgen'in dokuz kızını temsil eden dokuz küçük kukla bulunur. Ayrıca Şamanların kullandığı külâhlarda iki sırma kaytandan biri dokuz yerinden düğümlenerek ebekuşağı şekli verilir (İnan, 2015: 15- 33-93).

“Çetede, kol kırma, kafa yarma ve göz patlatma gibi pis işleri yapacak olan fedaîler, ‘Dokuzlar’ olarak anılırdı.” (S/s.191).

“Arkasında ‘Dokuzlar!’ olduğu için baş tacı edilen Heybet içeri buyur edilir, bu ağlamaklı surat, sessiz ve ezik adama derhal en lezzetli yemekler...” (S/s.194).

Doksan dokuz sayısı, yaradılış efsanesinde geçer. Yeryüzünde ay ve güneşten başka doksan dokuz âlem vardır. Bunların hepsi birer yer ve cehennemden yaratılmıştır (İnan, 2015: 20).

“O bir adım attı; ama bizlerin daha doksan dokuz adım atmamız gerekir...” (EH/s.76).

“Zincir Han'ı mesken tutan bu çetedeki neferlerin sayısı, cehennem meleklerinininki kadar, yani ondokuz idi.” (S/s.190).

Türk halk inanışları arasında en çok kullanılan sayılardan biri de kırk sayısıdır. Halk arasında kırk sayısının kutsallığına inanılmaktadır. Birçok sözlü anlatımda geçen Kırklar, herkese nasip olmayan bir mutluluğa erişerek ölümsüzlüğe karışan insanlardır (Boratav, 1973: 112). Türk destan ve masallarında sıkça karşımıza çıkan alpların yanında bey soyundan gelen “kırk yiğit” ve bey hatunlarının yanlarında da “kırk kız” vardır (İnan, 1987: 298).

Kırk sayısı geleneksel kültürümüzde de önemli yere sahiptir. Halk arasında düğünlerin kırk gün kırk gece sürmesi, doğumdan veya ölümden sonraki kırkıncı günde birtakım uygulamaların yapılması, bir kahvenin kırk yıl hatırı olduğu inancı vs. kırk sayısının toplumun geleneklerindeki önemi gösteren noktalardır. Yazarın romanlarında kırk sayısı ile ilgili örnekler halk kültüründeki anlamına uygun olarak kullanılmıştır.

“Bu yüzden sihirbaz onu sarayında kırk gün ağırlamaya karar verdi” (KH/s.145).

“**Kırk** davulcu meydanı velveleye verirken...”(EH/s.43).

“... ‘Üçler, yediler, **kırklar**, evliyalardan ve nebîler aşkına!...”(EH/s.99).

3.2.4. Tabiat Olayları İle İlgili İnanmalar

Tabiatla bir bütün olan insanoğlu, tekrarlanan doğa olaylarını gözlemlemiş, her seferinde aynı neticeleri elde ederek olayları kendine göre yorumlamıştır. Diğer bir ifadeyle, doğa olayları ile ilgili halk inançları, insanoğlunun doğa olaylarını anlamlandırma çabası sonucunda ortaya çıkmıştır.

İnsanların doğa olaylarını anlamlandırma çabası bilimsel bir temele dayanmadığından, doğa olaylarının tabiatüstü güçler tarafından gerçekleştirildiğine inanılmış ve bunun sonucu olarak halk arasında birçok inanış ve uygulama ortaya çıkmıştır. Bugün bu inanış ve uygulamalar arasında yağmurun yılın belli bir ayında yağması, uğur ve bereket getireceği inancı vardır. Nitekim, nisan yağmuru bereketli sayıldığı gibi, bu yağmurdan sakınmamak ve kaçmamak gerektiği de söylenir (Boratav, 1973: 56).

“Dilenciler kendi aralarında, ‘**Yağmur iyi. Bu yıl rahmet bereket olacak. Sadakalar artacak**’ diye konuşurlarken...” (PKA/s.111).

Yazarın Puslu Kıtalar Atlası adlı romanında geçen kırmızı bulutların ortaya çıkması olayı, halk arasında veba belirtisi olarak yorumlanır ve takip eden günler içerisinde büyük bir felaketin yaşanacağına inanılır:

“...Tophane taraflarında çok yoğun bir **kırmızı bulutun** ortaya çıktığını çoktan haber vermişti. Yine anlattığına göre **halk bunu veba belirtisi sayıp üç gün içinde bu felaketin çıkacağına inanmaktaydı**” (PKA/s.178).

İhsan Oktay Anar’ın diğer iki romanında “ebemkuşağı”na ait unsura rastladık. Birçok yörede Fatma Ana’nın kBorauşağı şeklinde de geçen Ebemkuşağına göre altından geçen kişinin cinsiyet değiştirdiğine inanılır (Boratav 1973: 56).

“Kız **ebemkuşağından** geçince, kader icabı ansızın babayiğit bir delikanlı oldu”(EH/s.98).

“...yağmurun ardından beliren **ebemkuşağındaki renklerin** hepsinden farklı altın sarısı yaseminlerin rayihasına gelen balarılarını, andız, basık tepeli sedir,

buğulu mavi ladin ağaçlarında civıldayan sakaları, kızılgerdanları, floryaları eserinde tasvîr etmiş, ama kitâp fazla rağbet görmemişti”(YG/s.20-21).

3.2.5. Hayvanlarla İlgili İnanmalar

Türkler, bozkır kültür hayatının bir sonucu olarak hayvan ve hayvancılığa büyük önem vermiştir. Türk’ün sosyal hayatında çok önemli bir yere sahip olmasından dolayı halkın inanç sisteminde hayvanlarla ilgili inanmalara yoğun bir şekilde rastlarız.

Halk inanış ve gelenekleri arasında hayvanlarla ilgili inanmalar çeşitlilik gösterir. Halk geleneklerinde kimi hayvanların yenmesinde bir sakınca yokken kim hayvanların ise yenmesi hatta dokunulması günah, rastlanması uğursuzluk getireceği inancı vardır. Puslu Kıtalar Atlası’nda Hinzıryedi lakaplı dilenci, domuz eti yediği için cemaat tarafından dışlanır. Hatta domuz eti müptelası olduğu gereğince mahalle imamı nezaretinde çoğu defa falakaya yatırılır:

“...o zamanki dilenciler kethüdası pis pis sırtarak ona, taskebabındaki etin domuz eti olduğunu, bilindiği gibi bu eti yiyenin duasının kabul olunmayacağını, dolayısıyla kendisinin artık duası gayri makbul bir dilenci olduğunu anlattığında duyduklarına inanamadı” (PKA/s.97).

Yazarın Amat adlı romanlarında halk arasında baykuşun uğursuzluk getireceğine dair inanca rastlamaktayız.

“... ‘Allah bizi korusun!’ diye nida etti, ‘Eyvahlar olsun ki bu baykuş sesi! Gemiye uğursuzluk getirecek!’ Denizciler arasında pek o kadar da mübarek sayılmayan bir hayvanın, yani muhtemelen gemi Malta’da beklerken kim bilir hangi ağaç kovuğundan uçup gelen bir baykuşun grandi direğinde banlayıp durması, elbette ki hayra alâmet sayılmayacaktı”(A/s.173).

3.2.6. Tabiatüstü Varlıklarla İlgili İnanmalar

3.2.6.1. Cin

Halk geleneğinde, birtakım olağanüstü özellikler taşıyan, gizli güçleri olduğu kabul edilen, kızdırıldığında kötülük yapacağı düşünülen yaratıkların varlığına inanılır. Bu yaratıklar halk tarafından genellikle ‘cin’ kelimesi ile adlandırılır.

Türkçe’de ecinni şeklinde de kullanılan cin, insanları ve hayvanları koruyan, onların kaderini yöneten *varlıklardır* (Boratav, 1973: 91).

Genel olarak cin adıyla gösterilen varlıkların yanında yaptıkları işlere, kılıklarına, cinsiyetlerine göre adlandırılan Karakoncolos, Albastı, Çarşamba karısı vs. gibi olağanüstü güçlere sahip olan varlıklar da vardır. İnanışlara göre bu olağanüstü yaratıklar şekil değiştirerek insanlara görünmekte ve onlara zarar vermektedir. İhsan Oktay Anar’ın romanlarında bu varlıklarla ilgili şu unsurlara rastladık;

“...Zencefil Çelebi’nin **cinler âlemine** göçmesinden çok daha önce vuku bulan bazı garip şeyleri sırası geldikçe anlatmaktaydı...” (KH/s.29).

“...**Cinler Anası Şehretü’n** Nar’ın gülen, ağlayan, kızan, coşan, öfkelenen ve daha nice hâlet-i ruhiyeyi yansıtan 37 ayrı surati vardı” (A/s.229).

“Bu adam çatısında baykuşların banladığı, **perili** ve hayaletli binalardaki, **ifrit** ve **hayalet** dâhil olmak üzere, tabiatüstü ne varsa defedip karşılığında yüzaltmış akçe gibi mâkul bir ücret alıyordu... Adam kendisinin, üfürükçü **cinci** hacı hoca taifesinden apayrı, fennî bir hayâlet avcısı olduğunu söylemiş ve âlet edevâtını da göstermişti.” (S/s.150).

“...Mekke ve Kudüs’ün, yani iki kiblenin sahibi, insanların ve **cinlerin** efendisi, onsekizbin âleme rahmet olan...” (S/s.180).

3.2.6.2. Karabasan

Halk arasında yaygın bir şekilde bilinen karabasan, insanların uykuda oldukları sırada üzerine çökerek ya da oturarak uyanmalarına mâni olduğu gibi onları korkutmakta ve boğulmalarına neden olmaktadır. Uyku halindeyken karabasan gördüğünü söyleyen kişiler, genellikle etrafındaki her şeyi görebildiklerini ve bağırarak istediklerinde üstlerindeki kuvvetli baskı nedeniyle seslerini duyaramadıklarını belirtirler. Yazarın romanlarında karabasanla ilgili şu örneklerle rastladık:

“...**karabasanlar** arasında kan ter içinde sayıklıyor...” (KH/s.77).

“Daha bir gün önce yeryüzüne **karabasan** gibi çöken devasa kara bulutların surat astığı gökyüzünde...” (EH/s.34).

“...onun gurur ve ihtirâsını okşayan, ileride **karabasan** olacak muazzam rüyalardan aşığı kurtarmaz gibiydi”(YG/s.145).

3.2.6.3. Karşılaşılan Diğer Tabiatüstü Varlıklar

Yazarın romanlarında karşılaştığımız umacı, hortlak, öcü, gulyabani, upir gibi yaratıklar halk inançları arasında yaşamaktadır. Bu tabiatüstü varlıklar genellikle yaramazlık yapan ya da uyumayan çocukları korkutmak için söylenen akıl ve mantık kurallarına aykırı uydurma varlıklardır (Duvarcı, 2005: 131).

“İçlerinde dili tutulmayan yegâne kişi, başparmağıyla damağını kaldırdıktan sonra, **‘Hortlak! Hortlak!’** diyebildi” (PKA/s. 50).

“Gece yarıları, sabaha karşı, **cadıların, umacıların, mükerrûların** korkunç inlemelerini taklit edip onun uykularını kaçırıyor...” (KH/s.131).

“...Âsım’ın hayâleti işte bu sokakta dolaşiyor! **Hayâletle** bu güne kadar tam onüç kişi karşılaştı” (S/s.39).

“...mâsum çocukların kanını iştahla emen **upirlerin** dudak şapırtılarını, insan eti yiyen lânetli **gûlyabanülerin** homurtularını, yağmur ve kasvet yüklü kara bulutlardan ve kapkara kâbuslardan kopup gelen **karakoncolosların** böğürtülerini de işitebilirdi.” (S/s. 11-12).

“Fakat gürültünün menşeyini kimse bulamadı. Gürültünün, **tabiatüstü bir mahlûk** tarafından çıkarılmış olabileceği dedikodusunun ahâli arasında yayılmasının sakıncaları olacaktır”(YG/s.200).

“Böylece **hayâletin** ismini öğrenmiş bulunuyoruz: Zulkarneyn! Yani Çiftboynuz! Bu aynı zamanda İskender Zulkarneyn::’in de ismiydi. Zâlimliği temsil eder. Mâdem ki artık ismini öğrendik, onu buraya çağırabiliriz” (YG/s.201).

“...Binbaşı, vakit geçirmek için olsa gerek, esrarengiz şahsa şöyle bağırdı:

‘Kimsin sen!’

‘Ben **Zulkarneyn** ’im!’

Binbaşı gülümsedi. ... ‘Mâdem **tabiatüstü kâbiliyetlerin** var, bunu bize ispat et! İşte şimdi önümdeki kâğıda bir say yazdım ve ters çevirdim. O sayıyı söyle bana!’

'246487!' ...”(YG/s.202).

“ ‘Mühim biri olmalı. Bu zât **hayâlet** mi, yoksa hakikaten gelecekte mi geldi?’ diye sordu. Kasketli, ‘**Hayâlettir**,’ dedi”(YG/s.227).

“**Saçları karmakarışık cadı**, isten kapkara olmuş kazanını ateş üzerinde kaynatıyor, arada bir de fokurdarken sathında baloncuklar peydâ olan yeşil sıvıya kepeğini daldırıp bir tadına bakıyordu”(GK/s.123).

3.2.7. Dinî İnanmalar

3.2.7.1. Peygamberler, Evliyalar ve Din Ulularıyla İlgili İnanmalar

Halk inanışları arasında kutsal kitaplarda yaptıkları anlatılan Peygamberler ve onlara yoldaşlık etmiş ulu kişilerin yanında yazılı tarih ve menkabe kaynaklarında anılan ya da anılmayan, çoğu bilinmeyen bir zamanda yaşamış, ermiş diye tanınan kişilerle ilgili inanışlara rastlıyoruz (Boratav, 1973: 49).

Halk inançlarında Evliyalar, velayet derecesine ulaşmış kişiler olarak kabul edilir. Onlar, istediği zamanda ve mekânda bulunmak ya da su üzerinde yürümek gibi çeşitli mucizeler gösterirler. Bununla birlikte insanlar, evliyaların öldükten sonra da mucize gösterdiklerine ve kendilerine yardımcı olacaklarına inandıkları için onların türbelerini ziyaret etmektedir. Halk arasında çok yaygın olan evliyalarla ilgili inanmalara yazarın romanda da karşılaşmaktayız.

“...o, çocuğunun üstelik bir de kız olmasını istiyordu. Bunun için onlarca yıldır **babalara, evliyalara gidip teller bağlamış, şifalı ve büyüleri sular içmiş, okuyup üfletmişti**”(EH/s.220).

“Çünkü her atılıştaki kaç geleceğini kehanet yoluyla tespit edip bir bir deftere yazdığı bir fildişi tavla zarını, kumarbazlara satmak yerine bir kavanoz içinde muhafaza etmişti. İşte bu zar, kehanete göre en son, âhir zamanda **Hazreti İsbâ** tarafından atılacak ve şey gelecekti.”(S/s.160).

“...**Resûl-i Ekrem**'i görmeden geri dönen **Veysel Karani**'den, cennette artık ibâdet olmayacağını için ölüp oraya gitmek istemeyen **Hazret-i Mansûr**'dan, **Ashâb-ı Kirâm**'dan ve ululardan bahsederken bazen vecde gelip sarsıla sarsıla ağladığı oluyor...”(S/s.48 - 49).

“İsa Peygamber gibi su üzerinde yürüyebilmek için fazlasıyla hafif ve kutsal olmak gerekir herhalde”(A/s.93).

“Ceylanın sahibi görünen şahıs bir **dervişti**. Aylardır Allâhû Teâlâ'nın dağlarda gezdiğinden olsa gerek, saçı sakalı birbirine karışmıştı. Diğer dervişlerin tersine, sırtında post yerine, üzerinde sâbit kalemle '125Lbs.'yazılı bir çuval vardı...”(YG/s.82).

3.2.7.2. Yatırlar, Ziyaretler İle İlgili İnanmalar

Halk inançları arasında yatırların buldukları yerler kutsal olarak kabul görmekte ve buralara çeşitli nedenlerle ziyaretler gerçekleştirilmektedir. İnsanlar, sağlıklarına kavuşmak, çocuk sahibi olmak, bolluk ve bereket içinde yaşamak gibi konularda yardım dilemek için keramet sahibi kişilerin yattığı mezarlara, yatırlara, türbelere giderek adak adarlar (Artun, 2012: 367).

Kişi dileğinin gerçekleşmesi durumunda verdiği sözü yerine getirmelidir. Eğer adak olarak bir kurban adadıysa hayvanı kesip etini fakire dağıtmalı ya da bir bağış adadıysa onu vererek yerine getirmelidir (Boratav, 1973: 51). İslamiyet'ten önceki atalar kültürünün günümüzde velî tipi olarak hâlâ devam ettiği ve kökeni bakımından atalar kültürüne dayanan birtakım pratiklere yönelik örnekler, Anar'ın romanlarında da kendine yer bulmuştur:

“...ağzı burnu yamulan bir nice talihsizin tövbeler edip **üfürükçülerin nefesine** ya da **yatır ziyaretlerine** bel bağladığını söylerdi”(EH/s.41).

“... Tutî Babanın ölümü esnasında papağan oluverdiğini kahvehanelerde ve meyhanelerde seneler boyunca konuşmuş, hatta türbede bu mübarek adamın mübarek naaşının değil, o hınzır kediyi yemek olan papağandan artakalan kemiklerin gömülü olduğunu demeye dili varan sivri akıllar bile çıkmıştı.”(S/s.106).

“...bu küçük kabristan asıl, o meşhur **Kezez Mustafa Efendi Hazretleri** 'nin mübarek türbelerinin bir devamıydı. Yeşil türbenin hâcet penceresi önüğünde ise, beli bağlanarak artık cimâ yapamadığı için kederden göğsü daralıp döşeklere düşmüş ve ölüp ölüp dirilen kocakarılarının kefeni yırtması, karasevdaya tutulup yorgan döşek yatan ve bağırlarında yanan aşk ateşinden kül olmalarına ramak kalmış mahdumlarının felâh bulması, güzelliğini çekemeyenlerce yaptırılan büyü sonucu

gelinlik kızların kısmetinin açılması için, **adak adayıp çaput bağlayan** birkaç kocakarı görünüyordu. O sırada yoldan geçen hurçlarla yüklü üç devenin boynundaki çanlardan gelen çingirtı, **türbenin** önünde yakarıp niyaz eden acûzelerin fisiltuların bastırıldığı...”(S/s.88).

“...**Elekçi Baba Türbesi**’nin bulunduğu taraftan bir uğultu gelince, susup o yöne bakmaya başladı.”(S/s.98).

3.2.7.3. Kıyamet Günü ve Ahiret İnancı İle İlgili İnanmalar

İnsanoğlu yaşadığı ilk zamanlardan beri ölüm ve ölümden sonraki hayatın sırlarını öğrenmeye ve anlamaya çalışmıştır. Halk yıllar boyunca düşündüren fakat bir türlü çözilemeyen bu sırları kendi dünya görüşüne uygun olarak çözüme yoluna gitmiştir (İnan, 2015: 176). Çeşitli afetler, tabiatüstü olaylar, savaşlar geçiren insanoğlu, bu olayların sonucunda hayatın devam ettiğini görmüş ve ölümden sonra da dirileceğine inanmıştır.

Halk arasında, zinânın çoğalması, kişilerin para hırsıyla yanıp tutuşması, toplum içerisinde kabul görmüş ahlâk törelerine uyulmaması; Yecüc-Me’cüc adındaki yaratıkların dünyaya yayılması, diğer yandan Deccâl adlı bir yaratığın dünyaya gelerek ele geçirmeğe çalışması ve zamanın Mehdi’si İsa ile savaşıması vs. gibi inanışlar kıyamet günü alâmetleri ile ilgilidir. Temelinde İslâm dini etkilerinin söz konusu olduğu kıyamet ve ahiret günü ile ilgili birtakım inanışlara yönelik örnekler Anar’ın romanlarında da sıkça geçer.

Romanın (*Puslu Kıtalar Atlası*) kötü karakterlerinden Ebrehe’nin, kıyametin yaklaştığını haber veren aynasında Mehdi’nin geleceği, Dabbetü’l Arz’ın yerin altından çıkacağı yazar;

“**Mehdî gelecek, Dabbetü’l Arz yerin altından çıkacak, günahkârlar cezalandırılacak, ekinler kuruyacak, gökleri ateş bulutları kaplayacak...**” (PKA/s.179).

Yazarın diğer metinlerinde karşılaştığımız kıyamet günü ve ahiret inancı ile ilgili örnekler şu şekildedir:

“...bir nağme olan ruhun bu ‘karar sesi’ ile bedenden ayrılacağını, yani ömrün biteceğini anlatıyor. ...Azrail’in bu ses ile ‘Allah!’ diye bağırdığı anda kişinin ruhunu kabzedeceğini eklemiştir. Ona göre **Kıyamet günü** üflenecek olan **Sûr** da bu sesi çıkaracakmış”(A/s.95).

“**Cennetlik olmak için** hayatı boyunca bütün yollara başvurmuş olan yamak, eğer başarırsa cennete kendisiyle birlikte şövalyenin de girebileceğini düşünüyordu”(A/s.152).

“İsrâfil sanki **sûr üflenmiş** gibi yattığı yerden kıyam etti. Gözlerini ovuşturarak kendisini çağırانların toplandığı yere doğru adım adım yürüdü”(A/s.165).

“ ‘Farz et ki **sûr üflendi ve kıyamet koştu** ve bizler de burada, yani **mahşerde** toplandık. **Amel defterlerimizin** sancaktan mı yoksa iskele tarafından mı verileceğini merak ederek, kalbimiz güm güm ata ata âkibetimizi bekliyoruz. Hepimiz günahlarımızı saymak zorundayız. Diyelim ki, sıra sana geldi. Neler anlattırırın?’”(A/s.166).

“Süleyman irkilip yerinden doğrulurken ayaklarının dibinde bir çocuk cesedi gördü. **İsrâfil**’di bu. Bir eliyle **borusunu** sımsıkı tutuyordu. Aynı yazı onun da alnında görünüyordu” (A/s.226)

“İsterseniz bir nimet olan akli reddedin! Kudurmuş alevleriyle **cehennem** nah orada! Sizi bekliyor!...”(S/s.176 - 177).

“Ama insanlar da bu suali, Allah **hesap gününde** sormuş da bir cevap vermeleri gerekiyormuş gibi, oturdukları yerde kıvranıyorlardı.”(S/s.178).

“Zincir Han’ı mesken tutan bu çetede neferlerin sayısı, **cehennem meleklerinin** kadar, yani ondokuz idi.”(S/s.190).

“...bir gece önce **ahirete** intikal eden merhum Gülâbi’nin birâderi Meymenet’in...”(S/s.206).

“...ihtiyar, herhalde hakkını Efendimiz’e helâl eder, İdris Âmil Hazretleri de **âhirete** kul hakkıyla gitmezdi”(GK/s.44).

“...vâlidesi onu evlenmesi için sıkıştırıyor, eğer müriyyetini görmeden ölüp giderse sütünü helâl etmeyeceğini, **âhirette** iki elinin yakasında olacağını ikide bir tekrarlayıp *Efedimiz*’i canından bezdiriyordu” (GK/s.52-53).

3.2.7.4. Kuran Ayetlerine Yönelik Telmih

Kitab-ül Hiyele adlı romanda hiyele kalemi reisi Uzun İhsan Efendi’nin çocuğu Davut’un demiri hamur gibi bükmesi Kur’an-ı Kerim’in Sebe Suresi’nin 10. Ayetinde geçer (www.kuranmeali.org, 2018). Roman boyunca altı yaşında olan Davut, Yafes Çelebi ve yardımcısı Calûd tarafından işlerinde kullanılmak üzere kaçırılır. Bir gün Yafes Çelebi’ye çekiç lazım olunca Davut’un yanına gider ve Davut’un çekicinin demir kısmını hamur gibi büküğünü görür (Sarı, 2009: 188). Yazar, Davut’un bu özelliğini anlatırken Kur’an-ı Kerim’den bir ayeti alıntılamıştır;

“*Davud ‘...ve elennâ lehülhadiyd’ ayeti kerimesince madenler bir hamur gibi eğip büküyor, demir çubukları küçük parmaklarıyla oğuşturarak onlara kolayca kuş şekilleri verebiliyordu*” (KH/s.59).

Diğer romanda (*Amat*) Süleyman Reis’in kaptanlık yaptığı gemi, Çuha adası açıklarında seyrettiği sırada kuvvetli bir rüzgârla karşılaşır. Gemide bulunan herkesin umudunu kaybettiği ve Süleyman Reis’in ne yapacağını merakla beklediği bir anda Süleyman Reis, rüzgâra doğru dönerek şu şekilde bağırır:

“**Ey rüzgâr! Dur artık dur!**” (A/s.103).

Metinde Süleyman Peygamber’in özelliklerini alan Süleyman Reis’in tıpkı onun gibi rüzgâra hükmetmesi Kur’an-ı Kerim’in Enbiya Sure’sinin 81. Ayetine yapılan telmihtir (www.kuranmeali.org, 2018).

Yine aynı romanda, *Amat*’a üzerinde Osmanlı bayrağı bulunan iki gemi saldırır. Gemidekiler, kendilerine saldıran kalyonun Osmanlı donanması ait olduğunu söyleseler de onlarla savaşmaya devam ederler. Bu sırada *Amat*’ın kaptanı Diyavol Paşa mürettebata dönerek şöyle der: “*Bizler Allah’ın emrini yerine getireceğiz. Bakara suresinin 197. Âyetinde ne yazıyor, bilen var mı?*” (A/s.178).

Yazarın *Suskunlar* romanında da Lokman sûresinin 6. ve 7. ayetleri ile ilgili şu örnekler kullanılmıştır:

“**Lokman sûresinin** altı ve yedinci ayet-i kerîmelerinde sözü geçen, bazılarının insanları Allah yolundan saptırmak için satın aldıkları eğlenceli söz, yani **‘lehve’l hadisi’** ile murat dilen, İbn-i Abbas’a göre, ‘şarkı söyleyen câriye’ olduğunu, bunun için musikinin **haram** sayılması gerektiğini anlattı.”(S/s.178 - 179).

Yine aynı romanda (*Suskunlar*) Yedikule Kâhini, çeşitli memleketlerden gelen yıldız bilimcilerinden Zâhir’in geleceğini haber veren mûcizevî yıldızı tarif etmesini ister. Yoldan geldikleri için yorgun olan bu yıldız bilimcileri bilgileri dâhilince birkaç şey söyler. Fakat aralarındaki bulunan Kahire Kâhini Bilâl, insanların o yıldızdan gözlerimini ayırdığında kör olacağını söyler. Bunun üzerine Yedikule Kâhini şu cevabı verir;

“**...Ben sizin bilmediklerinizi de bilirim!**” (S/s.165).

Bu söz, “*Kur’an-ı Kerim’de de Allah, Âdem’i yaratacağı zaman meleklerle sorar. Melekler, kendilerinin tespih ettiklerini, yeryüzünde kargaşa çıkaracak birini mi yaratacağını söyleyince Allah onlara şöyle der: “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.”* (Sarı 2009: 193).

Yazarın, Yedinci Gün adlı romanında Türkiye’de demir yolları yapımında görevlendirilen Alman Mühendis, Nazilli Meyhanesinde içki içtiği sırada okuduğu bir kitap sayesinde içkiye tövbe ederek Kelime-i Şahâdet getirir. Alman Mühendisin okuduğu kitap, Kuran-ı Kerim’in Mâide Suresi’nin 89. ayeti’dir.

“*Elinde şarap dolu kadehi olduğu hâlde bunları kıraat eden adamın içi gülüyor, yere göğe sığamıyordu*”(YG/s.39).

Aynı romanda (Yedinci Gün) geçen olayda pervâne ile uçan Selahattin’in yarım saat geçmesine rağmen bir türlü geri dönmemesi dedesi İdris’i oldukça telaşlandırır. “*Aradan yarım saat geçtikten sonra, siyah iplik beyaz iplikten seçilmez ol[muştur]*”(YG/s.123). Romanda geçen bu ifade Kuran-ı Kerim’in Bakara Suresinin 187. ayeti’ne yapılan telmihtir (www.kuranmeali.org: 2008).

3.2.7.5. Dinsel Kavramlarla İlgili Diğer Unsurlar

“*...Sübhanek, Ettehiyyatü, Allahümmerabbenâ gibi dualardan birini tamamiyle ezberlemeden, ihtiyar tarafından salıverilmezdi*”(EH/s.135).

“**Üç Kulhuvallu ve bir de Elham** okuduktan sonra, kesesindeki bütün parayı ahirette kendisini gözetinler diye bu iki zavallıya sadaka olarak verdi”(A/s.55).

“...ellerine tükürdükten sonra, ‘**Haydi Bismillah!**’ diye kapalı defteri mikleple işaretlenen yerden olanca güçlerini sarf edip kaldırarak boş bir sayfa açmalarının ardından...”(A/s.235).

“Asırlar önce ölüm denilen deliksiz uykuya dalmış efendilerin ve hanımlarının mezarlarının bulunduğu bu hazîrenin önünde zaman zaman, yoldan geçen biri duruyor ve sevâp kazanmak için ruhlarına bir **Fâtiha okuyup âmin** diyordu” (S/s.88).

“...mütenâzır tâlik harflerle, insan yüzü şeklinde bir ‘**Yâ hû**’ görünmekteydi.”(S/s.121).

“Meselâ mesleğe yeni **bismillah** demiş acemi bir tefecinin...”(S/s.160).

“Öte yandan **Hanefî mezhebi** âlimleri...”(S/s.179).

“Müminlerin **mirâcı** olan **namazda**, kâh kıyâm, kâh rükû ve kâh secdede, Allahü Teala...”(S/s.179).

“...‘**Hasbinallâhü ve ni’melvekîl,**’ diye bağırdığı anda uzakta Demir Minâreler’in ışıklarını seçti”(YG/s.65).

“Allâhümme, erinel’ Hakka hakkan, verzuknel’ ittibâ-a ileyni, ve erinel’bâtülen verzuknel’ ictinâbe anhü, ve erinel’ eşyae kamâ hiye hakkuhâ”(YG/s.69).

“...Estağfirullâh! Estağfirullâh, Estağfirullâh, Allâhümmağfirli mâ kaddemtü ve mâ ente a’lemü bihî minni entel-Mukaddemüveentel-Muahharu lâ ilâhe illâ ente!...” (YG/s.127).

“Maşâ’ allâh, Bârekallâh, lâhavle ve lâ kuvvete illâ billâh!...”(YG/s.150).

“**Neûzübillâh!** Bir kelleydi bu! Üstelik Kible ‘ye dönüktü”(GK/s.88).

“İdris Âmil Hazretleri, bir **Âyetü’l Kürsî** okuduktan sonra yürüyüp kapıyı açtı”(GK/s.115).

“...tâ asırlar önce **Mekke**’nin panteonu sayılabilecek **Kâbe**’de vaktiyle yer almış, ve fetihde kırılmasından dolayı üzerinde **Hazreti Peygamber**’in o çelik kılıcının

izlerini hâlâ taşıyan, parçaları horasanla tutturulmuş o üç uğursuz puta, **Lât, Uzzâ ve Menât**'a bakıyıldır" (GK/s.129).

3.2.8. Fal İle İlgili İnanmalar

İlk çağlardan itibaren insanoğlu geleceğini öğrenme konusunda sürekli merak duygusu içinde olmuştur. İnsanların gelecekte yaşayacakları olaylar hakkında bilgi sahibi olmak, yapılacak herhangi bir işin sonucunun nasıl olacağını önceden bilmek, istediği yönde değiştirmek veya oyalanıp vakit geçirmek maksadıyla başvurduğu çeşitli yollardan biri de faldır (Düvarcı, 1993: 1). Eski Türkçede ırk kelimesiyle ifade edilen fal, Divanü Lûgat-it-Türk'te "*falcılık, kâhinlik ve bir kimsenin gönlündekini bilmek*" şeklinde açıklanır (Divanü-Lugati't-Türk, 1972: 47).

İnsanlar yapacakları bir işin sonucunun hayırlı mı hayırsız mı olduğunu önceden öğrenme, bahtlarının açık olup olmadığını bilme, uzun yıllar görmediği uzaktaki sevdiklerinin durumlarını öğrenme veya kaybettiği değerli bir eşyayı bulma gibi isteklerle falcıya başvurur (Boratav, 1973: 122). Günümüze kadar ulaşan bu gelenek ile ilgili örneklere Anar'ın romanlarında karşılaşmaktayız.

"Hayra yormak, uğur saymak" anlamına gelen kitap falı, halk inanışları arasında yaygın bir fal türüdür (Sümbüllü, 2008: 386). Falı bakacak olan kişi bir konuya ya da soruya yoğunlaştıktan sonra kitabın rasgele bir sayfasını açar. Hangi sayfa gelirse gelsin yaşadıklarına denk düşen veya sorusuna cevap aldığı bir kısım karşı karşıya gelir.

"Süleyman Reis raflardaki sayısız kitaptan gelişigüzel birini alıp gözlerini yumduktan sonra rastgele bir sayfa açtı. Ancak, besmele çektikten sonra gözünü açıp baktığında insanın içini ürperten şu satırları yine okudu..." (A/s.91).

"O günlerde talihi pek yaver gitmiyordu ama, ölümsüzlük otu hakkındaki bu kitaptan rastgele bir sayfa açıp fal baktı. Gözüne ilk çarpan satırlar şunlardı..." (A/s.192).

El ayasındaki çizgilere bakılarak insanın geleceğine dair birtakım bilgiler veren el falı ile ilgili unsurlara Yedinci Gün adlı romanlarda rastladık:

“...hayatını **el falı** bakarak kazanan Madam İsabella ile karakola geldi. Geceliğinin üstüne bir erkek paltosu giymiş falcı, **el izindeki çizgilere** baktı ve, ‘Gördüğüm kadarıyla bu kişi yetim, ’dedi”(YG/s.47).

Eski Doğu kültür ve edebiyat dünyasında yaygın bir fal çeşidi olan remil, kâğıt üzerine konulan noktalar ve yazılan yıldız adları ile ilgili bazı işlemlerden elde edilen sonuca göre yapılan yorumla işlemidir (Ersoylu, 1997: 200). Halk arasında gelecekte haber verdiğine inanılan bu çeşitle ilgili unsurlara Amat adlı romanında rastladık.

“...gaipten haber veren bir mübarek kişi, **remil de atan** nefesi kuvvetli bir rüya tâbircisi olduğu söylendiğinden, adama saygıda kusur edilmiyordu”(A/s.67).

“Nuh Usta remil atıp fal da bakmaktaydı. ...Remil döken bütün üstâtların bildiği gibi bu falda, soru soran kişiye dört kere dört, yani toplam 16 defa zar atırılıyor ve zar tek geldiğinde nokta, çift geldiğinde ise çizgi sayılıyordu. Falına bakılan kişinin kismetine göre her dört zarın değeri bir şekil sayılmakta ve bu yolla tertip edilen ilk dört şekil, cetveldeki ‘vâlideler’ kısmında bulunan ilk dört haneye yerleştirilmekteydi. Daha sonra hesapla diğer şekiller ilk dört şekilden türetilerek, ‘netice’ kısmındaki şekle erişiliyordu. İşten en başta şekil, **falına bakılan kişinin geçmişini ya da geleceğini bildirmekteydi**”(A/s.103-104).

“Ayrıca en **korkunç kâbusları bile hayra yorabilir**. Ama şu baktığı fal! ‘**Remil**’ miydi, neydi! Duyduğuma göre son zamanlarda en az 50 kişi bu adama remil döktürmüş”(A/s.164-165).

“‘**Remilin** üçüncü hanesine gelen şekil da daima kabz-ı hariç imiş. Bu **uğursuz işaret de, çok ölüm olduğu ve çok da ölüm olacağı anlamına** geliyormuş. Bundan bizleri birer katil olduğumuz sonucunu çıkarıyorlar””(A/s.165).

“İsrâfil, ‘Bana tam 16 kez zar attırdı,’ dedi. ‘Zarlar hep 2-2-2-1 geldi. **Falın** sonucunda da bir şekil vardı ama neydi unuttum. ...Hah! Hatırladım enkis idi. Üç çizgi ve bir nokta. Bana bir ad söylediği de doğru. Merhum babacığımın adını söyledi. İki yıl önce vefat eden babamın adını nasıl bildiğine şaşım doğrusu.’ Göbelez Baba gemicilere dönerek, ‘Bakın ve görün işte!’ dedi, ‘Bu çocuğun can almadığı açık. Fakat bize çıkan **falın** aynısı ona da çıkmış. Demek ki Nuh Usta’nın **döktüğü remil** bir şey ifade etmiyor””(A/s.166).

3.2.9. Rüya İle İlgili İnanmalar

Çok eski çağlardan beri insanlar için büyük bir öneme sahip olan rüyalar, genel olarak insanların uyku halinde gördüğü bir nesneyi, canlı bir varlığı ya da bir olayı daha önceki bilgilerine, hayat tecrübelerine dayanarak yorumlaması ve geleceğe dair birtakım çıkarımlarda bulunması olayıdır.

Rüya, her dönemde olduğu gibi kuşkusuz, günümüzde de hayatımızın önemli bir parçasıdır. Halk arasında rüyalarla ilgili birtakım inançlar geliştirilmiştir. Bunlar arasında rüyaların tersine çıkacağına dair bir inanış da söz konusudur. Kişinin rüyasında ağladığını görmesi sevineceğine işaret ederken rüyada ölünün diri getireceğine dair inanmalar da halk arasında canlılığına korur.

Halk inanışları arasında kendiliğinden bir rastlantı sonucu görülen rüyaların dışında istihâre denilen bir yöntem bulunur. Buna göre gelecekte karşılaşacağı bir durum ya da olayla ilgili bilmek almak isteyen kişi, istediği şeyi aklından geçirerek istihâreye yatar (Boratav, 1973: 121).

İhsan Oktay Anarın romanları rüyalarla ilgili inançlar bakımından oldukça zengindir. Romanlarda geçen geleceği görmek üzere istihâreye yatmakla ilgili örnekler aşağıdaki gibidir:

“Rüyaların temiz kalpli insanlara hakikati gösterdiğini bilen kadın...”(EH/s.52).

“...hemen gidip abdest alarak lüzum gelen duaları okuduktan sonra o gece istihâreye yatmasını, ertesi sabah gördüğü rüyayı ona anlatmasını tembihledi. Çünkü bu dindar kamburrun, rüyasında istikbâli görebileceği kanaatindeydi”(YG/s.118).

“ ‘Efendi, bu gece de istihâreye yatam mı?’ diye sordu... Lâzım gelen duaları okudu ve besmele çekip yatağa uzandı”(YG/s.120).

“Bütün bunları ancak rüyasında görse inanır ve şeyhine yordururdu”(YG/s.163).

3.2.10. Muska, Nazar ve Nazarlık İle İlgili İnanmalar

Nazar, herhangi bir insanın canlı ya da cansız bir varlığa kıskançlık veya hayranlıkla bakması sonucunda karşı tarafta hastalık, sakatlık gibi olumsuz sonuçların meydana gelmesi anlamında kullanılmaktadır.

Halk inanışları arasında çok yaygın olan nazar, göz değmesi, göze gelme, nazara gelme, nazara uğrama olarak da bilinir. Çocuklar başta olmak üzere güzellikleri, hünerleri ile herkesi hayran bırakan kişiler nazara uğramaya en elverişli kimselerdir.

Halk arasında nazardan korunmanın değişik yolları mevcuttur. Bunların başında nazarlık takmak gelir. Bununla birlikte, kurşun dökme veya tütsüleme, muska yazma, mavi boncuk takma, Fatma Ananın elini temsil eden madenden yapılmış nesnelere kullanma vs. gibi yöntemler nazardan korunma yöntemleridir. İhsan Oktay Anar'ın romanlarında muska, nazar ve nazardan korunma yolları ilgili unsurlara yer verilmiştir.

“...kem nazarların bertaraf edilmesi için bir kocakarıya kurşun döktürmemişlerdi” (EH/s.181-182).

“Bir gabyar, ‘Bana bir şey olmaz,’ dedi. ‘Nuh Usta bana vebaya karşı bir muska yazdı. Aha! İşte!’ Denizciler kalkıp gabyarın boynuna astığı muskaya baktılar. Yedi kat keçi derisine sarılmıştı” (A/s.206).

“...kemgözlerin nazarlarını bertaraf edecek bir mavi boncuk mihlanmıştı.” (S/s.192 - 193).

“Nazar mı değdiğindendir, yoksa az önce mideye indirdiği ahududulu şarlottan mı bilinmez, Paşaoğlu'nun gönlü bulanyor, öğüreceği geliyordu” (YG/s.35).

“...nazar değmesin diye mavi boncuk asılı malûm uzvuna konmuş pembe ve nârin bir kelebek gibi masasında oturan Paşaoğlu'nu fark etmemesi imkânsızdı” (YG/s.42).

“Belki şeyhlerinin kerâmeti, belki muskalarının koruyucu hassası, belki ana baba duası ve belki de civalı zarlari sayesinde tâlihin kendilerine yâr olduğuna, böylece mutlak bir ölümden kurtulduklarına inanan bu askerler...” (YG/s.168).

“Kocakarıların övgü dolu lakırdılarına bakılırsa, bu âhû misâli genç kız, epey dindar âbsi tarafından, belki de **nazar değmesin diye kara çarşafa kapatılmıştı**”(GK/s.53).

“...bu Edebiyat devi, Lilliput Sultanlığı'ndaki öfkeli **cücelerin hasetten pırl pırl parıldayan gözlerinden kopup gelen yıldırımları çeken bir paratoner olacaktı. Belki de arada bir kocakarı çağırıp **kurşun döktürmesinin nedeni bu idi****”(GK/s.158-159).

3.2.11. Büyü, Kurşun Dökme ve Tütsüyle İlgili İnanmalar

Halk inanışları arasında önemli bir yere sahip olan büyü, insanların doğüstü güçlerle iletişime geçerek çevresindeki kişileri olumlu ya da olumsuz etkilemek veya çevresindeki olayları değiştirmek için başvurduğu işlemlerin bütünüdür. Halk arasında bu işlemleri uygulayan kişilere büyücü denmektedir. Günümüzde afsunculuk, üfürükçülük ve bakıcılık (tılsımcılık) kelimeleri de çoğu zaman büyücülüğü karşılamaktadır (Örnek, 1971: 134).

Halk arasında büyü, hastalıktan kurtulmak, nazarı önlemek, çalınan eşyayı bulmak, kişilerin çocuk sahibi olmalarını sağlamak, ara açmak, kismet bağlamak, düşmanını hasta etmek veya öldürmek vs. gibi amaçlarla yapılır.

Büyülerden korunmanın değişik yolları mevcuttur. Bunlar, değirmenin dolabından sıçrayan su ile yıkanıp abdest olmak, su üzerinden geçmek, tütsüler ile tütsüleme, karşı büyüye başvurma vs. gibi (Boratav, 1973: 135). Büyü ile ilgili unsurlar İhsan Oktay Anar'ın romanlarında yer bulmuş inanç unsurlarındandır.

“Üç beş kuruş ver de şu zavallı çocuğu bir **okutup üfletelim! Kurşun döktürelim! Olmadı, bir kocakarıya **tütsü yapturalım!****...”(S/s.81).

“...çocuğun başında, göbeğinde ve dizlerinde **kurşun döktürdüler. Kadının tembihine uyup kurşunun döküldüğü suya ekmek doğradıktan sonra az ilerideki bir dörtyol ağzında köpeklere yedirdiler. Ardından hayırsever bir hâfiz, Eflâtun'un kilitlendiği odada üç gün üç gece Kur'ân-ı Kerîm'i kırâat edip defalarca hatim indirdi. Ancak anlaşılan o ki, çocuğa musallat olduğuna inanılan **cinlere** bu da vız gelip tırıs gitmişti.**”(S/s.81 – 88).

“Nihayet, abdestsiz yere basmayan gâyet sofu bir hocaya giden Kalın Musa bu mübarek adamla pazarlık edip torununa bir **muska** bile yazdırdı.”(S/s.82).

“neden sonra, elindeki buhurdan, fısır fısır duâ ederek dükkânını **tütsüleyen** kocakarıya...”(S/s.87).

“...hoş ve refah geçmesi için **üfürükçü** tarafından yazılmış tam üçyüzellidört meşin **muska** olduğunu söylüyordu.”(S/s.149).

3.3. HALK BİLGİSİ İLE İLGİLİ UNSURLAR

3.3.1. Halk Hekimliğiyle İlgili Unsurlar

Modern tıbbın günümüzdeki kadar gelişmediği dönemlerde hastane hizmetlerinden uzak yaşayan insanların geçmişte edindikleri bilgiler ve tecrübelerle rahatsızlıkları ve hastalıkları tedavi etmesinde kullandığı her türlü yöntemlere halk hekimliği diyoruz.

Bugün halk arasında kocakarı, ocaklı, efsuncu vb. olarak bilinen deneyimlerini, gözlemlerini birleştirerek elde ettiği birikimlerle kendine göre tedavi uygulamaları bulan kişiler birer halk hekimidir (Artun, 2012: 239).

Günümüzde halk hekimliğinin tedavi yöntemleriyle ilgili çeşitli işlemler bulunmaktadır. Bu işlemler sırasında hem büyüklük ögeler hem de gerçekçi, akılcı yöntemler uygulanır. Bunlar arasında okuma, üfleleme yoluyla tedavi etme, olağanüstü güçleri olduğuna inanılan yatırları ziyaret etme, derdinden kurtulmak isteyenlere hocalar, ocaklılar tarafından hazırlanan reçelerle tedavi etme vs. gibi.

İhsan Oktay Anar, romanlarında halk kültürüne ilişkin ögelere sıkça yer verdiği için o dönemlere ait halk hekimliğiyle ilgili unsurları da romanlarında kullanmıştır.

“Yaraları dikip **yumurta akı** da sürerek tımar ettikten sonra, karnından yaralandığı için kuledeki odasında acı içinde kıvranan şövalyeye de bakmak için filikaya binip kıyaya çıkmıştı”(A/s.150).

“Adamın tabiatüstü hassaları var. Mübarek ve rahmanî bir kişiöğlü. **Tütsüsü** ve **üfürüğü**, **sırt ağrısına** ve **rutubete birebir**”(A/s.164-165).

“...**Öküzbasuru** denilen bitkinin tohumu, yetmiş yıl önce ölmüş bir erkeğin mezarına ekildikten üç yıl sonra filizlenirmiş. Bu bitkinin yaprakları kaynatılıp içilince **insan sonsuz hayata kavuşmuş**. Ayrıca **kelavratotu**, yedi gün aç bırakılmış bir kuzuya yedirildikten sonra, hayvanın topak topak necâsetinden otuz gün boyunca günde bir tane yenildiğinde **insanın ömrünü yüz kırk yıl uzatmış**”(A/s.190).

“...yağından karazindanağusu elde edilen **tilkifenerinin**, ölümsüzlük otunun tâ kendisi olduğu yazıyor. Bu bitkinin yaprakları, **deberan, süreyye, buleyn ve şarteyn** menzillerinde olduğu sırada ayın ışığında bırakılırsa ölümsüzlük veriyormuş. Bundan başka, **sağırgelinotu** demlenip içilirse, insan o gece rüyasında ölümsüzlük otunu görür...”(A/s.190).

“**Akbaldırotu, kirte, kebere** yahut ‘**kebire**’de’ denilen **geberotu, yilansafrası, zülüflübaba, efrez** yahut **ebres, yabani ayabakan, evail** ya da **ivayilin** de ölümsüzlük otu olduğu söylenirmiş”(A/s.190-191).

“...**Kelavratotu** insanın ömrünü uzatır ama onu ölümsüz yapmaz. İnsana aslında **gebreatu yaprağı ölümsüzlük** verir. Eskiler **gebreatuna, ‘kebire’** ya da ‘**kebere**’ de demişlerdir. Bunun 333. Yaprağı, eğer gerekenler yapılırsa insanı ölümsüz kılar”(A/s.192).

“Sonunda adam, boza içtikten sonra midesinin genellikle biraz yandığını, hazır buraya gelmişken hekimin bu rahatsızlığa ücretsiz bir çare bulmasını rica etti. Rafael böyle bir duruma hazırды. Adama bir bardak **Eyaric-i Levgaziya** müşhili içirdi”(S/s.185).

“**Mürdesenk, sülyen, göztaşı, nişadır, kükürt çiçeği, kırmızı zırnık, şarap karası veçivit kavanozlarıyla ve kezzap, zaçyağı ve tuzruhu şişeleriyle dolu raflarda, irili ufaklı böcekler kaynamaktaydı**”(S/s.183).

“**Deriyi ve diğer tabakaları dikerek kapattıktan sonra dikişin üzerine önce yılanmış şarap dökmüş, ardından peynir küfü sürerek, yaranın iltihaplanmasını aklınca engellemiştir**”(S/s.186).

“**Kanlı basur illetinin azmasını önlemek amacıyla, son ameliyatında Lazar’ın bağırsaklarından altı endaze kadarını kesen Rafael, adamı ameliyat**

masasına bir kez daha yatırıp afyon ruhu ve manotu verdikten sonra neşterle zavallının karnını yarmıştı” (S/s.188).

“Hekim Mihel Efendi’nin yaptığı tek şey, Bayram’ın sancıyan bağına bir **yakı vurmak** olmuştu” (S/s.196).

“Evden dışarı çıkmak üzereyken Cüce Efendi, bir kâğıt parçasının içindeki **Berç macununu** Bayram’a vererek, bunun ‘okunup üflenmiş’ mukaddes bir macun olduğunu, **günde bir nohut kadarını yerse faydasını göreceğini söylemişti**” (S/s.199).

“...ona 5 gram sükfredövaleriyen, 3 gram bromürdöposyum, 40 gram sirup d’opiyum ve 150 santim mekabında **odömelis karışımı bir şurup** yazdı. Reçeteyi aynı sokağın karşı tarafındaki Eczâcı Aladu’da yaptıran İhsan Sait, o gece akşam yemeğinden sonra bu ilâçtan bir yerine, iki, yatmadan önce de iki yerine dört çorba kaşığı içip derin bir uyku uyumasına rağmen, sabah kalktığında kasanın kapağının yeni ardına kadar açık olduğunu gördü...” (YG/s.91).

“Mâruz kaldığı hissî sarsıntı onu ziyadesiyle bîtap düşürmüştü. **Alında sirkeli suya batırılmış tülbent** olduğu hâlde yatağından sayıklarken, Bevval elinde havlu sallayarak onu ferâhlatmaya çalışıyordu” (YG/s.93).

“Herhalde **bel ağrısından** uyuyamamış ki, koca kışının her bir lobunda, içinde ispirotolu pamukların yandığı iki dev turşu kavanozu ile, kendisine **kupa çekiliyordu**” (GK/s.99).

3.3.2. Halk Meteorolojisi ve Gök Bilimi (Astronomisi) İle İlgili Unsurlar

3.3.2.1. Meteoroloji

Teknolojik gelişmelerin henüz günümüzdeki kadar ilerlemediği dönemlerde halk arasında özellikle yaşlı ve tecrübeli insanlar büyüklerinden duyarak öğrendikleri ya da yaşayarak şahit oldukları bazı olaylarla ilgili durumlara bakarak hava tahmini yapmışlardır.

Tabiat olaylarına ve gökyüzünün hareketlerine bakarak rüzgârın ne zaman soğukluk ne zaman yağış getireceği ya da güneşin ne zaman sıcaklı ne zaman aşırı kuraklık getireceği ile ilgili tahminlerin yapılması ve birtakım yorumlar elde edilmesi

halk meteorolojisine örnek gösterilebilir (Artun, 2012: 250). Halk arasındaki hava olaylarıyla ilgili uygulamalara ait örnekler yazarın romanlarında sıkça geçer.

“*Binaya yıldırım düşürecek bu uğursuz! Kovun!*”(PKA/s.221).

“*Gökgürültüsü, yağmur şakırtısı, fırtına uğultusu ve pancur gıcirtılarının sürüp gittiği o koridorları...*”(EH/s.31).

“*...grandi direğinin zifosundaki el flaması, poyraz tarafından esen rüzgârla dalgalanıyordu*”(A/s.58-59).

“*Kara bulutlar gökyüzünü tamamen kaplamış ve rüzgârla birlikte şiddetli bir yağmur bastırmişti*”(A/s.100).

“*Gökler gümbür gümbür gümbürderken düşen yıldırımların ve çakan şimşeklerin ışıltısı, Amat’ın güvertesinde ve direklerindeki dehşete düşmüş zavallı gemicilerin bembeyaz kesilmiş çaresiz suratlarını aydınlatıyordu*”(A/s.100).

“*Orada bu mevsimde sabaha karşı poyraz tarafından şiddetli bir rüzgâr başlar ve günbatımına kadar sürer*”(A/s.128).

“*Şu batan puslu güneşe, şu pembe, fıstık yeşili gökyüzüne bir bak. Eminim ki, bu gece ay kırmızımtırak olacaktır. Bu ne demektir, biliyor musun? Bu işaretler yağmurun yağacağını gösterir*”(A/s.128).

“*Dirise edip karayel tarafından esmeye başlayan rüzgârı apazdan alan Amat batıya doğru seyrediyordu*”(A/s.138).

“*Yıldız tarafından esen rüzgârla apaz seyri yapan Amat’ın gözcüleri kible tarafında, kalyoncularla dolu iki firkateyn görmüşlerdi*”(A/s.177).

“*Nemli ve boz bulutlar denizin yüzeyine tıpkı sis gibi çökmüştü. Yağmur atıştırmaya başlayınca Diyavol Paşa Hazretlerinin emriyle yelkenler fora edildi*”(A/s.181).

“*Ama Nazilli Meyhânesi’ni terk edip yağmur bulutları yüzünden gökte bir tek yıldızın bile görünmediği o karanlık gecede...*”(YG/s.45).

“*Dua et ki şimşek çakmasın, yoksa seni vururum*”(YG/s.45).

“...kasvet yüklü **kapkara yağmur bulutları** Dersaat’in üstüne çökmüş, gökler gürlemiş, **şimşekler** çakmaya, **yıldırımlar** düşmeye, hava **şakır şakır yağmaya**, sokaktaki tek tük insanlar oraya buraya kaçışmaya başlamıştı”(YG/s.55).

“Bu altışar sıra tel, **Yıldız, Kible, Gündoğusu** ve **Batı rüzgârlarının** etkisiyle titreşip uğulduyordu”(YG/s.64).

“**Şark tarafından bir şimşek** parıldadıktan sonra **gök gümbürdeyince** İhsan Sait’in dizleri titrer gibi oldu”(YG/s.65).

“...o karanlık gecede **şimâle**, yani Demir Minâreler’e doğru çamurlu yolda yürümeye başladı”(YG/s.65).

“Ne var ki bu sırada bir **sağanak** indirdi. **Yağmur** şakırdamaya başladı. Derken az ilerisine bir **yıldırım** düştü ve kulakları sağır eden bir **gök gürültüsü** dağı taşı inletti”(YG/s.65).

“...ama bu sırada şiddetli **lodos**, parke taşlarla döşeli yoldaki onca çöpü, kuruyup tozакlanmış at dışkılarını, pis kâğıt parçalarını tâ havaya savurunca mendiliyle ağzını kapattı”(YG/s.81).

“Derken **dolunayın şavkı**, karanlık sokağın köşesinde bir gaddârenin çeliğinde aksetti ve sunturlu bir küfrün ardından canhıraş bir feryat duyuldu”(YG/s.96).

“**Yağmur** hâlâ şakır şakır yağdığı için İhsan Sait dışarı çıkmadı”(YG/s.106).

“Ama vakit geceydi. Tepede **yıldızlar ve dolunay** vardı. **Buz gibi bir rüzgâr** esiyor, zavallının ilikleri donuyordu”(YG/s.119).

“...kıyamet misâli **fırtınada** ve 800 metre irtifâda, cehennem ateşinin isi gibi kapkara o **yağmur bulutuna** girmek üzereydi”(YG/s.154).

“Karanlık pusu yırtan bir **şimşek** çakar çakmaz kulakları sağır eden bir **gök gürültüsü** gümbürdeyiverdi ve kabinin camları zingır zingır zingırdadı. **Barikalar çakıp sâikalar düşerken**, cadı tütsüsü kadar zifirî ve dev cüssesi kadar kallavi o **cehennemî bulutta** elvân elvân, altunî ve firfirî Pertevler oynaşıyordu”(YG/s.154).

“...pençelerden içeri iğne kadar keskin **kar billûrları** püskürüverdi. Benzin buz kestiği için motörler durunca...”(YG/s.157).

“**Sicim gibi yağmur** Enverî hâkî feslerden erlerin burunlarına, bıyıklarına ve çenelerinden sinelerine akıyor, kaputlarından ve beşer kütüklük bulunan palaskalarından dolamalarına ve nihâyet potinlerine sızıp bedenlerinde ıslanmadık yer bırakmıyordu”(YG/s.170).

“Gökleri ansızın **kapkara bulutlar** kapladı ve artık kurşunîye çalan denizin ortasına bir yıldırım düştü”(YG/s.171).

“Çok geçmeden yine **bardaktan boşalircasına yağmur** yağmaya başladı”(YG/s.171).

“...dizlerine kadar batan erler ikide bir batağa kapaklanıyorlardı. Derken bir de **tipi** çıktı. İşler çığırından çıkmış gibiydi”(YG/s.173).

“ ‘**Kar** yağıp, **güneş** açar da tekrar kar yağarsa **çiğ** düşer, câhil!’ dedi”(YG/s.182).

“Dışarıda **sağanak** başlamış, gök gümbür gümbür gümbürdüydü”(YG/s.200).

“O gece Ümmü Gülsüm Kiraathânesi’ndeki ders bitince, **hafiften atıştıran yağmurun** altında Efgan Bakara, tâ o pavyona, İdris Âmil Efendi Hazretlerin’nin tam bir ay bulaşık yıkmaya...”(GK/s.39).

“**Çiseleyen yağmur**, gözlük camlarında boncuk boncuk damlalar bıraktığından ikide bir durup...”(GK/s.40).

“...o gece, **yağmur** yağar, **dolu boşanır**, **gök gürleri** ve **şimşek çakarken**, Ümmü Gülsüm Kiraathânesi’nden fazlaca uzak olmayan mezbelelik bir yerde...”(GK/s.50).

“**Yağmur** şiddetini arttırmıştı. İnce, yazlık ceketiyle Efgan Bakara ise, o **yağmur** altında ters yöne gidiyordu”(GK/s.73).

“O sabah **gökler gümbürdüyor**, bardaktan boşalircasına **yağmur** yağıyordu. Hava kasvetliydi”(GK/s.127).

“O gece **kar** yağmaya başladığında, elleri kelepçeli olduğu hâlde Efendimiz...”(GK/s.180).

3.3.2.2. Gök Bilimi (Astronomi)

Bir bilim dalı olarak astronomi, etrafımızı çevreleyen evreni, gezegenleri, diğer gökcisimlerini (göktaşları, yıldızlar, kuyruklu yıldızlar, vb.), bu cisimlerin oluşumlarını, evrimleri, bileşimlerini, birbirine göre konumlarını ve hareket yasalarını inceleyen bir bilimdir (Kabadayı, 2007: 61). Halk arasında astronomi ise mevsim değişikliklerini belirlemek ve tarım faaliyetleri düzenlemek amacıyla kullanılır.

Halk astronomisi ile ilgili inanışlara kuyruklu yıldızın büyük âfetleri, ya da önemli olayları haber vermesi, Terazi'nin yanındaki Kuyruk yıldızının doğumuyla havaların serinlemeye başlaması vs. örnekler gösterilebilir (Boratav, 1973: 24). İhsan Oktay Anar'ın romanlarında halk astronomisiyle ilgili unsurlara rastladık.

“...Fener'e vardıklarında **dolunay** çıkmıştı” (PKA/s.164).

“**Yıldızlı** pırıl pırıl göğü gösterip kendileriyle alay eden gençlerle şarabına, tütününe, parasına girdikleri tüm bahisleri her ne kadar kazanmış olsalar da...” (A/s.99).

“Göremediği sadece o güzelim hilâl değil, aynı zamanda **kutup yıldızı**, **büyük ayı** ve **burçlar kuşağında**ydı da!” (A/s.173).

“**Şems**'in düşmanı olan **Utarid**'in ardından, savaş ve öfkenin timsâli **Merih** de battığından olsa gerek, göklere barış ve huzur hâkimdi. Buna rağmen **yıldızların** hiçbiri yörüngelerini terk edip göklerin düzenini bozmadı. Çünkü **Ülker**'i kovalayan ve yedi yıldızdan ibaret **Cebbâr** batarken, ölçü ve dengeyi temsil eden Terazi takımyıldızı artık doğmuştu. Hayalperestliğin timsali Seretan'a bakan Eflaun, **Büyükayı**, **Ejderha** ve **Küçükayı**'dan sonra **Kutupyıldızını** gördü.” (S/s.119 - 120).

“Bağdat Kâhini lafa karıştı ve şunları söyledi: ‘Evet! Ejderha **takımyıldızının** altındaydı’...” (S/s.164)

“Kazan Kâhini ise, ‘**Çoban takımyıldızı** doğduktan iki saat ve otuz dakika kadar sonra doğdu,’ dedi...” (S/s.164).

“Bilirsin ki, Güneş'ten, **Utarit** yirmisekiz, **Zühre** ise kırksekiz dereceden daha uzak olmamalı.” (S/s.164).

“*Harp ilâhı Merih ise Ay’ın yanında, Cevzâ burcundaydı. Ama en önemlisi Zaman ilâhı Satürn, nâm-ı diğer Kronos, çoktan doğmuştu. Az sonra Orion’un iki köpeği, Kelbü’l Asgar ve Kelbü’l Ekber de yükseldi. Büyük Ayı, yâhut Dübbe, Mirak, Fakha, Magriz, Elyus, Meyzer ve Kâid ile Yedi Uyurlar ise şimâlde idiler. Sabah karşı, kocası Batlamyus’a âşık Berenis’in fedâ ettiği ve Zevs’in göğe yerleştirdiği saç zenitteydi*”(YG/s.158).

“*...koscoca binânın ortasındaki muazzam plânetaryumda bulunan Güneş’e, Utarit’e, Zühre’ye, Dünya ve Ay’a, Merih’e, Müşteri’ye, Zuhâl’e ve Zodyak’a hareket veren millere bağlıydı*”(YG/s.163).

“*Efendimiz gece karanlığında pencereden gök kubbeye baktı ve kendi emsali olan Kutup Yıldızı’nu gördü*”(GK/s.181).

3.3.3. Halk Takvimi İle İlgili Unsurlar

Halk takvimi, halkın bir yıl içinde arka arkaya gelen günlerle toplumsal, hukuksal, ekonomik, tarımsal, siyasal, kültürel, dinsel ve büyüsel oluşumları tespit etmek amacıyla kullandığı geleneksel bilgi ve uygulamalara verilen addır (Artun, 2012: 257).

Halk geleneklerinde takvimle ilgili unsurların adlandırılması çeşitli etkenlere göre yapılmaktadır. Bunlar, bademlerin çiçek açması, bağ bozumu gibi doğadaki bir oluşuma göre yapılan adlandırma; mevsim değişmelerine bağlı olarak yaşanan hava olaylarına göre yapılan adlandırma; deprem, sel gibi doğal felaketlere göre yapılan adlandırma; sabah, kuşluk, öğle gibi adlarla günün değişik bölümler halinde adlandırılması; tarihte yaşanmış toplumu derinden sarsan olaylara göre yapılan adlandırma vs. gibi. İhsan Oktay Anarın romanlarında karşılaştığımız halk takvimi ile ilgili örnekler şu şekildedir:

“*Bünyamin derin uykusundan ikindiye doğru uyandı*”(PKA/s.160).

“*Adımlarını sıklaştırdıklarında, tepenin ardında doğan güneşin ilk ışıkları yüzlerine vurdu*”(EH/s.18).

“*Saatler geceyarısını vurmaya başladığında, bu delifişek oğlan...*”(EH/s.32).

“*Duası şafak sökene kadar sürdü...*”(EH/s.132).

“*Yağmurun bardaktan boşanırcasına yağdığı bir gün...*”(EH/s.135).

“*Cuma sabahı ise, bahçede yakılan ateşin dumanını farkettiğinde...*”(EH/s.175).

“*...ramazan ve kurban bayramı arefelerinde bedavadan giydirirdi*”(EH/s.207).

“*Ayrıca ertesi günü Ramazan’ın ilk günüydü*”(EH/s.228).

“*...Ramazan ayında küfür savurmazdı. Ancak, yaşı ilerleyip bir ayağa çukura girince...*”(A/s.23).

“*Gece yarısından sonraki dördüncü satte ilk horoz öttü*”(A/s.38).

“*Tanyeri ağarmasına rağmen kış taraftaki fenerin ışığı henüz söndürülmemişti*”(A/s.59).

“*Şafak sökmek üzereydi. Seyir zâbiti Abuzer Reis, Kırbaç Süleyman’ın yanına gelerek...*”(A/s.119).

“*Amat, Malta’ya doğru seyrederken akşam vakti gökyüzünü yağmur bulutları kaplamıştı*”(A/s.137).

“*...Ramazan Bayramı’nda gece vakti, bahşiş vermeyen bir adamın muşamba fenerini yırtmıştım*”(A/s.167).

“*Şafak vaktiydi. Ali Usta ile Âdem Baba kış taraftaki filikaya indiler ve teknelerini Amat’a bağlayan halatı yavaş yavaş koyvermeye baladılar*”(A/s.201).

“*... Şaban ayının on dördüncü gecesi...*”(S/s. 11).

“*İmsak vaktinden tâ akşam ezanına kadar şehrin âsâyîşinden ve düzeninden sorumlu...*”(S/s.64).

“*Yatsıdan ta imsak vaktine kadar gök kubbesine bakan kâhin, güneş doğduğunda bir zayıç hazırlamıştı bile.*”(S/s.165).

“*...o kadar albenili bulmuştu ki cânanının billûr ten kadar ak taç yapraklarına seher vakti meleklerin gözyaşı gibi düşen jale parıltılarıyla...*”(YG/s.20).

“**Akşam ezânları okunmaya başladığında**, ekşi suratlı adamın tarif ettiği gibi, karanlıkta yürüyerek **Büyük Hendek Sokağı**’na vâsil oldu”(YG/s.37).

“**Duvar**da anadan doğma hâlleriyle kadın fotoğrafları ardı. Resme istidâtlı biri, **Ramazan ayında** ve zaptiyenin yoklamaya geleceği günlerde...”(YG/s.38).

“...**bu gece Regûib Kandili**. Az bekleyiniz. Mevlitten sonra dükkân açılacak”(YG/s.38).

“**Vakit gece yarısını** geçince yerinden kıpırdama ihtiyacı hissetti...”(YG/s.56).

“**Araba süren kamburu şafak sökene kadar** takip eden İhsan Sait, güneş doğduğunda **Demir Minâreler**’i, görüverdi”(YG/s.63).

“**Yatsıya az bir zaman kala tren Ayastefanos**’a varmak üzereydi”(YG/s.64-65).

“**İhsan Sait sabahın ilk horozu ötene kadar** aç karnına yedi fincan kahve içti”(YG/s.87).

“**Gün battıktan sonra** hava iyice soğudu”(YG/s.95).

“**Sabah gün doğar doğmaz** barakalardan sökün eden ameleler hangara girip tezgâhlarda yerlerini aldılar”(YG/s.132).

“Maateessüf, anası bu barbara **kadir gecesi** doğurmuş...”(YG/s.135).

“**Akşam ezânı** okunurken trene bindi”(YG/s.146).

“İşin daha da kötüsü, **tanyeri ağarana** kadar yürünecekti. O şiddetli yağmur altında kara ve balçağa saplanan obüsleri, petrol lambalarının ışığı yardımıyla...”(YG/s.173).

“**Şafak sökene kadar** ölüp ölüp dirildiler ama, dize kadar gelen o karın içinden tonlarca ağırlıktaki obüsleri yürütüp...”(YG/s.173).

“**Şafakta**, yani üç saat kadar sonra yola çıkacaklardı”(YG/s.174).

“**Öğleye** az bir zaman kala bayır aşağı inmeye başladılar”(YG/s.175).

“**Seneler evvel** evden kaçıp sır olan bu ağılgüler adam, omuzuna kayışla, radyoya benzer bir tahta kutuyu çaprazlama asmıştı”(GK/s.22).

“...**akşam ezanı okunurken** Ümmü Gülsüm Kıraathânesi’ne varıp, çay demleyen ocakçıya kurs için müracaat etti”(GK/s.26).

“...**ertesı gün gece** onda pavyonda olması gerektiğinden, kendini toparlamak muradıyla evinde istirahate çekilmiş o gece Ümmü Gülsüm Kıraathânesi’ne gelememişti”(GK/s.35).

“Hayat onu epey yorduğu için, **ertesı gün** saat on ikiye doğru uyandı”(GK/s.42).

“...nasip dağıtıldığı **akşam ezanından sonra**, konu komşuya bir bir dolaşıp onlardan evlâdına bir kısmet bulmalarını istirhâm etti”(GK/s.51).

“Nihayet **akşamüstü** herkes, Haliç kıyısındaki Yalçınsozan Düğün Salonu’nun önüne varmıştı”(GK/s.57).

“**Şafak sökmeden önce** hamama gidip keselenmesine rağmen üstü başı hâlâ vanilya kokan İdris Âmil Hazretleri...”(GK/s.59).

“...o kanlı düğünden **beş gün kadar sonra**, sokağın başındaki kıraathaneden Efendimiz’i telefona çağırdılar”(GK/s.60).

“...**o günün gecesi**, Efendimiz Hazretleri’nin muhterem pederi, uygun bir merasimle torununa ‘Yaşar’ ismini verdi”(GK/s.63).

“...adı çıktığı için **geç vakte** kadar Kültür Kıraathânesi’nde kalan İdris Âmil Hazretleri, **gece yarısına** doğru Köprü’yü geçip Karaköy’e vardı”

“**Sabah vakti** ise serser sepelek, aptal avanak beyhûde düşüncelere daldı. Bu dalgın ve karamsar hâli tâ **akşamüstüne** kadar sürdü”(GK/s.114).

“**O gece sabaha kadar** Efendimiz Hazretleri’nin gözüne uyku muyku girmedi”(GK/s.120).

“**O gün** sabah namazının ardından Arap Camii’nin cemaati sanki avlu önünde değil, ‘Mahşer’de idi”(GK/s.124).

“**Aynı günün gecesi**, hırsız taifesinin soygun faaliyetlerini yürüttüğü, yani o malûm sokağın...”(GK/s.129).

“**Geçen gece tâ yatıya kadar** onca teçhizatı taşıtıp oraya buraya yerleştirttiği için enikonu yorulduğundan olsa gerek...”(GK/s.150).

“...aldığı istihbarata göre kızlarından birinin **mübârek Cuma günü** bir ırz düşmanınca kaçırılacağıni söylemek zorunda kaldı”(GK/s.167).

“**Akşamüstüne doğru müteahhidin evinin önündeydi**”(GK/s.171).

3.3.4. Halk Hukuku İle İlgili Unsurlar

Toplum halinde yaşamının bir gereği olarak ortaya çıkan ve toplumsal düzeni sağlamayı amaçlayan birtakım kurallar, kuşaklar boyunca sözlü gelenekte yaşayarak günümüze kadar ulaşır. Halkın kendi arasındaki hukuksal sorunları çözmek için geliştirdiği bu kurallar, birtakım sözlü veya sözsüz yaptırımlarla karşılanır. Bunlar arasında özellikle küçük yerleşim bölgelerinde, samimi ilişkilerin söz konusu olduğu bölgelerde, halk hukuku kurallarına aykırı davranan kişilerin toplumdaki soyutlanması, toplum tarafından ayıplanması, kınanması, küçümsenip aşağılanması vb. gibi cezalar uygulanır (Örnek, 1977: 122).

Özellikle kan davaları başta olmak üzere, fuhuş, hırsızlık, kız kaçırma veya boşanma gibi durumlar geleneksel halk hukuku içinde değerlendirilir. Halk Kültürü özelliklerinin hemen hepsini bulduğumuz Anar’ın romanlarında yazılı olmayan hukuk kurallarına dair örnek şu şekildedir;

“...merhum biraderi Feyyus’un karısı ile **töre gereği derhal evlenmesi gerektiğini** fısıldadı”(EH/s.111).

“Ağalarınızın emirlerine harfiyen uyunuz! **İtaatsizlik edenin kulağı kesilecek** ve Et Meydanı’nda teşhir edilecektir”(A/s.26).

“**Karılarını talâk-ı selâse ile boşayan kocalara hileli hülle yapan, analarına ve babalarına eziyet eden, Ramazan’da özürsüz oruç tutmayan bu insanların işledikleri günahlar** burunlarından fitil fitil geliyordu. Malik’in yardımcıları olan bazı ekşi suratlı kişiler bu günahkârları, tıpkı İspanyolların kullandıkları ‘garot’ benzeri bir düzeneğe boyunlarından bağlıyor, mengeneyi çevirdiklerinde ise **kurbanların enselerine demir bir çivi battıyordu**. Öyle ki, günahkârlar ölüp ölüp diriliyor, işledikleri cürümler yüzünden saçlarını başlarını yoluyorlardı”(A/s.53).

“**Efendilerinden kaçan köleler, ölçüde tartıda hile yapanlar, cemaate gitmeyip tek başına namaz kılmayı huy edinenler bu katta demir sandalyelere**

oturtulmuş ve bu sandalyelerin altlarında ateş yakılmıştı. Malik'in yamakları, daha fazla ıstırap çeksinler diye bu günahkârların pişen yerlerini domuz yağıyla yağlıyorlardı”(A/s.53).

...ganimet malına hıyanet edenler, zina suçu işleyenler ve söz taşıyıp dedikodu yapan günahkârlarla karşılaştılar. Malik'in yardımcıları, feryat ve figânlara aldırmaksızın bunların derilerini yüzüp iç organlarını çıkarıyorlar ve ateşte kızartılmış demirle zavalluların ciğerlerini dağlayıp kebab ediyorlardı (A/s.53-54).

“Zina yapanlar, başkalarını hor görüp büyüklük taslayan kibirliler, savaşta ve kavgalarda firar edenler burada tokmaklarla dizleri ve eklemeleri kırıldıktan sonra dev tekerleklere geçiriliyorlardı. Çektikleri azapla feryat ayyuka çıkan bu günahkârlar söz dinlemedikleri için bin pişmandılar”(A/s.54).

“Fırar ettiği için Tekke Camii önünde yüzüstü yere yatırılıp, kaba etleri görülecek şekilde çakşırı indirildi. Biri beline oturduktan sonra ortanın çorbacısı kıcına tam 200 değnek vurdu. Fakat o gıkını çıkarmadı”(A/s.137).

“Buna göre, karısına üç kez ‘Boş ol!’ deyip de daha sonra buna pişman olan erkeğin karısıyla tekrar evlenebilmesi için karısının başka biriyle evlenip en az bir geceyi onunla birlikte geçirdikten sonra boşanması gerekirdi.”(S/s.195).

“Hüseyin Efendi buna rağmen sevinçliydi. Çünkü ‘kan parası’ olan altıyüzotuz akçe Hızır Paşa'ya ödenir ödenmez, yeğeni Veysel Bey serbest bırakılmış, doğruca evine dönmüştü.”(S/s.239).

“Kumar borcu nâmus borcuydu ”(YG/s.43).

“...bir kadının tombul kalçasını mincıklayıverdi. Hanımefendi çığlık çığlığa bağıırırken yetişen kalabalık Bevval'e sille tokat girişti. Az sonra polis gelmiş ve Bevval, sopa üstüne sopa yiyeceği nezârethâneye atılmıştı. ...Nitekim ertesi gün tam 6 ay hapis cezasına çarptırıldı...”(YG/s.111).

“...Dayı ile hanımının nikâhını imam kıymıştı. İşte aynı imam, Dayı'nın hem Muallâ ile hem de şeriata göre erkeğin hakkı olan, muhtemel diğer iki talihli kadın ile nikâhlarını kıymak için âdeta yanıp tutuşuyordu”(GK/s.116)

3.3.5. Halk Matematiği İle İlgili Unsurlar

Halk matematiği, halkın günlük hayatta işlerinde, alışverişlerinde, ticaretlerinde kullandığı ve büyük ölçüde insanların hayatını kolaylaştıran kendi oluşturdukları ölçü birimlerine verilen addır. Günümüzde de kullanılmaya devam edilen Türk halk kültürüne özgü ölçü birimleri ile ilgili kullanımlara Anar'ın romanlarında da rastlamaktayız. Bunlar aşağıdaki metinlerde gösterilmiştir;

“...onları asıl hedeften **arşınlarca** öteye saptırabilirdi”(PKA/s.74).

“...fırının birinden **yarım somun** ekmek alabilirdi”(PKA/s.115).

“Tekerleğin ağırlığı yirmi **okkadan** fazla...”(PKA/s.150).

“...kazandaki sıcak su **bakraç bakraç** leğene boşaltılırken...” (EH/s.145).

“...Zübeyir ona **okkali** bir tokat çarptı”(EH/s.118).

“...Adam, top güllesini 1 **mîl-i bahrî** uzağa fırlatan perdahlı barutu hebâ etti”(A/s.21).

“...yıldızların yüksekliklerini ölçüp enlem bulmada kullanılan pirinç bir **usturlab**,...”(A/s.26).

“...20 **dirhem** pastırma, 10 **dirhem** siyah havyar, içebildiği kadar şarap, meze olarak peynir ya da fiçıya basılmış lakerda satın alabilirdi”(A/s.31.)

“120 **kantar** peksimet, 40 **çuval** bulgur, 7 çuval pirinç, 30 **tulum** kavurma, 16 **fiçi** şarap, 17 tulum peynir, 30 çuval soğan, 133 fiçi tuzlanmış balık, 9 fiçi süzme bal, 10 tulum sade yağ, 14 fiçi zeytinyağı, kötü günler için 120 şişe hurma rakısı, meze olarak 3 fiçi lakerda...” (A/s.31-32).

“...sadece bu malzemeyle azından en azından 70 **ayak uzunluğunda**, üç direkli ir karavel yapabilirdi”(A/s.32).

“...perdahlanmış barutla 9 **okkalık** gülleleri 1 **mîl-i bahrîye** kadar atabiliyorlardı”(A/s.33).

“...Marmara Denizi'ne doğru henüz 30 **fersah** açılmışlardı”(A/s.47).

“Sefer öncesi kendisine verilen 11 akçelik pulatka ile âlâsından 120 **dirhem** tütün almıştı”(A/s.56).

“...Cenevizli azizi ölmeden önce tartmış ve aziz tam 40 **okka** 142 **dirhem** çekmiş”(A/s.93).

“Kayalıklara iki **gomina mesafe** kaldığından Amat demire binmiş, sürüklenmekten kurtulmuştu”(A/s.101).

“...Venedik kalyonu aşağı yukarı beş **mil uzaktaydı** ve çatışmaya en geç yirmi dakika içinde yetiyecek gibiydi”(A/s.108).

“...parakete hesabı yapılsın. Her beş **milde** bir iskandil edilsin. Derinlik otuz **kulaç** olduğunda bana haber ver”(A/s.113).

“‘Efendim. Parakete hesabına göre Matafan Burnu’ndan batıya doğru tam 50 **fersah** yol aldık’ dedi”(A/s.119).

“Eğer topları **bazilikse** 9, sakre ise 12 **okkalı** güllelerle Amat’ın kıç tarafını dağıtır”

“İskandil çavuşu kurşun ağırlığı denize attı ve müjdeyi verdi: ‘Derinlik 25 **kulaç!** Dip kayalık’”(A/s.122-123).

“Palanga ile arasındaki mesafe 40 **adım** düşmüştü”(A/s.135).

“...üçünüz hissettirmeden kulenin diğer tarafına geçin ve **kuleye piştov menzili kadar** yaklaşın”(A/s.141).

“Yeniçeriler 2 **fersaha** yakın bir mesafeyi katettiklerinde gün ışıdı. Kaçağın izlerini gözden kaçırmamak için aralarında 20 **adım** kadar mesafe bırakmışlardı”(A/s.146).

“Çalıya 10 **adım** kadar kala başeski yatağını çekti. Koşarak çalının arkasına atladıktan sonra, yoldaşına ‘Gel!’ diye bağırdı...”(A/s.148).

“...Hasan Ağa’nın erik bahçesine gizlice girip olsa olsa 10 **okka** çalıntı erik yemişliğim vardır”(A/s.167).

“Yarım saat geçmemiş ki 2 **mil** kadar uzak bir yerden üç **pâre** top atışı yapıldı”(A/s.194).

“İskandilciler 30 **kulaç** derinliğe geldiğinde bu ipi çekecekler”(A/s.200).

“...bakkaldan bir iki **dirhem** pastırma alıp ekmekle yiyerek...”(S/s.27).

“...Öyle ki bir filori için istedikleri para, yetmişiki **okkalık** yükü sallasirt edip...”(S/s.64).

“...yirmi **adım** kadar koşmuş koşmamıştı ki...”(S/s.112).

“Lazar’ın bağırsaklarından **altı endaze** kadarını kesen Rafael...”(S/s.188).

“Yalının terasındaki iki yüz yirmi **milimlik** teleskop bir yana...”(YG/s.21).

“...uzun bacasından kapkara dumanlar tüttüren **on beş metrelik** uskurlu küçük istimbot...”(YG/s.24).

“Formaları dağılmasın diye cildi demir menteşelerle tahkîm edilmiş iki **endâze** kalınlığındaki bu defterde o güne kadar verilmiş bütün borçlar kayıtlıydı”(YG/s.55).

“Kambur, arabayı 30 **adam boyu yüksekliğinde**, 200 **adım uzunluk** ve 50 **adım genişliğindeki**, Ayasofya kadar muazzam, devâsâ bir ahşap binânın koskoca cümle kapısı önüne doğru sürdü”(YG/s.63).

“...o hayvandan beş **okka** et çıkar! Deyince Âlî İhsan, ‘Hayır! O ceylan bana âit değildir. Dağda peşime takıldı, o hürdür! Benim arkadaşımıdır. Onu size bırakmam!’ diye bağırmaya başladı”(YG/s.82).

“Zemine en büyüğü **yirmi adam çapında** irili ufaklı ve hepsi de hafif olsunlar diye delikli...”(YG/s.115).

“...aşağı yukarı **yarım adam eninde** ve **ikişer adam boyunda** gergin bezle kaplı, içi boş şilte misâli dört garip şey vardı”(YG/s.116).

“...okyanusun karanlık dipleri kadar yoğun ve âsûde bu yalnızlık, beher gün yüreğinde **üç beş dirhem** yağ erittiği için, Döjira’nın fotoğrafına artık bakmamaya karar vermişti”(YG/s.134).

“Dediğine bakılırsa hangarda, Bomonti Bira Fabrikası imâlâtı 40 **kasa** bira, 30 **okka** sucuk ve şu anda zeytinyağında kızartılmakta olan 20 **kilo** patates vardı”(YG/s.147).

“Somunda 200 **kiloluk** tahrip dânesi atan 18 **inçlik** toplar bile kefelere konu”(YG/s.165-166).

“77 **milimlik** toplara koşulu altışar katır bu ağır ve korkunç silâhları dağdan yukarı taşımaya yetmiyor...”(YG/s.171).

“...zâbitin sol ayağı üzengiye takılı olduğu hâlde kişneyip şaha kalktıktan sonra dörtnala koşturmaya başladı. Hayvanı 200 **adım** ötede durdurabildiler” (YG/s.171).

“Birkaç **fersah** yolu akşamüstüne kadar kat edip...”(YG/s.175).

“...Diyâbekirli fedaîlerden biri bileğini tutup ensesine **okkaltı** bir şaplak indirdi”(GK/s.34).

“...her on **metrede** bir enayinin durup, o soğukta kendini beklemesini sağlıyordu”(GK/s.69).

“...Dayı'nın kadın kokusu diye nefret ettiği o daha pahalıca ‘Gizli Çiçek’ kolonyasından 100cl. istedi”(GK/s.117).

“On beş **metre** yüksekliğinde ve basamaklarının her biri **ikişer bilek kalınlığındaki** merdiven enikonu ağırdı”(GK/s.167).

3.3.6. Halk Ekonomisi İle İlgili Unsurlar

Halkın geçimini sağlamak için ihtiyaç duyduğu ürünlerin ve hizmetlerin üretiminde kullandığı araç ve gereçler, usuller, tecrübeler ya da tüketim aşamasındaki geleneksel davranış biçimlerine halk ekonomisi diyoruz.

İhsan Oktay Anar'ın romanlarında halk ekonomisi ile ilgili kullanımlar mevcuttur. Kültürel yapının doğrudan belirleyicisi olan halk ekonomisinin en önemli unsuru paradır. Para, her dönemde insanlar için geçim vasıtası olmuştur. Anar'ın romanlarında da eski dönemlere ait paralarla ilgili unsurlar kullanılmıştır;

“Keseyi aldığı anda içinden yetmiş küsur **akça** çıktı” (PKA/s.41).

“...yeni bir döküm işine girmesi için **yüzotuzyediyedi kuruşa** zorla razı edilen...”(KH/s.25).

“...saksâğanları tam **binyediyüzyetmişbeş çil altından** mahrum bıraktı”(KH/s.38).

“65 **akçe** yevmiye ve üç **kuruşluk** ganimet uğruna katılmak zorunda olduğu uzun ve kanlı bir deniz seferinden...”(A/s.27).

“...çektiriyi donanmaya hibe edince tam 650 **Esedî kuruş** bahşiş almış...”(A/s.83).

“İçeride neler yapıldığını sabaha kadar tafsilatlı bir şekilde saydı döktü. Adama tam iki sürahi şarap ikram etmiştim. Mezeler hariç, bana tam 45 **akçeye** mal oldu” (A/s.164).

“Herhalde saz heyetinin toplam yevmiyesi olan dörtyüzyetmiş **akçeyi** ödeyecekti.”(S/s.34).

“...zeytinyağını okkası yedi **akçe** gibi **fâhiş** bir fiyattan satan bu namussuzu...”(S/s.64).

“...müşterilerden aldığı **çil akçeleri** cebine her atışta sofu bakkal bir yutkunuyor...”(S/s.87).

“...Dokuzar **dirhemlik Nemçe eküleri**, sarrafların ‘yaldız’ tabir ettikleri Venedik **dükaları**, Mısır’ın şerefi **altunları**, Lehistan **zolotaları**, İspanyolların Sevilla kuruşları ve sekiz buçuk **dirhemlik** arslanlı Felemenk **eküleri**, büyük bir gürültüyle düşer düşmez...”(S/s.111).

“Vurulduğu afet, Şekerci Nedim’den **otuz dirhem** çiftkavrulmuş alıyordu.”(S/s.254)

“...revolverden fırlayan kurşun onu hem canından hem de **5.000 kuruş** gibi servet sayılabilecek bir paradan etmişti”(YG/s.23).

“...Fransız güreşçiyi yendiği takdirde tam 250 **kuruş** kazanacaktı!”(YG/s.25).

“...bankerler tarafından taşradan yağmalanan inciri, tütününü, pamuğu tıka basa yükleyecekler, ayrıca bedelin geri kalanı için de **bir tomar senet** alacaklardı”(YG/s.26-27)

“...serbest kalan adamın kendisine verdiği zarfı alıp ona **iki altun lira** verdi”(YG/s.30).

“Kendisine biletini sormadığı için kapıcıya bir **mecidiye bahşiş** verdikten sonra...”(YG/s.60).

“Adamcağızlar barakalardan o güne kadar biriktirdikleri **liralari, beşibiryerdeleri, hisse senetlerini** kaptıktan sonra çil yavrusu gibi tabana kuvvet dört bir yana koşuştururlarken...”(YG/s.151).

“...baş müşterisi umumhâne kadınları olan bir aşçı dükkânına, on beş **kuruş** yevmiyeyle garson olarak yerleştirdi”(GK/s.23-24).

“Havaya kaldırdıkları ellerinde 50 **kuruş** yahut 1 **lira** gibi bozuk paralar değil, 2,5 liralık banknotlar vardı...”(GK/s.125).

“...bir bahriyeli çocuk kıyafeti beğendi ve satıcıya bunu gösterip **sekiz çeyrek altından** alt tarafı birini adama uçlandı”(GK/s.113).

3.3.7. Halk Taşıtları İle İlgili Unsurlar

Hayvanlar, teknik ve teknolojik gelişmelerin yetersiz olduğu dönemlerde halk arasında hem ulaşımı hem de tarımsal faaliyetlerde işleri kolaylaştırmak maksadıyla kullanılmıştır.

Halkın gündelik hayatta kullandığı taşıma araçlarına halk taşıtları adını veriyoruz. Bu araçlar, deve, at, eşek, katır gibi sırtında insan ve yük taşıyabilen hayvanlar olmakla birlikte, öküz arabası, at arabası, atlı tramvay gibi bir eklentiyle yolcu taşımak maksadıyla kullanılan binek araçları da olabilmektedir. Bunların yanında o dönemlerde yaygın olmamakla birlikte raylı sistemle ilerleyen tren, tramvay da yolcu taşıma maksadıyla kullanılan araçlar arasındadır. Bu tür taşıma araçlarına İhsan Oktay Anar’ın romanlarında da rastlamaktayız.

“...**eşeğe** bindirilerek Bayezit’e götürüldü”(PKS/s.99).

“Haydutları bir **öküz arabasında** samanların arasına gizleyerek kente sokan Alemsattı...”(PKA/s.117).

“...Bir voyvodanın gönderdiği vergiyi taşıyan yirmi kadar **katır**...”(KH/s.37).

“...hatta Azap kapısı-Galata-Beşiktaş arasına **bir atlı tramvay hattı** bile döşenmişti”(KH/s.116).

“Dörtnala koşan **hayvanların çektiği araba** Galata Köprüsü'nün tahta döşemelerini takırdata tangırdata yıldırım gibi ilerlerken, can derdine düşen ahâli ezilmemek için sağa sola çil yavrusu gibi kaçışıyordu”(YG/s.27).

“Ayastefanos'a gidecek son **tren** Sirkeci'den kalkmadan bir saat önce onu uyandırdılar”(YG/s.64).

“...tekerleklerinden biri artık nedense dingilden çıktığı için arka tarafı akşap döşemeler üzerine çöken bir **kupa arabasına** doğru...”(YG/s.81)

“İhsan Sait Beval'e **beygiri** kırbaçlamasını söyledi. Kamburun savurduğu kırbacı yer yemez kşneyen hayvanı dörtnala koşturup binâya vardıklarında...”(YG/s.85).

“...**tramvay yolunu** takip ederek, muntazam tal bloklarından inşâ edilmiş, tâ tepesindeki, aşağıdaki zavallılara kanatlarını ve pençelerini açmış...”(YG/s.96).

“**Landoyla** Cadde-i kebir'de gezmek, nefis İtalyan yemekleri yiyip leziz Fransız şarapları içmek ve balolara gidip dans etmek...”(YG/s.133).

“Evlerinin önünde, 500 cc'lik **motörüyle**, 1933 model külüstür bir Moto Guzzi triportör bekliyordu!”(GK/s.101).

3.3.8. Halk Botaniği İle İlgili Unsurlar

Ülkemiz coğrafi konumu itibariyle birçok bitki çeşidinin yetiştiği bir bölgededir. Bitkiler, doğanın dengesini koruması ve dolayısıyla insan yaşamının devamını sağlması bakımında önemlidir. İlk çağlardan itibaren insanlar bitkilerin tedavi edici özelliğini fark ederek onları halk hekimliğinde kullanmışlardır. Bitkiler, halk arasında tedavi amaçlı kullanılmakla birlikte mekânların süslenilmesinde ve özellikle zengin Türk mutfağında yer almaktadır.

Halk tarafından bitkilere verilen isimleri, kullanım alanlarını ve onlarla ilgili inanışları ele alan halk bilimi şubesine halk botaniği adını veriyoruz. İhsan Oktay Anar'ın romanlarında halk botaniği ile ilgili unsurlara yer verilmiştir.

“Kadın, diğer oyuncularla bir faytona binerken ona yaklaşarak, tanesine ikişer kuruş saydığı **gülleri** vermek istedi” (KH/s.106).

“...palamut **meşe ağacı** oluncaya kadar ertelenmesini diledi”(EH/s.211).

“...Bu da **meşe**! Sesinden tanıyorum bu ağacı. Her nedense bu geminin bütün kısımları meşeden yapılmış. Fermân olmasına rağmen, direkleri bile **karaağaçtan** yapılmamış! Ne **çam** var ne de **çınar**! **Şimşir ve ihlamur** bile yok. Üstelik **dişbudak** olacağına, dümen bile **meşeden**. Nereye baksan meşe. ... Bir süre susan marangoz, ‘Amat’ın yapımı için meşeleri tâ Navarin’den getirmişler’ dedi. ‘Önce 117 meşe, ikinci parti olarak da 130 meşe ağacı gelmiş. Toplam 247 meşe ağacı eder’’(A/s.169-170).

“...yanıbaşındaki **gül ağacı** sehpadan çingırağını alıp çingırdattıktan hemen sonra...”(YG/s.19).

“...jale parıltılarıyla nazlı nazlı salınan **zambakları**, yağmurun ardından beliren ebemkuşağındaki renklerin hepsinden farklı altun sarısı **yaseminlerin** rayihasına gelen balarılarını, andız, basık tepeli **sedir**, buğulu mavi **ladin ağaçlarında** cıvıldaayan sakaları...”(YG/s.20).

“...**katırtırnağı, ayüzümü, kuzukulağu, kediotu, filbahri, tilkitasağı, aslanağzı** gibi **nebâtâtın isimlerini** neden hayvanlar âleminden aldığına akıl erdirememişler ve sükût-u hayâle uğrayıp paralarını geri istemişlerdi”(YG/s.21).

“Sorbon’da tahsil gördüğü için tabiî ilimlere alâka hissetmiş beyefendi için **papatyalar, asteraseae, zambaklar liliaseae, güller rosaseae** idiler”(YG/s.21).

“...Aman Baba içeriden tavla takımını getirmelerini istedi. **Ceviz ağacından** takım derhâl geldi, zarlar tamam ama oynana oynana cilâlanmış pullardan biri eksikti”(YG/s.44).

“...dışarıya çıkan İhsan Sait, bir yalancı **keçiboynuzu** ağacının altına oturdu”(YG/s.93).

“O **gül** yaprağındaki **şebnem** misâli inci ki...”(YG/s.94).

“...içerideki dökme demir sobalarda yakılan **meşe odununun dumanı** tüterek...”(YG/s.95-96).

“Yanıbaşında **Hint ağacından** üç ayaklı bir shepa ve üzerinde de hizmetçisinin bıraktığı gümüş bir çay takımı vardı”(YG/s.109).

“Ancak Selahattin **kavak ağaçlarını** sıyırdı geçti”(YG/s.123).

“İçeriye, elinde bir demet **nergisle**, ve elbette, o güzel masmavi gözleri, ponponlu çoraplarıyla gülümseyerek Leylâ girince...”(YG/s.214).

3.3.9. Halk Zoolojisi İle İlgili Unsurlar

İlkçağlardan günümüze değin tabiatla iç içe yaşayan insanoğlu her dönemde hayvanlarla çok sıkı bir iletişim içinde olmuştur. Yaşadıkları bölge itibariyle hayvan ve hayvancılığa büyük önem veren Türkler, savaşlarda, günlük işlerde, ulaşımda, takvimde onları kullanmışlardır.

Sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası olan hayvanlar mitolojiden romanlara, el sanatlarından halk inanışlarına kadar her alanda karşımıza çıkmaktadır. Halk inanışları arasında kimi zaman uğur veya uğursuzluk getireceğine inanılan kimi zamansa yenmesi din bakımından yasak olan hayvanlarla ilgili örnekler İhsan Okay Anar'ın romanlarında da karşılaşırız.

“...**tilki, köstebek, tavşan ve fare** yuvalarına ulaştılar”(PKA/s.850).

“...bir **kırlangıç** kadar hızlı gideceğini söyleyebilirim”(PKA/s.147).

“Neyse ki burada bir **leylek** yuvası vardı”(PKA/s.197).

“Çünkü sakallı bir **maymundu** bu”(PKA/s.213).

“Dışarıdaki karanlıkta bir **baykuş** sesi işitildi”(YG/s.236).

“Amacı, **saksağan** yuvalarını bulmaktı”(KH/s.32).

“...üstelik çatıda bir yerlerde birkaç **baykuş** ötüyordu”(EH/s.32).

“Çubuktan ciğerlerine çektiği ‘kaygusuzun’ etkisiyle cellât, zeminde sürünen **akrepleri, çıyanları ve engerekleri** seçti”(A/s.52).

“Zemin hasır kaplıydı. Sağda solda kedi büyüklünde **fareler** cirit atıyordu. Bir **çıyan** sedirin altına hızla kaçıp saklanırken...”(A/s.131).

“Burada arazi artık dümdüzdü. Bir tek ağaç bile yoktu. Sadece, otlasınlar diye salınmış yedi sekiz **öküz** vardı”(A/s.148).

“Ağızlarından kanlı köpükler püskürten bu **iri fareler**, yeniçerinin asıldığı ipin üzerinde adeta koşup, adamın omuzlarından Amat'ın güvertesine atladılar”(A/s.203).

“...başlık parasını yine de çıkıştıramayacağını biliyor, **kukumav kuşu** gibi düşünüyordu”(A/s.214).

“...umutla yüz binlerce cânana ve yavukluya takdim edilen çiçek nevilerini, bunlara gelen **arı, yusuçuk, uçuç gibi böcekleri** mikroskop altında inceler...”(YG/s.21).

“Dinen yağmurun ardından **güvercinlerin** gurultusu, **kumruların** gugukları ve tramvayların çanların çingirtuları ve onları çeken **atların** toynaklarından kopan laklakalar işitiliyordu”(YG/s.31).

“Ayrıca, her ne kadar bebekleri **leylekler** getirdiğini zannetseler de, torunlarına anlatacakları bir hikâyeleri olacaktı”(YG/s.49).

“Kupa arabasını çeken hayvanları irkilten şey bir **ceylan** ve gerçekten de, kiremit rengi suratındaki beyaz benekleri...”(YG/s.81).

“Uzaktaki **akçağağaçların**, kavakların, çınarların dallarındaki **çakırkuşlar, serçeler, çıvgınlar, ispinozlar** o sıcakta cıvıldaşıyorlardı. İleride, göçük kenarında bir evciğin yanında, **keçiler** ve beciklerin iştahla yedikleri otların hışırtısı işitiliyordu. Kuşlar şakırdarken tâ uzakta bir çocuk **koyunları** güdüyordu”(YG/s.93).

“Hattâ çalçene biri cır cır konuşmaktan az kalsın, **ağustosböceği** gibi çat!...latıverecekti!”(YG/s.101).

“Az sonra uzaktaki bir çiftliğin **horozu**, tünediği yerde gözünü açtı. Sabahın ilk horozuydu bu”(YG/s.105).

“Tam bu sırada dolunayın ışığı altında, okyanuslardaki **balinalardan** misliyle büyük, heybetli ve devâsâ bir hava sefinesi gördü”(YG/s.119).

“Yanında gazetesi de vardı, ama o, gazete mazete okuyacak vaziyette değildi. Sadece **kukumav kuşu** gibi düşünüyordu”(YG/s.146).

“...**börtü böcek yılan çıyan** gibi ananevî gıdalarla nefsinin köreltme yerine, ana babalarına âsi olup toprağa ilk tohumu eken ihtilâlcilerin soyundan gelen şu çiftçi...”(YG/s.161).

“**Kartallar gibi** uçurumların ve bulutların tepesindeydiler”(YG/s.173).

“...**çıyan, yılan, kırkayak, örümcek, kertenkele** ve benzeri hayvanat göze çarpıyordu. Neredeyse asırlık ve yer yer kemirilmiş demir bir kafese tıklım tıkış tıklım **sıçanlar** ise, cıyak cıyak feryat etmekteydiler”(GK/s.123).

“...ağzına kadar dolu devâsâ variller içinde, kıvrım kıvrım kıvranan canlı **sülükler, sapsarı leş kurtları, deniz yıldızları** ve **hıyarları** görünmekteydi”(GK/s.124).

“...enayi, alt tarafı **kurbağa** üzerinde kafa yormuştu. Herhalde ikinci kitabı, **sümüklüböceğin** iç organları üzerine olacaktı”(GK/s.132).

3.4. HALK SANATLARI VE ZANAATLARI İLE İLGİLİ UNSURLAR

3.4.1. Meslekler İle İlgili Unsurlar

Meslek, halkın geçimini sağlamak için sürekli yaptığı etkinliklere verilen addır. Toplum hayatının önemli bir kısmını oluşturan meslekler, geleneksel değerleri üretme ve aktarma açısından önemlidir. Halkın, çalışma hayatında kullandıkları araç ve gereçler, giysiler, meslekle ilgili inanışlar geleneksel halk kültürü unsurlarını oluşturur. İ. Oktay Anar'ın romanlarında da halk kültüründeki meslekler ile ilgili unsurlara yer verilmiştir.

“...Hendek sokağında **eczacılık** yapmış olan Avram Efendi...”(KH/s.18).

“...felekten bir gece çalmak isteyen yeniçeri eskileri ve ocağa yeni katılmış **karakullukçuların, kâtipler** ve şakirtlerinin, orta halli **tüccarlar** ve **kalyoncuların** emirlerine âmâdeydi.”(S/s.31).

“...onun aile mesleğini, yani **kös dövmeyi** devam ettirmesini...” (S/s.22).

“Her duvara işini ehli **hattatların** çektiği âyet-i kerîmeler asılmıştı.”(S/s.52).

“...mahâretli **nakkaşların** eseri ağaç, çiçek ve gemi resimleriyle doluydu.”(S/s.52).

“...**toptancılara** ve **bezirgâncılara** ait birçok taş ambar, onlarca han ve kıyâmet kadar dükkânın bulunduğu bu yolu...”(S/s.61).

“Az sonra **muhasebeci**, Mihel Kapısı'nın karşısındaki...”(S/s.112).

“**Tüccarların, hamalların, tefecilerin, muhasebecilerin ve sarrafların** asırlar ve nesiller boyu inip çıkması sonucu taş basamakları fena halde aşınmış...”(S/s.115).

“...dükkânında binbir derde devâ ilâçları hazırlayıp satan **eczâcı** Levi’ye ödenecek...”(S/s.116).

“...**marangoz** tarafından öyle ayarlanmıştı ki, ikisi oturdukları halde...”(S/s.170).

“Bunda pasajlardaki **terzilerin, manifaturacıların, ithâl kumaşçıların, Paris modasını haber verip...**”(YG/s.33).

“Avrupa Pasajı **çiçekçi** Sabuncakıs tarafından her Allâh’ın günü çelenklerle tezyin edilirdi”(GY/s.34).

“Pera’da yaşayan biri, hele bir **fotoğrafçı** olarak müşterilerinin tuhaf isteklerine alışmıştı...”(YG/s.71).

“Dışarıda bir **zerzevatçı**, eşiğinin iki yanına yüklediği turp, lahana, karnabahar, marul gibi sebzeleri bağıra çağıra satmaya çalışıyor...”(YG/s.212).

3.4.2. Eşyalar İle İlgili Unsurlar

Halk kültürünün özellikleri yansıtan unsurların başında halkın gündelik hayatta ihtiyaçlarını karşıladığı eşyalar gelir. İnsanların hayatını kolaylaştıran ve gündelik hayatın vazgeçilmezi olan eşyaların tümüne birden halk eşyası denir.

Türk halk kültüründe gündelik hayatta kullanılan basit eşyaların yanında geleneksel kültürü yansıtan eşyalar da mevcuttur. Geleneksel halk sanatları ile ilgili eşyalar arasında el dokuması kilimler ve halılar, hasır yastıklar, hasır yastıkların üzerine yaymak için kullanılan ve yörede dolama denilen örtüler, yastıklar, minderler ve buna benzer eşyalar bulunurdu (Sönmez, 2016: 887). Bu eşyaların kenarlarına dikilmek üzere oyalar ve danteller yapılırdı.

İ. Oktay Anar’ın romanlarında halkın gündelik hayatta kullandığı eşyalarla ilgili unsurların yanında geleneksel halk sanatları ile ilgili unsurlara da rastladık.

“...çeyizleri için **tıgla**, **elti eltiye küstü**, **seksen akıl doksan fikir**, **âşık yolunu şaşırdu gibi motifleri işleyip masa, sehpa ve radyo örtülerini nikâhlarına yetiştirmeye çalışırlardı**”(EH/s.146).

“...masaya bembeyaz bir örtü yayılmış ve **Beykoz işi billûr kadehler dizilmişti**”(A/s.72).

“...Saba Melikesi'nin Hazreti Süleyman'a getirdiği çeyizden, yani yeşil akik kakılmış **kırmızı altın hamam taslarından**, savatlanmış pırl pırl gümüş kupalardan, pırlantalı yeşil altın gerdanlıklardan, **sedef süslemeli altın yaldızlı abanoz tepsilerden**, sandıklar dolusu elmastan...”(A/s.228).

“ortasında fiskiyeli bir havuzun bulunduğu bu kısmın üç bir tarafında, **kırmızı kadife kaplı** ve oymalı tahta parmaklıkla çevrili **sedirler** vardı. Parayı bastıran, pabuçlukta kunduralarını çıkardıktan sonra hem bu rahat sedirlere oturup sırtını **çuha yastıklara** yaslar...” (S/s.28).

“Edirne işi **dolaplar**, İran **halıları**, **ceviz sehpaları**, Bursa'da dokunan dibâ kumaş kaplı **kerevetler**, küçük bir fiske atıldığında da uzun süre tınlayan **fağfürî tabaklar**, tombak **buhurdanlar**, gümüş **gülâbdânlar**, Venedik **aynaları**, usta marangozlarca bezenmiş **ceviz sandıklar** ve cilt cilt kitap...”(S/s.47–48.)

“Çin ilinden gelme yeşil sırlı **mertebanîler!** Âcem, Moğol ve Hint **miğferleri!** Nemçe ilinden getirilen, koşan kurt damgalı **meçler!** Andrea Ferrara damgalı rapiyeler! Dervişlerin teberlerini andıran **baltalı mızraklar...**”(S/s.67).

“...meşe odunlarının çıtır çıtır yandığı gösterişli şöminenin yanında, koskoca bir **Sultanabat halısının** üstünde, **abanozvâri bir sarkaçlı saat** görünmekteydi. ...Kral Edvard devrine âit, sarımtırak **Hint ağacından arabesk motifli bir yazı masası**, herhâlde hesap kitâp yapacak âzâlar için oradaydı. ...XVI. Lui tarzı konsolun mermer zemini üzerine, Kianlong devrine âit **çiçek bezemeli ve üzerinde Çince bir şiir yazılı, koskaca ve ağır, yeşil bir vazo** yerleştirilmişti. Pencerenin hemen önünde IV. Vilyam tarzı bir gül ağacı sehpa ve iki yanında da, yine Viktorya tarzı, puf minderli iki sandalye vardı. ...Tavandaki **yaldızlı bezemeler ve billûr avize**, âzâların tüttürdükleri cigaraların ve puroların mavi ejderhalar gibi kıvrışıp oynayan dumanlarından görünmüyordu”(YG/s.107).

“*Düşüp kaldığı Hereke halısı üzerinden başını kaldırıp baktığında, hırs ve öfkeden dudaklarını büzmüş dazlağın...*” (YG/s.226-227).

3.5. ÇOCUK OYUNLARI İLE İLGİLİ UNSURLAR

Oyun, bilinçli olarak günlük yaşamın dışında oyalanma, dinlenme, eğlence ve boş zamanı değerlendirme gibi amaçlarla yapılan ciddi bir iş olarak benimsenmemekle birlikte oyuncunun yoğun ve tümüyle kendini verdiği özgür bir eylemdir (And, 1974: 16). Boratav’a göre, çocuk oyunları, çocukların boş zamanlarında, eğlenmek ve gülmek amacıyla yaptıkları sözlü veya hareketli eylemleridir. Bu eylemlerin çoğu karşılıklı takımlar halinde oynandığı gibi çocuğun tek başına yarattığı ve oynadığı oyunlar da vardır (Boratav, 1973: 291).

Kültür hayatımızda önemli bir yere sahip olan oyunlara örnek olarak gösterebileceğimiz kullanımlara İ. Oktay Anar’ın romanlarında da karşılaşmaktayız.

“...*âşık, hüllüoğlu, bilye, çatal matal kaç çatal, domuz gibi yutmalı oyunlarda ütülen misketler, dikkeler ve çakıllardan onda bir vergi almaya karar verdiler. Geçti geçti kim geçti, mendil mendil kapmaca, sek sek, beş taş, ebe kış kış, kabak pişti, el el üstünde gibi oyunlar için de meydan kirası alacaklardı*” (PKA/s.64).

“...*kendini çelik çomağa, kabak kabak patladıya, ebe çıldıra, elimuncuya ve körebeye vermişti*” (KH/s.114).

“*Sağa sola koşturan, elimucu, aşçiskas, ebe kaç kaç oynayan çocuklar...*” (KH/s.143).

“*Az ileride mahallenin çocukları çığlık çığlığa köşekapmaca, elimucu veya birdirbir oynuyorlardı.*” (S/s.83).

3.6. HALK MUTFAĞI İLE İLGİLİ UNSURLAR

İlkçağlardan itibaren insanlar hayatını devam ettirmek için beslenme ihtiyacını çeşitli şekillerde karşılamıştır. Başlangıçta avcılık, toplayıcılık yapan insanoğlu zamanla belirli bir dönüşüm ve gelişim sonucunda kendilerine özgü bir mutfak kültürü oluşturmuştur. Yüzyılların deneyimlerinden süzülerek gelişen bu mutfak kültürü yemek türleri ve pişirme biçimlerinden kullanılan aletlere kadar geniş bir alanı kapsamaktadır.

Dünya mutfakları arasında özel bir yere sahip olan Türk halk muftağı çeşitlilik bakımından zengindir. Bununla beraber Türk halk kültüründe misafirlerin özenle karşılanması, yedirilip içirilmesi âdeti mevcuttur. Özellikle geçiş dönemlerinden olan evlenme aşamasında misafirler için sunulan ziyafetlerde çorbalar, zengin ana yemekler, tatlılar, meyveler ve şerbetli içecekler ikram edilir.

İ. Oktay Anar'ın romanlarında halk muftağı kültürü ile ilgili unsurlara rastlamaktayız. Yazarın romanlarında karşılaştığımız Türk halk mutfağına ait örnekler aşağıdaki gibidir:

*“...heybelerden **ekmekler, pideler, kavurmalar, gözlemeler, bazlamalar** çıkarıldı”(EH/s.121).*

*“Derhal pazara gidip, et, sebze, bir güveç ve uzak iklimlerden gelen envai çeşit baharat aldı. Bir **tas kebabi** hazırlayıp fırında pişirtti ve bu yemeği, kulübenin penceresine, Sefa'nın görebileceği bir şekilde bıraktı”(EH/s.)*

*“Donat bakalım bize şöyle güzel bir sofraya! Balıklardan neler var? Zamanı değil ama at bakalım ızgaraya üç **lüfer! Taramayı ve Arnavut ciğerini** de unutma. Bugün bizim için mukaddes bir gün. O yüzden **papaz yahnisi** de hazırla”(A/s.17).*

*“...gemi mutfağında **soğan soyan, satırla et parçalayan, çorbanın dibi tutmasın** diye kepçeyle kazanı karıştıran çocuklar daima şişman olurlardı”(A/s.56).*

*“Sinideki koca bir **tabak kavurmayı, kırmızıbiber turşusunu, otlu peyniri, bir tabak lakerdayı ve turfanda kavunu** gören konuklar...”(A/s.72).*

*“...**süt böreği, kalkan balığı külbastısı, paça yahnisi ve ekşi erik hoşafından** ibaret yemeği önüne geldiği vakit...”(A/s.232).*

*“Ocağın sağındaki ve solundaki raflarda ise yığınla porselen **kahve fincanı** ve zarflar, **pirinç** ve **bakır cezveler**, lüleleri ve imameleriyle, kiraz ağacından yapılmış incecik uzun **tütün çubukları, nargile şişeleri** ve **marpuçlar** göze çarpıyordu.”(S/s.29).*

*“...buram buram baharat ve yağ kokan **büryan kebabını**, iştahla mideye indirmekle meşguldü.”(S/s.97).*

“...adamın **sinisinde**, ara sıra çalakaşık içtiği koskoca bir tas **sarımsaklı paça** ve ikide bir parmaklayıp yediği bir çanak **Karadeniz balı** vardı.”(S/s.97).

“...Kuşbaşı kıvırcık koyun etinden kırmızı yahni, kaynatılmış buğday ve etten ibaret herise, çok küçük parçalar halinde ızgarada kızartılıp ardından da et suyunda pişirilen koyun eti külbastısı, patlıcandan yapılan mülebbes dolması, tavşan yahnisi, her bir parçasının arasına defneyaprağı konmuş yılanbalığı külbastısı, çılбір, soğan suyunda baharatla terbiye edilmiş şiş kebabı, kayısı- erik hoşafı. Kaymaklı kadayıf, kalkan balığı külbastısı, yengem duymasın helvası ve ...Zâhir hazretleri için bir kavun ve bir sürahi dolusu...”(S/s.230).

“...beyefendi de artık **istiridye çorbası** mıdır, **antilop yağında kızarmış yumurta** mı, yoksa **mahlepli çörek** mi, Allâh ne verdiyse tepsideki nevaleyle nefsini köreltirdi”(YG/s.19).

“...önündeki mermer tezgâha ise, **piyaz, pastırma, tarama, uskumru dolması** gibi mezeleri sıralamıştı”(YG/s.37).

“...dün gecedен ıslatılmış **kuru fasulyeyi** pişirmek için, o güne kadar birkaç kişinin karnını deşip façasını bozduğu kasaturasıyla soğan doğruyordu”(YG/s.98).

“Az sonra, Bevval’in pişirdiği **nohutla bulgur pilavını** mideye indirdikleri için hepsine bir ağırlık çökmüştü”(YG/s.118).

“Neyse ki, hava karardığında askerler, içine **koyun eti katılmış** sıcak, yarı pişmiş **buğday çorbasıyla** karınlarını doyurdular”(YG/s.181).

“Fötürlü cebinden yarım **sucuk** çıkarıp çakısıyla dilim dilim kestikten sonra sahana itinâyyla yerleştirdi. Dilimler cızırdayıp yağ salmaya başlayınca, kasketli, elinde üç küçük kesekâğıdıyla geldi. Bunlardan birinden çıkardığı iki **yumurtayı sahandaki sucukların** üzerine kırdı. Diğer kesekâğıdının birinde ucuzundan **beyaz peynir**, ötekenden ise **zeytin** vardı. Dazlak da ceketinden koskoca iki ekmek çıkardı ve parçalara ayırdı”(YG/s.235-236).

“Bir kazan **mercimek çorbası** bir hafta idare etmekteydi. **Köfteyi**, Efendimiz’in vâlidesi yoğurmakta, aynı zamanda kadıncağız sabahtan akşama kadar kömürleşene kadar **kavrulmuş nohut ile kahve de öğütmekteydi**”(GK/s.102).

“Dolapta birkaç gün önce yoğrulup elle şekil verildikten sonra geniş bir plastik tepsiye dizilmiş kokuşmuş **köfteler**, üstü kabuk bağlamış **zerde ve sütlaçlar**, pis bir tencere içinde sasılmış **piyaz**, kap kap ekşimiş yoğurt, plastik kova içinde üstü küflenmiş **mercimek çorbası** vardı”(GK/s.121).

3.7. GİYİM- KUŞAM İLE İLGİLİ UNSURLAR

Çağlar öncesi dönemlerde giyim kuşam, vücudun belli bölgelerinin hayvan postu veya ağaç yağrağı gibi nesnelere kapatılması ihtiyacı ile ortaya çıkar. Zamanla belirli bir gelişim sürecine giren toplumlarda hızlı bir değişim yaşanır. Bu hızlı değişimin bir sonucu olarak giyim kuşam da toplumun ekonomik düzeyine ve sahip olduğu kültürel değerlere, coğrafi bölgenin özelliklerine ve dinî inanışlara vs. göre şekillenir.

İ. Oktay Anar’ın romanları giyim-kuşam unsurları bakımından oldukça zengin malzeme içerir. Romanlarda halk giyim-kuşamına dair örnekler, Erkek Giyim ve Kadın Giyim olmak üzere iki başlık altında verilmiştir:

3.7.1. Erkek Giyim

Günümüzde her toplum kendi kültürel değerlerini yansıtan kıyafetler giymektedir. Bu bakımdan Türk kültürü oldukça zengindir. İhsan Oktay Anar, dönemin kültürünü yansıtan erkek giyimi ile ilgili unsurlara romanlarında yer vermiştir. Romanlarda erkek giyim olarak halk arasında çoğunluk kumaş giysiler tercih edildiği görülmektedir. Bunlar; frak adı verilen tören giysisi; kruvaze, redingot, istanbulin gibi ceketler; klapeli veya fırfırlı gömlekler; çakşır ve ipek şalvar; potin ve iskarpinler; kavuk, fes ve şapka gibi başlıklar; aksesuar olarak deri eldiven, papyon, yüzük ve benzeridir.

“Geldiğinden beri başındaki **kukuletayı** çıkarmadı”(PKA/s.205).

“Kendisine bir **Trablus şalı**, sırmalı bir camadan, **perişanî kavuk** ve **cübbe beğendi**”(KH/s.38).

“...devlet memurlarının **setre**, **pantolon**, **istanbulin** ve **kaput** giymeye başladıkları sırada...”(KH/s.90).

“Bunlardan kısa boylu olanı, üstüne siyah cânfes kumaştan **mintan**, altına aynı renk çuhadan bir **çakşır** giyer, başına da kırmızı **Cezayir fesi** takardı. ... ‘Kelle’ diye çağırılan diğeri ise, altına siyah çuhadan **diz çakşırı**, sırtına kolları sıvanmış bir **hırka** kuşanıp başına da kırmızı bir **barata** giyer ve daima yalınayak dolaşırdu”(A/s.185).

“...Cezayir işi kırmızı **baratayı** başından çıkardı.” (S/s.21).

“... ve bir tek de **diz çakşırı** alınmış olmasıydı.” (S/s.25).

“...hepsi bembeyaz **ipek gömlekler** giymiş, bellerine **lâhûrî şallar** sarmışlardı. Arkalarında pembe, eflâtun, turuncu **cânfes camadanlar**, altlarında **ipek şalvarları** vardı. **Pabuçları** gıcır gıcır ve kıpkırmızıydı. Kulaklarında kızıl altından **küpeler**, parmaklarında ise akik, yâkut ve firûzeli **yüzükler** göze çarpıyordu.”(S/s. 36).

“Adamın kırmızı ve uzun bir **cüppesi** ve enli, tepeye doğru daralan bir de **kavuşu** vardır.”(S/s.64).

“Hüseyin Efendi, sırtında kadifeden pahalı bir **cüppe**, başında da bir **ağabanî sarık** olduğu halde...”(S/s.67).

“...saçaklı Cezayir şalı sarmış, sırtlarında **bornusları**, ayaklarında **yemenileri**, bellerinde kulaklı **yatağan** ve çifte **piştovlarıyla**, vücutları dövmeden geçilmeyen iki de kalyoncu tutmuştu.”(S/s.111).

“Sadece çıkını açtı ve çıkardığı ipek donu giydi. Derken kehribar sarısı **gömleğini**, vişneçürüğü rengindeki kemha **çakşırını** kuşandı. Beline **lâhûrî kuşak** doladıktan sonra başına, âbânî destâr sarılı **külâhını** taktı. Gıcır gıcır, kırmızı **pabuçlarını** ayağına geçirdi ve son olarak da, serâser kumaştan afili **kaftanını** sırtına aldı.”(S/s.169).

“...komiser muavininin emrini beklemeden hemen **potinlerini** çıkardılar...”(YG/s.14).

“Bu yüzden kapıda, **altında siyah çakşır**, üstünde dik yakası papyon bağlanmış **Frenk gömleği ve redingot**, ayaklarında ise topuklarına basılmış iki renkli **iskarpin** olan on yedi yaşlarındaki bir fedâî bekler dururdu”(YG/s.38).

“...bir frak, dört ceket, on pantolon, yirmi gömlek ve iki ipek pijama için ölçü verdikten sonra Galatasaray’ın karşısındaki Barbuloviç Evi’nden on iki çift iskarpin beğendi. Bonmarşe’den, manşet, saniyeli saat, gümüş saplı baston ve üç fes aldı”(YG/s.59).

“...**klapeli gömlek** yakaları kolalanmış, ütülü pantolonları, **frakları ve güderi** eldivenleriyle sefirleri, bu beyefendilerin geniş dekolteli, korse sayesinde incecik belli ve yastıkla abartılmış geniş sağırlı hanımlarını ve kızlarını, ayrıca birkaç paşa ile yâverlerini gördü”(YG/s.106).

“...**balıksırtı kumaştan kruvaze ceket**i, muazzam göbeği, bol ve lacivert pantolonu, gıcır gıcır boyalı, iki renk ayakkabılarıyla bu kalantor...”(YG/s.230).

“Kızın âbisi olduğu halde her hâlinden belli, göğsü kıl içinde bir adam, üstünde **redingot** ve altında da paçaları sıvanmış çizgili pijaması olduğu hâlde, ailesinin namusunu korumak muradıyla ona doğru koşturuyordu!”(GK/s.210).

“...burada, hazır takım elbise, **fırfırlı gömlek** ve **papyon** vardı”(GK/s.44).

“...başına **zikzaklı bir namaz takkesi** geçirip bir de **cüppe** kuşanmış izbandudunkinin neredeyse bin misliydi. ...o, bunun çevresine bir de, iki üç tur **sarık** sarmış, yetmiyormuş gibi hepsinin üstüne de bir **fötr şapka** geçirmişti. Onun üzerindeki **cübbe** de dizlerine kadar sarkıyordu”(GK/s.120).

3.7.2. Kadın Giyim

Kadınların giyim kuşamları güzel görünme gereksinimleri nedeniyle erkeklere göre biraz daha fazla çeşitlilik gösterir. İhsan Oktay Anarın romanlarında geçen unsurlara bakarsak kadınların giysilerinde saten, ipek ve gabardin kumaşlar tercih ettiğini görürüz. Romanda geçen kadın giyimiyle ilgili yaşmak ferâce, ipek bluz; dantelli kadife ceket ve bolero ceketler; fedora ve hasır şapka, plili ve bağcıklı şapkalar; aksesuar olarak broş, gerdanlık ve bilezik vb. unsurlara yer verilmiştir.

“...**ipek çorap**, allık, etek için **jorpet**, **bluz için saten**, **döpiyes için gabardin** ve en önemlisi ‘has ipek’ kumaşların ...”(EH/s.140).

“Günün birinde **ferâceli**, yüzleri **yaşmaklı**, yürüyüşlerine bakılırsa ikisi genç biri de yaşlıca üç kadın işte bu evin kapısı önünde durdu.”(S/s.45 - 46).

“...atlastan canfese, kutnîden sündüse, şitarîden meydanîyeye kadar her türlü ipek kumaşın satıldığı kumaşçılar çarşısında... İpekten yahut taftadan yahut kadifeden renk renk **ferâceler**... ”(S/s.66).

“Başında siyah kadife şeritli ve beyaz devekuşu tüyüyle bezenmiş **hasır şapkası**, dik yakalı **ipek bluzu** ve kısa, **bolero ceketiyle** güzelce bir kadın...”(YG/s.29).

“...başlarındaki **plili**, ve **bağcıklı boneler**, üstlerinde bele iyice oturmuş **korsajlı**, yakası **dantelli kadife ceketleri** ve ellerinde **manşonlarıyla**, demode ve yaşlıca hanımların mihrabına, bir imam bile sırtını dönüp ona buna ahlâk dersi veremezdi”(YG/s.32).

“Arşibal Noks veya Aleksander Fişer işi broş, gerdanlık, küpe, bilezik ve benzeri çingil çitak takınmış...”(YG/s.60).

“...**çivi topuklu iskarpinleriyle** attıkları her adımda bembeyaz ipek çoraplarının sardığı baldırları titreyen kızları gördükçe...”(YG/s.208).

“...elinde eski ve ağır bir **tahta çanta** ile kabak kafalı, ve hem yağlı **fedora** şapkasına hem de kötü dikimli **trençkotuna** bakılırsa fiyakasına düşkün görünümün bir orta mektep talebesi vardı”(GK/s.150-151).

3.8. HALK MÜZİĞİ İLE İLGİLİ UNSURLAR

Halkın kendi kültürel özellikleriyle yarattığı bir müzik türü olan halk müziğinin en belirleyici özelliği, halkın duygu ve düşüncelerini, gelenek ve göreneklerini, inançlarını dile getirmesidir. Türkler çok eski dönemlerden günümüze müziğe büyük önem vermiş ve onu ulusal bir gelenek olan nevbetlerde, oyunlarda, eğlencelerde, düğünlerde ve ninnilerde vb. kısacası hayatın her alanında kullanmışlardır.

İhsan Oktay Anar’ın eserleri halk müziği bakımından oldukça zengin malzeme içerir. Eserlerde halk müziğine dair örnekler, Askeri Müzik ve Mevlevî Müziği olarak iki başlık altında verilmiştir:

3.8.1. Askeri Müzik

Türkler yaptıkları büyük göçler sayesinde yeni kültürlerle tanışıp kaynaşmış ve bunun bir sonucu olarak değişik müzik türleri ortaya çıkmıştır. Bu türlerden bir olan Türk askeri müziği, tuğ, nevbet, mehterhane veya mehter adlarını alarak saray, konak, ordugâh ve cephelerde kullanılmıştır (Özdemir, 1997: 217).

“Boruzenler, çevgânîler, davulzenler mehter başına doğru yürümeye başladı.” (S/s.15).

“...davul ve kös tokmakları ve nêkkare zahmeleri vurulmak üzere havaya kalktı.” (S/s.16).

Türk kültüründe bağımsızlık simgelerinden “Nebbet vurma geleneği, savaşta ve barışta 3-4 kez vurmak suretiyle sürdürülmüştür. Nebbet vurma geleneğine göre, hükümdarlar için günde iki, şehzadeler için günde beş nebbet vurulurdu” (Özdemir 1997: 217).

“...yedi katlı mehterânı, Ayasofya’daki köşkün bahçesinde, Peygamber Efendimiz’in ümmetinden olanları sabah namazına kaldırmak için nebbet vuracaktı.” (S/s.15).

3.8.2. Mevlevî Müziği

Türkler, Müslüman olduktan sonra İslâm kültürünün etkisiyle tasavvuf düşüncesinin etkisinde kalmıştır. Bunun bir sonucu olarak da mevlevî müziği doğmuştur. “Konya’da müziğin çok rağbette olduğu bir ortamda, ünlü Türk şairi ve tasavvuf düşünürü Celâleddin Rumî, Mevlevî tarikatını tutundurmuş ve ayinlerinde saz, ses ve raksa geniş ölçüde yer vermiştir” (Özdemir, 1997: 220).

Mevlevî müziği, Mevlâna’nın sema meclislerinde rebab, ney veya nay, tanbur ve tef gibi müzik aletleriyle çalınan beraberinde ilâhîler, gazeller okunan bir müzik türüdür. İhsan Oktay Anar’ın romanlarında Mevlevî müziğine dair gösterebileceğimiz örnekler şu şekildedir;

“...segâh perdesinde karar etmeden çalmayı bitireceğe benzemiyordu.” (S/s.55).

“Bu sâzendelerin gözde makamı Hicâz idi.” (S/s.36).

“Dâvut, ‘Yoksa **Çârgâh** makamı mıydı?’ ...”(S/s.38).

“Ve Yaradan **Şeşgâh** makamında terennüm etti...”(S/s.138).

Davut’un ûdu **düyek** usulünde âhenk vururken...”(S/s.33).

Çünkü seneler boyunca kulaklardan eksilmeyen o ses, aslında **ney** sesi idi!”(S/s.124).

3.8.3. Müzik İle İlgili Karşılaşılan Diğer Unsurlar

“...Bunun üzerine **utlar, kemençeler ve deflerden** oynak, neşeli, coşkulu nağmeler yükseldi”(A/s.17).

“Gözüne 14 telli **keman** ilişti. Bu çalgıyı alıp ses deliğinden içine baktığında, fenerin cılız ışığında, Frenk harfleriyle yazılmış şu ibareyi heceleye heceleye okudu: Leopold Ris fecit...”(A/s.28).

“Diyavol Paşa **sinekemanıyla** bir oyun havası, bir longa çalmaya başlayınca, köşeye büzülüp **dümbeleğini** kolunun altına alan belalıda ona eşlik etmeye başladı”(A/s.72-73) .

“...gece yarısından beri **sinekemanıyla oyun havaları** çalmaktaydı. **Ondört telli kemannın** tellerinden yükselen oynak nağmeler o sessizlikte güvertenin hemen her yerinde işitiliyordu”(A/s.106).

“... ‘yasak masak dinlemeyip almış **kemençeyi** yine eline’ ...”(S/s.19).

“...meşk edip **ûd** çalmaya öğrenmişti. ...**Ûdi Kamber Efendi** âlem-i bekâ’ya intikâl edince, yirmi yaşına gelen....”(S/s.25-26).

“...tamburlarını, **deflerini** ele alarak bazen tek başlarına bazen de bir fasıl heyeti kurarak kahvehane sakinlerini coştururlardı.”(S/s. 29).

“...kara kuru bir Kıptî veledin çaldığı **darbuka** ve Davut’un ûdu **düyek** usulünde âhenk vururken...”(S/s.33).

“Tambur ve **miskal çalan** efendilere kırk beşer akçe...”(S/s.34).

“...dolaptan aldığı armudî kemençeyi iki dizinin arasına yerleştirmiş, yürek paralayıcı bir nağmeyi, bir **Hüzzâm peşrevi** kendine göre çalıyordu.” (S/s.20).

“...sana tavsiyem, yine de **sazının tellerine** fazla kuvvetli vurma. **Bam telinin kopması, tam iki gece çalışmanı gerektirir.**”(S/s.35).

“Ama en iyisi, **ûdun için kartal teleğinden bir mızrâp** edinmen.”(S/s.35).

“...çekmecedeki zemberekli **müzik kutusunu** kurdu ve bir jig dinlemeye başladı”(YG/s.28).

“Her apartmanın en az bir dairesinden **piyano** veya **keman sedâsı** geldiğine göre mûsikîye de düşkün olmalıydılar”(YG/ s.33-34).

“Oradan da Şimşir Sokak’taki, içeriden **mandolin ve gitar** seslerinin işitildiği Nazilli Meyhânesi’ne vardı”(YG/s.37).

“Tam bu sırada içerideki sahnede **kemanacı**, orkestranın diğer üyelerine ‘**la**’ sesi verdi”(YG/s.60).

“...pesten tize doğru, do, re, fa, sol, do, fa, sol ve la. Sırasıyla piyano, **piyanissimo, mezzo forte, forte, fortissimo, forte ve piyano**. Biz mûsikîşinaslar bunlara harmonikler deriz. Bu sedâlar hangi sazın harmonikleridir biliyor musunuz? **Kornonun!...**”(YG/s.201).

“...biri elektrikli diğeri ise pes **kitara** çalan uzunca saçlı ama bıyıklı iki âsi genç, aynı zamanda **trampet** ve **zil** de çalan, yine bıyıklı bir **davulcu** ve bir de halîm selîm, ihtiyar **piyanist** vardı”(GK/s.57).

“Nağme, dört telli perdesiz bir gitarcıktan, daha doğrusu bilenlerin **ukulele** dedikleri bir müzik âletinden geliyordu”(GK/s.112).

“...**Karoli, Karkasi, Sor veya Diyabeli** çalarken, ışıқта donup kalmasın diye suratına sahbede asla spot tutulmayacak ve dinleyiciler de onun kıllı suratına değil, dâhi müzisyenin anca, esrarengiz silüetini görebileceklerdi”(GK/s.114).

3.9. HALK MİMARİSİ

Halkın gereksinimlerine ve yaşanılan çevrenin sunduğu teknik malzemelerine dayanan, halkın hayal gücü, zekâsı ve bilgi birikimine göre şekillenen yapılara halk mimarisi adını veriyoruz. Halk mimarisi, halkın gelenek ve göreneklerini, inançlarını, üretim ve tülketim biçimlerini ortaya koyan kültürel bir olgudur (Davulcu, 2013: 1021).

Estetik kaygıdan uzak daha çok işlevsel kaygıların ön planda olduğu halk mimarisi kapsamına ahşap, tuğla, kerpiç ve taştan yapılan evler, camiler, köprüler; yerleşim yerlerine yakın çeşmeler, kuyular ve değirmenler; evliya mezarlarının bulunduğu türbeler vb. yapılar girer. İhsan Oktay Anarın romanlarında halk mimarisi ile ilgili örneklere rastlanılmaktadır. Romanda yapılar, ahşap, taş ve tuğla gibi malzemelerle yapılmış olup şimşir ve ahşap sütunlarla taşınmaktadır;

“...**bu üç katlı ahşap binanın çatlamış kepenkleri menteşelerinden kopmak üzereydi. Bu salaş binanın duvarını oluşturan, birbirinin üzerine bindirilerek derme çatma, çarpık çurpuk kaplanan keresteler yağmur ve güneşten kararmış ve kurtlanmıştı. Yeniçerilerin ‘oda’ dedikleri binayı ayakta tutan eğri büğrü kolonlar meyil verdiği için, o koskoca yapının içindeki yiğitlerle birlikte göçüp yerle bir olmamasının yegâne sebebi, duvarına dayanan dört adam boyundaki bir ahşap payanda idi**”(A/s.130).

“**taş zemin üzerine inşa edilmiş bu ahşap binanın yüksekçe tavanını eğri büğrü tam oniki şimşir sütun taşırdı.**” (S/s.28).

“**Burası misafirlerin kabul edildiği, bir ev kadar koskocaman, yüksek tavanına tam dokuz ahşap sütunun taşıdığı azametli bir mekândı. Duvarlar ve tavan kıyamet gibi altun yaldızlı süslemelerle, mahâretli nakkaşların eseri ağaç, çiçek ve gemi resimleriyle doluydu. ...Odanın üç bir tarafındaki sedirlerin ahşap kısımları altun yaldızlı, döşeme ve kuştüyü yastıkları ise kıpkırmızı atlastandı... Tavana yakın baş pencerelerdeki işlemeli rengârenk camlardan elvan elvan yayılan gün ışığı...**”(S/s.52).

“...**Cigalazâde Yusuf Sinan Paşa Köşkü’nün kesme taştan örülmüş yüksek bahçe duvarı boyunca yürüdü.**”(S/s.100).

“**Devâsâ taş binâlar yerlerini nasıl ki sivaları parça parça dökülmüş, tuğladan köhne ve galiz meskenlere bıraktıysa, onların yerini şimdi, virân ve harap olmasına ramak kalmış ahşap evler almıştı**”(YG/s.96).

“...**zemin katı Ceneviz kavmince inşâ edilip üstüne bir kâgir ve bir de ahşap kat** çıkılmış bir binanın önünde durdu”(GK/s.79).

3.10. KARŞILAŞILAN DİĞER HALK BİLİMİ UNSURLARI

3.10.1. Dil ve Anlatım/ Ağız Özellikleri

İhsan Oktay Anar, romanlarında sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Romanlarında kullandığı sözcükler, olayların geçtiği dönemle bağlantılı olarak verilmiştir. Bununla birlikte yazar, atalar sözüne, deyimlere ve ikilemelere çok sık başvurarak anlatımı kuvvetlendirmiştir. Zaman zaman romanlarda, kahramanın yetiştiği sosyal çevreyi yansıtan ağız örneklerine de rastlıyoruz. Yazarın romanlarında rastladığımız ağız özellikleri ile ilgili örnekler şu şekildedir:

“ ‘Aneey! Aneey! Aneey!’ diye feryat etti” (EH/s.51).

“ ‘Abe çalarsın ep ağlamaklı nağmeler!...’”(EH/s.195).

“Ardından şu korkunç sözü eyledi: ‘Seni tekfir edirem’”(YG/s.63).

“**Kücüh** bey, vahiy geldi mi? **Çalteri kapatem** mi?”(YG/s.70).

“...ağzından çıkacak bir tek söz ile asılarak idâm edileceğini gâyet iyi bilen Kambur Bevval’a yeni efendisi soruyordu:

‘Efendin kim?’

‘Artıh başga kim ola ki? Sensin!’

‘Dinin düyûnun ne?’

‘Her ne buyurursan yapmah!’...”(YG/s.72).

“ ‘Yoh gayfe yap! Yoh derliğimi gedir! **Dümbüh!**...’”(YG/s.84).

“...ona buna cefa verdiği bu delilik illetine, yolunun düştüğü Diyârbekir’in Sur Mahallesi’ndeki bir **pratisyen toktor** ile, yine aynı mahalledeki bir radyo tamircisi dermân bulmuştu”

“...o devirde bulunması en zor, bulunsa bile dünya kadar pahalı **fiski** şişesini paltosunun astarındaki delikten içeri atıverdi”(GK/s.35).

“...devletin halktan topladığı parayla **Evropa**’ya gönderilenlerden ibâretti ki, bunlar için ‘takdirnâmeler’ tanzim edilirdi”(GK/s.38-39).

“Bakın mektuba nasıl başlamış: ‘**Ağbiy.**’ Herhalde ‘ağabey’ demek istedi. Devam edelim: ‘**Mağsebeci** emniyette.’ Hah-hah-haa! ‘Mağsebeci’ değil, ‘muhasibeci’ olmalıydı. İşte güzel dilimizi böyle bozup yozlaştırıyorlar! ‘**Tiren** piletlerini aldım.’ Cahil! ‘Tiren’ değil, ‘tren’ olacak. Bakalım başka neler yazmış: ‘**Zimet** suçunun cezası ağır.’ Yine yanlış! ‘Zimet’ değil, ‘zimmet’ olmalıydı. Ayıp! Sizler nasıl edebiyatçı olacaksınız! İmlânız berbat! Bakın ne yazıyor: ‘Askerî on sene yatarız.’ Herhalde ‘**askerî**’ değil, ‘asgarî’ diyecekti. Kusura bakmayın, bu tam bir salaklıktır! Yine de okumaya devam ediyorum: ‘**Mağsebeci** öldü.’ Cahil adam aynı yanlışını tekrar ediyor. Bir kör bile aynı kuyuya iki kere düşmez”(GK/s.70).

“...on **tokuz** yaşını dolduranlar, senede üç tertip olarak, önden **motörlü** bir otobüse bindirilerek...”(GK/s.85).

“pustakpeld amadım henen anan pabanla pera balasa kel sizi oreda ben agirlayacagim yedireceğim içireceğim peni bekletme baska kimseyig etirme”(GK/s.115).

“...zâlim hocalar ders anlattığı için de canı fena hâlde sıkılıyor, bu sebeple cihazın radyo kısmını açıp, ya naklen **fitbol** müsâbakası yahut ajansı dinliyordu”(GK/s.151).

3.10.2. Taşlar

Çevremizde ve dünya üzerinde türlü inançlar ve davranışlarla karşılaşırız. Bunlardan birisi de taşla ilgili olanlardır. İlkel toplumlarda tabiattaki herşeyin canlı olduğu inancı taşın da içinde bir ruh bulunduğu inancını doğurmuştur. Bunun sonucu olarak halk, taşın kudret ve kuvvetten faydalanmak ve korunmak istemiştir. Eski çağlardan günümüze kadar hemen her toplumda taş, güç, kuvvet ve bereketliliğin sembolü olmuştur. Hatta halk arasında taşlara karşı geliş, onları imha edenin ilahlarının gazabına uğrayacağı inancı yaşamaktadır (Tanyu, 1968:182-183).

Günümüzdeki taşla ilgili uygulamalar arasında, şeytan taşlama, türbeden taş alma, taşla dilek tutma ve taşla yağmur yağdırma, büyü yapma gibi âdetlerin ve bazı taşların sihirli güçleri olduğu ve bazı kayaların taşlaşmış insanlar olduğu inancının hâlâ yaşadığını görmekteyiz. Bununla birlikte halk anlatıları içinde taş kesilme motifi ile

karşılaşıyoruz. “Taşlaşma”, “taşa dönüşme”, “taş olma” gibi kelimelerle karşıladığımız bu olay, bir çeşit şekil değiştirmedir (Sakaoğlu, 1980: 35).

Taşlar ile ilgili unsurlara örnek gösterilebilecek kullanımlara İ.Oktay Anar’ın romanlarında da karşılaşıyoruz. Yazarın Puslu Kıtalar Atlası’nda “pişmanlık taşı” ile ilgili bir anlatı geçer. Buna göre, Anadolu’da bütün kervan yollarının keştiği yerde Girdbad adında bir köy vardır. Bu köyde elli bir kadar kumarbaz yaşar. Köye gelen tüccarlar bu kumarbazlarla kumar oynar ve bütün servetlerini kaybeder. Köyün meydanında bir de pişmanlık taşı denilen bir mermer blok vardır. Taş üzerinde Rumca birtakım yazılar yazılıdır. Anlatılanlara göre, taşta *“başını yeterince vuranın aklı başına geliyor ve üzerindeki yazıları böylece okuyup kumarda kaybettiği servetin tam otuz katını teşkil eden hazinelerin yerini bulabiliyordu[r]”* (PKA/156).

Yazarın diğer romanı Kitab-ül Hiyel’de Büyük İskender’in dokunduğuna inanılan iktidar taşı ile ilgili anlatımlar mevcuttur. Bu anlatımlara göre, iktidar taşına dokunan kişi sonsuz iktidarın sahibi olacaktır.

“Bilindiği gibi bu taşta Büyük İskender de dokunmuştu...” (KH/s.69).

Romanda iktidar taşı ile ilgili verilen bir başka bilgiye göre bu taş, kırkiki yılda bir dört saat oniki dakika görünerek tekrardan yok olmaktadır; *“taşın her kırkiki yılda bir kez varlığa geldiğini, bu haliyle tam dört saat oniki dakika kaldıktan sonra derhal yokolupverdiğini...”* (KH/s.153).

Aynı romanda kutsal taşlardan biri olan yeşim taşı ile ilgili kullanım söz konusudur. Oluşumu uzun yıllar süren bu taşın iyileştirici özelliği nedeniyle halk arasında şifa verici olduğu inancı vardır.

“Kırıtıp kikirdeyerek edâ ve işve ile, yeşim taşlarıyla süslü maşrapalarda şarap...” (EH/s.114).

Suskunlar romanında ise binek taşı, bileği taşı ve göztaşı ile ilgili kullanımlara rastladık.

“Binek taşına oturmuş, suyunu yudumlayan ihtiyara yaklaşan Eflatun, saygıyla...” (S/s.105).

“...ateş yakmak için çakmak ve kav, bir de bileği taşı vardı.” (S/s.124 - 125).

“Mürdesenk, sülyen, göztaş, nişadır, kükürt çiçeği, kırmızı zırnık...”(S/s.183).

3.10.3. Dede Korkut Kitabına Telmih

3.10.3.1. Deli Dumrul’a Telmih Yapan Unsur

Dede Korkut Kitabı Türk halk edebiyatının en önemli eserlerindedir. Millî destan niteliği taşıyan bu kitap ile Türklerin tarihini ve yaşadığı coğrafyayı, Türk halkının inanışlarını, gelenek ve göreneklerini kısaca Türk milletine özgü bütün değerlerini öğreniyoruz.

XV. yüzyılda yazıya geçirildiği varsayılan Dede Korkut Kitabı, Oğuz beylerini anlatan oniki hikâyeden oluşur. Bu hikâyelerden biri olan “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul” hikâyesi, Anar’ın Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri romanında telmih yoluyla karşımıza çıkmaktadır. Romanın hemen başında geçen içki almak üzere bakkala giden külhanbeyin burada Ölüm’le karşı karşıya gelmesi, onunla pazarlık etmesi ve onu oyuna davet etmesi “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul” hikâyesini hatırlatır:

“*Senin oyuna düşkün olduğumu biliyorum. Mesela şöyle erkek erkeğe, var mısın bir oyuna! ...kazanırsam bana 100 sene vereceksin; nasıl? İyi mi?’ Ölüm ise, soğuk gözlerini kurbanından ayırmadan şunları söyledi...*”(EH/s.11).

Aynı romanda (*Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri*) Ölüm’ün Cezzar Dede ile hikâye anlatma oyunu oynaması, anlatılan hikâye başına bir saat süre vermek üzere anlaşma yapmaları ve Cezzar Dedenin ölümün kalbini yumuşatıp ağlatması veya güldürmesi koşuluyla canının bağışlanacak olması Dede Korkut Oğuznameleri’ndeki Deli Dumrul’un Azrail aracılığıyla Tanrı ile yaptığı anlaşmayı da anımsatmaktadır (Yıldırım, 2005: 150; Özdemir, 2012: 182).

Bilindiği gibi “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul” hikâyesinde Azrail, Deli Dumrul’un canını almak için gittiğinde Deli Dumrul Tanrıya yalvarır ve bunun sonucunda yerine bir can bulması koşuluyla canı bağışlanır. Romanda ise Cezzar Dede Ölümün kalbini yumuşatır, onu ağlatır veya güldürürse canı bağışlanacaktır. Burada alın yazısının değişebilirliği motifine yapılan hatırlatma söz konusudur.

3.10.3.2. Tepegöz Hikâyesi'ne Telmih Yapan Unsur

Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri romanında Dünya Tarihi hikâyesinde büyük bir günahatan doğan iki kafalı yapışık ikizler, “Basat'ın Tepegözü Öldürmesi” hikâyesini hatırlatır. Hikâyeye göre, Salih, kardeşi Feyyuz'ın karısı Ehriban ile töre gereği evlenir. Yıllar geçmesine rağmen tam anlamıyla bir birliktelik yaşanmaz. Bunun üzerine Ehrihan, eşi Salih'i felçli elini iyileştireceğine söz vererek kandırır ve onunla birlikte olur (EH/s.112). Bu ilişkiden çift kafalı tek gövdeli ikizler dünyaya gelir. Sağ tarafta olan Abuzer, babası Salih gibi dini bütün bir kişi iken sol tarafta bulunan Alemdar annesi Ehriban gibi eğlencesine düşkün ve içten pazarlıklıdır.

Büyük bir günahatan doğan bu yapışık ikizler, günün birinde cinayet işleyince Acıpayam Dağı'na sürgün edilir. Dede Korkut Kitabı'ndaki *Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye'sinde* geçen Tepegöz'ün bir çobanın, melek ile yaşadığı yasak bir ilişki sonucunda dünyaya gelmesi, toplum dışına sürülmesi, dağa çıkması ve adam öldürüp eşkıya olması romanda Abuzer ve Alemdar'ın başından geçenlerle benzerlik gösterir:

“Cinayeti işleyen Alemdar bu yüzden yapışık kardeşi ile birlikte cemaatten atılıp, Acıpayan Dağı'na sürgün edilecekti” (EH/s.128).

3.10.4. Büyük İskender İle İlgili Telmih

Yedinci Gün romanındaki İhsan Sait, Kuran-ı Kerimde (el-Kehf 18/83-99) geçen Zulkarneyn'e yani Büyük İskender'e göndermedir. Aynı bölgede yaşamış olmalarından dolayı Büyük İskender ile Zülkarneyn, edebî metinlerde aynı kişi olarak kabul edilir. Hatta Büyük İskender'in hayatı ve yaptığı fetihleri anlatılan “İskendernâme” adında edebî bir tür oluşturulmuştur.

Efsaneye göre, Fars kralı Dârâ, ülkesi için Yunanlılar'a dünya para vererek bir amfiteyatro yaptırtır. Hile hurda bilmeyen Doğunun temiz çocuğu Dârâ, Yunanlılar tarafından dolandırıldığını iddia ederek *“Yunanistan üzerine yür[ür] ve taş üstünde taş bırakma[z]”*. Fakat bu olaydan sonra Filip [adında] bir kralın oğlu dünyaya gelir. Bu çocuk, *“Yunanlılar'a pek benzememektedir”* (YG/s.192). Adı İskender olan bu çocuk, Aristo'n tarafından yetiştirilir, on beş yaşında tahta çıkar ve İran şahı Dârâ'nın kızı Rûşeng ile evlenir (Ünver, 2000: 557). *“İşte bu oğlan daha sonra Muhteşem*

İskender nâmiyla ordusunu Fars diyârına sürecektir, bu diyâr ahalisinin canına yâsin okuyup Fars Krallığı'nın çirasını yakacaktır” (YG/s.192).

Aynı romanda geçen başka bir anlatıya göre, saray çalışanları bazı gürültülerden rahatsız olur. Saray, Muhafızlar tarafından didik didik aranır. Fakat gürültünün kaynağını bulunamaz. Sonunda gürültünün, tabiatüstü bir mahlûk tarafından çıkarılmış olacağını düşünürler (YG/s.200). Bütün gece boyunca zihinlerini meşgul eden saray çalışanları sonun hayâletin ismini öğrenir:

“Böylece hayâletin ismini öğrenmiş bulunuyoruz: Zulkarneyn! Yani Çiftboynuz! Bu aynı zamanda İskender Zulkarneyn'in de ismiydi. Zâlimliği temsil eder. Mâdem ki artık ismini öğrendik, bunu buraya çağırabiliriz...

“Bibaşı, vakit geçirmeden esrarengiz şahsa şöyle bağırır:

‘Kimsin sen!’

‘Ben Zulkarneyn'im!’

... Binbaşı uzun bir müddet, o masanın başında düşündü durdu ve nihâyet sedanın geldiği yere doğru şöyle bağırır:

‘Peki asıl ismin ne?’

‘Dedim ya’ Zulkarneyn!’...” (YG/s.201-203).

3.10.5. Mitolojide Çabuk Olgunlaşan Çocuklar

Türk mitolojisinde en önemli olaylardan biri çabuk olgunlaşan çocuklardır. Efsanelerde karşımıza çıkan kahramanların daha beşikte iken ayağı kalkıp yürümeye başlaması, anne sütü yerine kımız içmesi, fizikî olarak gelişimini 40 günde tamamlaması, ava çıkması, ok atması vs. olağanüstü özelliklerdendir (Ögel, 2014a: 162). Özellikle Oğuz Kağan Destanında karşımıza çıkan anasının sütünü bir defa içmesi, pişmemiş etler, şarap ve aş ister olması, ansızın dile gelip konuşması, kırk gün geçtikten sonra yürür olması, atları tutup onlara binmesi ve avlara gitmesi, Oğuz'un henüz bebekken gösterdiği olağanüstülükleridir (Kalkan, 2016: 42).

Yazarın Galiz Kahraman isimli romanında geçen İdris Âmil Hazretleri'nin çocuğu, mitolojide karşılaştığımız kahramanların çabuk olgunlaşması olayına göndermedir. Romanda olay şu şekilde geçer:

Vakti zamanında Üsküdar'da yaşayan külhânbeyi olan Remzi, ikiz kardeşi Remziye'yi "*helâl süt emmiş biriyle evlendirmek iste[r]*" (GK/s.53). Bu nedenle İdris Âmil Hazretleri'nin evine "*yetmiş beş yaşın[da] ve koynunda dâima bir gaddâre, dudağının ucunda da her zaman bir cıgara*" olan yengeyi gönderir ve nikah için gün alınır (GK/s.54). Tam düğün esnasında Remiz, düşmanları tarafından öldürülür. Bu sırada "*düğünden kaçan [Remziye], başkalarıyla düşüp kalktığı [yolunda] dedikodular*" çıkar (GK/s.60). Bu olaylardan beş gün kadar sonra, Efendimiz'e telefon gelir ve sevgilisi Remziyenin doğum yaptığını haber verirler. Remziyenin Üsküdar'daki köşküne gelen İdris Âmil Hazretleri ve annesi çok şaşırır;

"...Efendimiz'in vâlidesi, 'Aaaaaa! Erkek çocuk mavi kundağa sarılır! Siz niye siyah kundağa sardınız?' dediğinde, dudağının kenarında küllü düştü düşecek kadar uzamış cıgara bulunan acûze de onu, 'Bebegin kundağı mundağı yok! Bebek çıplak, görmüyor musun?' diye terslemiştir. "...Neûzübillâh! Hayli esmer olan **bebeciğin gövdesi, kolları ve bacakları, çok fena hâlde kullıydı...**" (GK/s.62). Ayrıca İdris Âmil hazretleri doğumunun üçüncü gününde yumruk yaptığı elleriyle emekleyerek büyük bir gelişme gösterir. "*Allah'a şükür, bir gelişim bozukluğu da yoktu[r]: Hattâ kocaman ağızdaki dişler bile tamdı[r]. Gücü kuvveti de yerinde sayılır*"(GK/s.62).

3.10.6. Habil ve Kabil İle İlgili Telmih

Suskunlar romanında geçen Kabil ve yeğenleri, Âdem'in evlatları Habil ve Kabil'i hatırlatır. Habil ve Kabil hikâyesi ile ilgili kutsal metinlerden elde ettiğimiz bilgiye göre, Hz. Havva, Habil ve Kabil adında biri kız diğeri oğlan ikiz çocuk dünyaya getirir. Bu ikizler de aynı karından kendi ikizleriyle birlikte dünyaya gelir. Tanrı Âdem'e ikizlerden *birinin kızını diğerrinin erkeğiyle eşleştirmesini söyler*. Fakat Kabil'in ikizi Habil'in ikizinden daha güzel olduğu için Kabil, kendi ikiziyle evlenmek ister. Bunun üzerine Kabil ve Habil, Tanrı'ya kurban sunacak ve Tanrı bunlardan hangisini kabul edecekse o kişi Aklima ile evlenecektir. Tanrı, Habil'in sunduğu kurbanı kabul etmesi üzerine Kabil kardeşi Habil'i öldürür (psikomitoloji.com, 2018).

Romanda Kabil ve yeğenleri, Çapraz Bayram'ın çetesinde adam öldürmekten sorumlu kişilerdir. Bunlar, her seferinde mezarlıkta önce bir içki sofrası kurar, ardından kurbanlarını öldürüp sofralarına geri dönerler. Sıra Bağdasar'ı öldürmeye

geldiğinde yeğenleri, amcaları Kabil'in dediğini yapmaz ve ona “*sana amca diyoruz ama babamızı senin öldürdüğünü de biliyoruz*” (S/s.235) diyerek Kabil'i bıçaklarlar. Sıra Kabil'in yüzüğüne geldiğinde anlaşmazlığa düşerler ve kardeşlerden biri ötekini öldürür. Bunun üzerine yaralı Kabil yeğenine “*‘Şimdi Kabil sensin!’... O yüzük Kabil'in işâretidir. Tak onu parmağına!*” der (S/s.237).

3.10.7. Tağut İle İlgili Telmih

Tağut, Allah yerine diğer şahıslara, ideolojilere, sembollere ve doktrinlere inanmak anlamına gelen Arapça bir kelimedir (Candan, 2014: 659). İslam inancına göre, kişi tâğut'u inkâr etmedikçe imanını kabul olmayacaktır (Bakara /256.). Romanda Tağut; Tanrı'ya başkaldıran, insanları doğru yoldan saptıran ve kötülük saçan Şeytan'ı temsil eder. Yazar, Tağut'un dış görünüşü, Tanrı'ya başkaldırması, insanları doğru yoldan saptırması gibi yönleriyle Kur'an-ı Kerim'deki Tağut'a göndermede bulunur.

“Tağut'un gözleri önden arkaya ve arkadan öne dönüyordu. Ayrıca her bir gözünde, biri insaninkine benzeyen, diğeri ise yılaninkine andıran iki gözbebeği vardı. ...Buna ek olarak, siyah elbisesi de belli yerlerden etine kaynamıştı. Elbise kesilse bile, kumaş tıpkı saç sakal gibi yeniden çıkıyordu” (S/s.187-188).

Romanda onunla ilk kez Rafael'in evinde karşılaşırız. Tağut, Rafael'in evine “*Simsiyah bir pelerin ve gayrimüslimler gibi siyah papuçlar giymiş...*” (S/s.184) başı açık, ateşli ve bitkin bir hasta olarak getirilir. Tağut, özellikle Cuma günleri Mevlevîhâneneden yükselen “kaba secde” sesini duyduğu gibi acıyla kıvrılmakta, kendinden geçmekte ve ateşi yükselmektedir. Tağut'u bir türlü tedavi edemeyen Rafael, son çare olarak fitil denemek ister. Ancak Tağut'un içindeki yılanı, makatında sonra da ağzında görününce vazgeçer. Tağut, zamanla bu evde yaşamaya başlar. Bununla birlikte kendisine Firavun ve Cüce Efendi isimlerinde iki de yardımcı bulur ve onları ölümsüzlük vaadiyle kandırarak işlerinde kullanır.

3.10.8. Câlud İle İlgili Telmih

Kitab-ül Hiyel romanında geçen Câlud, Kuran ve Tevrat'taki Calud/Filistînli'ye göndermedir. Yazar, Calûd'un dış görünüşü, Davud tarafından bir

taşla öldürülmesi gibi yönleriyle Kur'an'daki Calud'a ve Eski Ahit'teki Golyat'a göndermede bulunur (Karaca, 2010: 100).

Romanda ilk kez köle pazarında Yafes Çelebi tarafından satın alınırken karşılaştığımız Câlud, “*etten ve kemikten*” bir devdir (KH/s.50). Aynı zamanda şiddete meyilli bir kişi olan Câlud, Yâfes Çelebi ile birlikte Uzun İhsan Efendi'nin oğlu Davud'u kaçıır. Davud'un “*madenleri bir hamur gibi eğip bükebil[me] ve demir çubukları parmaklarıyla kolayca kuş şekilleri verebil[me] yeteniğini*” öğrendikten sonra makinalarının yapımında onun yeteneğinden yararlanmak ister. (KH/s.59). Fakat Davud, Calûd'un kötü işlerine alet olmamak için “*onlara ayakabağı olu[r]*” (KH/s.61). Böylece başarısızlığa uğrayan Calûd'un eziyetlerine maruz kalır. Ancak birgün bu eziyetlere dayanayıp elindeki iktidar taşı ile Calûd'u öldürür. Davud'un Câlud'u öldürdüğü bölüm ise romanda şu şekilde geçer:

“Yıldızsız geceler kadar siyah ve duru billurlar kadar saydam olan bu taşı, Davud var gücüyle Filistînin kafasına fırlattı. Taş, Calûd'un iki kaşı arasına gömüldü ve Filistînin o dev gövdesi yere yığılıverdi”(KH/s.124).

SONUÇ

Son dönem Türk edebiyatının sevilerek okunan yazarlarından biri olan İhsan Oktay Anar, yazdığı romanlarla Türk edebiyatına yeni bir soluk getirmiştir. Kendine has bir dili ve anlatımı bulunan yazar, doğu ve batı kültürüne ait özelliklerden bilime ve dine kadar birçok alandan beslenerek romanlarında türlü konuları işlemiştir.

İhsan Oktay Anar'ın romanlarını incelediğimiz bu çalışmada, Anar'ın romanlarındaki halk bilimi unsurları tespit edilmeye çalışılmıştır. Yazar, romanlarında Türk halk kültürü ile ilgili unsurlara sıkça yer verdiği gibi geleneksel anlatı türlerinden olan mitleri, efsaneleri, masalları, halk hikâyelerini ve bunlara ait motifleri başarılı bir şekilde kullanmıştır. Bununla birlikte “Suskunlar” romanında anonim halk edebiyatı ürünlerinden türkü ile ilgili bir metin örneğine yer verilmiştir. Anonim halk edebiyatının diğer ürünlerinden olan ninni, tekerleme ve ağıtlar ise terim anlamlarıyla romanlarda geçmektedir. Bununla birlikte Anar'ın romanlarında bu türlere ait metin örneklerine ve anonim halk edebiyatı türlerinden mani, bilmece gibi ürünlerle ilgili kullanımlara rastlanılmamıştır. Bu sebeple çalışmada bu ürünlere ait özelliklere değinilmemiştir.

Mitolojik unsurlar, Anar'ın romanlarında kullanılan önemli unsurlar arasındadır. Yazar, doğu ve batı mitolojilerinin kahramanlarından bolca yararlandığı gibi özellikle “Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri” ve “Yedinci Gün” adlı romanlarda yaradılış destanında geçen efsaneye yer verdiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte “Amat” adlı romanda Hz. Nuh Aleyhisselam ve Tufan efsanesi ile ilgili anlatıya da yer verilmiştir. Anar'ın romanlarında mitolojiden bildiğimiz ikili düşünce sistemine örnek teşkil eden kullanımlara rastlanılmıştır. “Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri”nde karşılaştığımız Ehriban ve kardeşi Hürmüz, Feyyuz ve kardeşi Salih, Ehriban'ın Salih'ten doğan ikizleri Alemdar ve Abuzer adlı çift başlı yaratık, mitoloji bağlamında değerlendirilen bir diğer unsurdur.

Halk edebiyatında yaygın olarak kullanılan bir tür olan masal, İhsan Oktay Anar'ın romanlarında önemli bir yer tutmaktadır. Masallarda karşılaştığımız cadı, peri, dev gibi kahramanlar ve bu kahramanların olağanüstü özellikleri onun romanlarında başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Bununla birlikte “Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri” adlı romanda, Arap masalları külliyyatından bildiğimiz Binbir Gece Masalları ve halk

arasında sevilerek dinlenen Kırmızı Başlıklı Kız Masalına ait özelliklerin sembolik ifadelerle dönüştüğü görülür.

İ. Anar'ın romanlarında halk edebiyatı türlerinden olan hikâyeler ile ilgili örnekler de mevcuttur. Yazar, romanlarında doğrudan hikâye örneklerine yer verdiği gibi halk hikâyelerinde geçen Taklamakan diyarı, Bağdat ve Anadolu'nun bir köyü vs. gibi mekânları; sihirbaz, kör ve doğaüstü özellikleri olan kişileri ve hikâye motiflerini de eserlerinde kullanmıştır. Yazarın *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri* isimli romanı, kahramanların birbirlerine çeşitli konularda anlattıkları ve ana hikâye ile ilgisi olmayan sekiz iç hikâyeden oluşur. Bunun yanında romanda (*Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri'nde*) geçen *Gökten Gelen Çocuk* adlı hikâyede, batılı kahraman Süperman'e yapılan gönderme söz konusudur. Yine aynı romanda yer alan "*Güneşli Günler*" adlı hikâye de batı edebiyatındaki vampir hikâyelerini anımsatır.

Ayrıca yazar, halk edebiyatının değerli eserlerinden olan Dede Korkut Kitabına ait "Duha Koca Oğlu Deli Dumrul" ve "Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi" hikâyelerini pastiş ve parodi yardımıyla yeniden kurgulayarak metinlerinde kullanır. "Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri" romanında, Ölüm'ün Cezzar Dede ile hikâye anlatma oyunu oynaması, Cezzar Dede'nin torunlarının Ölüm'ü güldürmesi veya ağlatması sonucunda Cezzar Dede'nin canın bağışlanacak olması bizlere Duha Koca Oğlu Deli Dumrul hikâyesini anımsatır. Yine aynı romanda, Ehriban'ın çocuğu olan Alemdar ve Abuzer adlı çift başlı yaratığın yasak bir ilişki sonucunda dünyaya gelmeleri, Alemdar'ın cinayet işleyerek Acıpayam dağına sürgün edilerek toplum tarafından dışlanması ve burada eşkıya olması bizlere Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi hikâyesini anımsatır.

Hayatta en çok etkilendiği kişi olan babasından dinlediği dini hikâyelerle büyüyen yazar, özellikle dil konusunda babasını örnek alarak sokaktaki insanın dilini romanlarında başarıyla aktarmıştır. Yazarın, bütün romanlarında günlük hayatın bir parçası olan atalar sözü, deyimler, dua ve beddualar, yeminler, selamlar, argo ve küfürler doğal ve sade bir şekilde kullanılmıştır.

İhsan Oktay Anar'ın romanlarında geçiş dönemlerinden doğum, evlenme, ölüm gibi günlük hayatla ilgili gelenek göreneklere ait unsurlar çok geniş ölçüde kullanılmamakla birlikte romanlarında yer verdiği görülmektedir. Romanlarda geçiş

dönemleri sınıflandırılırken Sedat Veyis Örnek'in bu konuda yaptığı tasnif dikkate alınmıştır.

Kutsal kişi ve motifler, Oktay'ın romanlarında halk kültüründeki inançlarla değerlendirilir. Romanlardaki dini motifleri bakıldığında zaman, yazarın bu motifleri sıkça kullandığını görmekteyiz. Diğer unsurlar başlığı altında değerlendirdiğimiz Tağut ve Calud gibi kahramanlar yazarın romanlarında kutsal metinlerdeki anlamlarıyla kullanılmaktadır. Yazar, dinî inanışlarda İslamî unsurlara daha fazla yer vermekle birlikte Hristiyanlık ve Yahudilik ile ilgili inanışlara da değinmiştir. Bunların yanında yazar, Kur'an'a ait birçok ayeti, sureyi ve inanışı kurmaca metinde başarılı bir şekilde ele almıştır.

Halk bilgisi başlığında değerlendirdiğimiz halk matematiği ve ölçü birimlerinden tomar, dilim, kulaç, adım vs., halk ekonomisi ve terimlerinden akçe, mangır, kuruş vs., halk taşıtları ve taşıma tekniklerinden kağrı, eşek, at, at arabası, fayton yanında kamyon, tramvay gibi taşıtlardan Anar romanlarında sık sık bahsetmiştir.

Çocuk oyunlarına çok fazla yer veren yazar, detaya girmeden âşık, hüllüoğlu, bilye, çatal matal kaç çatal, domuz, eçti geçti kim geçti, mendil mendil kapmaca, sek sek, beş taş, ebe kış kış, kabak pişti, el el üstünde gibi birçok çocuk oyunlarının adına değinmiştir.

Yazarın romanlarında karşılaştığımız bir diğer unsur da müziktir. İhsan Oktay Anar'ın özellikle "Suskunlar" romanında müzik terimleri, aletleri ve türleri ile ilgili unsurlara yer verdiği görülmektedir. Yazar, yine aynı romanda yer alan yaratılış destanı ile ilgili efsaneyi romana uyarlarken müzikî unsurlarla montajlayarak aktarır.

Romanlarda taşlarla ilgili inanışlara da değinilmiştir. Özellikle Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri romanında Büyük İskender'in taşı olarak da bilenen "iktidar taşı"na ait kullanımların yanında "pişmanlık taşı" ve "yeşim taşı" ile ilgili kullanımlara rastladık. "Suskunlar" romanında ise "binek taşı", "bileği taşı" ve "göztaşı" ile ilgili kullanımlar mevcuttur.

Sonuç olarak halkı, halk kültürünü çok iyi gözlemleyen Anar, günlük hayatta karşılaştığımız olayları romanlarında kendi dünya görüşüyle birleştirerek işlemiştir. Metinlerde halk kültürüne ait unsurlar, romanın geçtiği tarihi döneme uygun canlı bir

şekilde yansıtılmıştır. Bu bakımdan onun romanları geçmişe ait halk kültürü özelliklerinin gelecek nesillere aktarılması bakımından önemlidir. Görülüyor ki halk kültürüne ait birçok unsur her dönemde edebiyat ile sıkı bir ilişki kurmuştur. Gerek sözlü gerekse yazılı kaynaklarla nesillerden nesile aktarılarak günümüze kadar ulaşmayı başarmış olan bu halk kültürüne ait birçok unsur, günümüzde çağdaş edebiyatın beslendiği temel kaynaklar arasındadır. Bu ilişkiyi göstermek amacıyla çalışmada günümüz edebiyatından örnek olarak İhsan Oktay Anar seçilerek onun romanları halk kültürü açısından değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- AKKAYA, Elif, (2013), “Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an-ı Kerim Çerçevesinde Hz. Süleyman”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.
- AKSOY, Ö. Asım, (1988), “Atasözleri, Deyimler”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten Türk Dil Kurumu Yayınları**, S.217. Ankara. ss.131-166.
- AKSOY, Ö. Asım, (2007), **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- ALANGU, Tahir, (1983), **Türkiye Folkloru El Kitabı**, Adam Yayınları, İstanbul.
- ALPTEKİN, A. Berat, (2012), **Efsane ve Motifleri Üzerine**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- AND, Metin, (1974), **Oyun ve Büğü (Türk Kültüründe Oyun Kavramı)**, İş Bankası Kültür Yayınları: 144, İstanbul.
- ARTUN, Erman, (2006), **Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı**, Kitabevi, İstanbul.
- ARTUN, Erman, (2012), **Türk Halkbilimi**, Karahan Kitabevi, Adana.
- ARTUN, Erman, (2013), **Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri (Edebiyat Tarihi/Metinler)**, Karahan Kitabevi, Adana.
- AŞKAR, Mustafa, (1993), “Ahmed Yesevî ve Tasavvuf Anlayışı”, **Diyanet İlmî Dergi**, Cilt:29, S.4, Ankara. ss. 49-62.
- BATÎSLAM, H. Dilek, (2002), “Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: HÜMÂ, ANKA VE SİMURG”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 1**, İstanbul, ss. 185-208.
- BAYAT, Fuzuli, (2011), **Türk Mitolojik Sistemi (Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi 1)**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili, (1973), **100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili, (1969), **100 Soruda Türk Halkedebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili, (1982a), **Folklor ve Edebiyat I**, Adam Yayınları, İstanbul.

- BORATAV, Pertev Naili, (1982b), **Folklor ve Edebiyat II**, Adam Yayınları, İstanbul.
- CANDAN, Abdulcelil, (2014), **Bid’at ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi**, Düşün Yayıncılık, İstanbul.
- CANER, Fırat, (2017), “Büyük Tufan Mitleri ve Atra-Hasis”, **Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 3/3, Trabzon, ss.17-26.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, (1995), **Türk Ninniler Hazinesi**, Kitabevi Yayınları:21, İstanbul.
- ÇETİNDAG, Yusuf, (2002), “Türk Kültüründe Hayvan ve Bitki Motifinin Seyri”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt IV, No. 4, ss. 171-182
- ÇOBANOĞLU, Özkul (1999), **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Divanü-Lugati’t-Türk Dizini**, (1972), Türk Dil Kurumu, S. 368, Ankara.
- DANACI, F. Ekin, (2010), “Kültürlerarası Etkileşimdeki Rolü Açısından Kırmızı Başlıklı Kız Masallarının Çevirileri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- DAVULCU, Mahmut, (2013), “Makedonya Yörüklerinde Halk Mimarisi Geleneği Üzerine Bir İnceleme”, **Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, S. 8/9, Ankara. ss. 1019-1044.
- DEMİR, Nurettin, (2002), “Ağız Terimi Üzerine”, **Türkbilig: Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, S. 4, Ankara. ss.105-116.
- DUVARCI, Ayşe, (1993), **Türkiye’de Falcılık Geleneği ile Bu Konuda İki Eser**, Ersa Matbaası, Ankara.
- DUVARCI, Ayşe, (2005), “Türklerde, Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar”, **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 32, Ankara, ss.125-144
- DUYMAZ, Ali, (2012), **İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler**, Akçağ Yayınları, Ankara.

- EKİCİ, Metin, (2004), “Halk Bilim Araştırmalarında Üçüncü Boyut”, **TÜBAR**, XVI, Niğde, ss.13-20.
- ELÇİN, Şükrü, (1986), **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERDEĞER, Büşra, (2012), “Yasak Meyve Bağlamında Kadının Konumunun Kur’an Açısından Değerlendirilmesi”, Düzeltilmiş Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- ERSOYLU, Halil, (1997), “Fal, Fal-Nâme ve Bir Çiçek Falı: ‘Der-Aksâm-ı Ezhâr’”, **Türkiyat Mecmuası**, Cilt:20.
- GÖKDAYI, Hürriyet, (2008), “Türkçede Kalıp Sözler”, **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 44. Ankara. ss. 89-110.
- GÜLSEREN, Özdemir, “Metinlerarasılık Bağlamında İhsan Oktay Anar Romanlarının Geleneksel Anlatı Türleriyle İlişkisi”, **Prof. Dr. Fikret Türkmen Kitabı**, ALİMCAN İNAYET, ZEKİ KAYMAZ, Ed., Ege Üniversitesi Basımevi, İZMİR, ss.173-192, 2012
- İNAN, Abdülkadir, (1987), **Makaleler ve İncelemeler**, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Dizi, Ankara.
- İNAN, Abdülkadir, (2015), **Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller Ve Araştırmalar)**, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- KABADAYI, Osman, (2007), “Eski Türkçe Gök Bilimi (Astronomi) Terimleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kırıkkale.
- KARA, Mustafa, (2006), “Doğumunun 800.Yılında Mevlâna ve Mevlevîlik”, **Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, S.1, Bursa. ss. 1-22
- KARACA, Selda, (2010), “İhsan Oktay Anar’ın Romanları Üzerine Bir Araştırma”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Van.
- KALKAN, A. Figen, (2016), “Türk Destanlarında Kahramanın Olağanüstü Doğumu”, **Türk Dünyası**, S.42, ss.27-47

- KAYA, Doğan, (1999), **Anonim Halk Şiiri**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KESKİN, Ahmet, (2017), “Türk Kültüründe Selamlaşma ve Vedalaşma Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, **Türk Dünyası, Dil ve Edebiyat Dergisi/Turkish World, Journal of Language and Literature**, S.43, Ankara, ss.125-146.
- KOYUNCU, E. Serpil, (2014), Lokman Hekim’le İlgili Halk Anlatıları Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Balıkesir.
- MAZLUM, Özge, (2011), “Rengin Kültürel Çağrışımları”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.31, Kütahya. ss.125-138.
- NUTKU, Özdemir, (1976), **Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- OĞUZ, M. Öcal, (2004), “Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları”. *Millî Folklor*, S.62, 5-8.
- ÖĞEL, Bahaeddin, (2014a), **Türk Mitolojisi I. Cilt**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖĞEL, Bahaeddin, (2014b), **Türk Mitolojisi II. Cilt**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖRNEK, S. Veyis, (1977), **Türk Halkbilimi**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- ÖRNEK, S. Veyis, (1971), **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, Gerçek Yay. İstanbul.
- ÖZDEMİR, Gülseren, (2013), “İhsan Oktay Anar’ın Romanları”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir.
- ÖZDEMİR, Nurdane, (1997), **Anadolu Halk Kültüründe Resim, Heykel ve Müziğin Yeri**, Nurel Matbaacılık, Ankara.
- ÖZKAYNAK, M. Eda, (2013), “Masal Formellerinin Sembolik Çözümlemesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Elazığ.
- PALA, İskender, (2009), **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, İstanbul.

- SAKAOĞLU, Saim, (1980), **Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim, (2007), **Masal Araştırmaları**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- SARI, Mehmet (2009), “Metinler Arası Bağlamda İhsan Oktay Anar’ın Romanlarında Kutsal Metinlerin İzleri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- SÖNMEZ, Kezban, (2016), “Konya İli Bozkır İlçesinde Çeyiz Kültürü”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları**, S. 9, Konya. ss. 885-902.
- SÜMBÜLLÜ, Yusuf Ziya, (2008), “İlm-i Tefe’ül ve Tefe’ül-Nâme (Ku’rân Falı) Üzerine Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.1-2.
- TANYU, Hikmet, (1968), **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- TDK, 2005, **Türkçe Sözlük**, Ankara, 10. Baskı.
- UĞULU, Fırat (2009), “İhsan Oktay Anarın Amat Romanında Mitlerin İşlevi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- UĞURELİ, Ayşe, (2017), “Kültür ve Mekân Etkileşiminin Halk Bilimsel Çözümlemesi: Türkiye’deki Yedi Uyurlar Mağaraları”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.7
- ÜNVER, İsmail, (2000), “İskender Maddesi”, **İslam Ansiklopedisi**, 22. ss.557-559
- YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, (2011), **Renkli Kelime Mealli Kur’an-ı Kerim**, Mekki Yayıncılık, İstanbul.
- YILDIRIM, Tuğba, (2005), “Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri’ndeki Hikâye Anlatıcılığı” **Millî Folklor**, S.67, ss.149-152.

Genel Ağ Kaynakları:

ERTEN, Yavuz, (2006), “**Habil ve Kabil Doğan İlk İnsanla Ölen İlk İnsanın; Öldüren İlk İnsanla Öldürülen İlk İnsanın İlişkisi Üzerine**”

<http://psikomitoloji.com/attachments/article/79/habil.ve.kabil.pdf>,

(10.10.2017).

İNCİ- TEVRAT- ZEBUR Kutsal Kitap, (2009), “**Yaradılış**”,

(<https://incil.info/kitap/Yaratilis/1>, (14.12.2017).

TDK, “**Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**”, (2009), (erişim adresi:

<http://www.tdk.gov.tr/>), (14.03.2018).

KURAN MEALİ, “**Araf Suresi**”, (2008), (erişim adresi:

<http://www.kuranmeali.org/kuran/araf-suresi/>), (10.03.2018).

DİZİN

A

Adak, ix, 100
 Araf, 43, 176
 Âşık, 86, 87
 Azazil, 40

B

Bakara Suresi, 114
 Battal Gazi, 57
 Bereket, ix, 69, 70, 101
 Binbir Gece, 53, 167
 Boratav, 3, 33, 35, 50, 86, 93, 100,
 101, 102, 104, 105, 107, 109, 110,
 116, 118, 120, 127, 147
 Burak, 37
 Büyü, ix, 120, 174
 Büyük İskender, x, 160, 162, 169

C

Câhud, x, 13, 165, 166
 Cehennem, 61, 73
 Cennet, 48, 78

Ç

Çin, 37, 146
 Çocuksuzluk, 52

D

Deli Dumrul, x, 161, 168
 Düalizm, 39

E

Efrâsiyâb, 5, 6, 41, 43, 48, 51, 52, 53,
 54, 95, 98, 161, 162, 167, 168, 169,
 175
 Efsane, viii, 41, 42, 171, 174
 Erenler, 84
 Eski Ahit, 166

F

Fağfur, 51
 Fal, ix, 116, 173

G

Geçiş Dönemleri, 1
 Gök Tanrı, 39

H

Habil ve Kabil, x, 164, 176
 Halk Hekimliği, ix, 121
 Halk Takvimi, ix, 128
 Hz. Âdem, 47
 Hz. Havva, 47, 164
 Hz. Muhammed, 37
 Hz. Süleyman, 38, 44, 171

İ

İsfendiyar, 51
 İsrâfil, 73, 112, 117

K

Kaf Dağı, 38, 39, 49, 51
 Karabasan, ix, 107
 Kırklar, 104
 Kırmızı Başlıklı Kız, 53, 54, 168
 Kıtımir, 49
 Kıyamet, ix, 111, 112
 Kuran, ix, 26, 42, 44, 45, 49, 113, 114,
 162, 165
 Kurşun Dökme, ix, 120

M

Mâide Suresi, 114
 Mehdî, 10, 111
 Meslek, 5, 144
 Mitoloji, 6, 36, 37
 Muska, ix, 119

N

Nazar, ix, 119
Ninni, vii, 35
Nuh Tufanı, 45

R

Remil, 117
Rüya, ix, 118

T

Tağut, x, 24, 38, 165, 169
Tasavvuf, 87, 88, 90, 171
Taş, 160, 166, 175

U

Uğur, ix, 101

Ü

Üçler, 105

Y

Yedi Uyurlar, 44, 48, 103, 128, 175

Z

Zulkarneyn, 108, 162, 163
Zümrüdüanka, 38

